

وما ارسلناك الا رحمة للعالمين

تاریخ اسلامدن ۱ نچی قسم:

حیات محمد

علیه السلام

ذاکر القادری اثری.

درس و مطالعه کتابی بولور امیددی ایله تألیف ایتلیدی.

مؤلف مهیری ایله مهر له نمگان نسخه لری ساخته.

КАЗАНЬ.

Типо-Лит. Т-го Д-ма „В. Еремѣвъ и А. Шашабринъ“

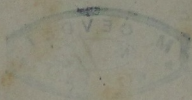
бывш. Ключникова.

1911.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين

بسم الله الرحمن الرحيم

قزاقده.

«ؤ. ز. ير بييف هم آ. شاشا برينلر» مطبعهسى.

IBUL
ŞEHİR
İYESİ
KİTAPLIĞI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه.

ایمان، حریت، اخلاص، مدنیت فاضله، و عالی فکر لر سامی لر و شولار نسلندن بولغان عربلردن طوغا باشلامشدر. دینی عقیده مشرق بورطنده، معیشت صوغشی سببلی فکرلری ماده زهرلری ایله زهرلنمه سدن طبیعی حالده، یه شه گان سامی بدویلری آراسنده پارلاب دنیانی یاقترنا باشلادی. ابراهیم علیه السلام کیلوب، وعدانیت عقیده سن نقتدی. بولار صنم لر، هیکل لر یاصاب تابنماسلر ایدی. بو نسلدن بولغان بنی اسرائیل قبیله سی الهی حسلری ایله باشقه قبیله لر دن ده ممتاز ایدی. بولارغه تورلی تاریخی دورلرده کوب انبیالر بولار جهل سندن موسی علیه السلام کیلدی. ادبی والهی قاعده لر نی اچینه آلفان ولوحه لر گه یازلغان «تورات» نی تعلیم ایتمدی. بو انبیالر، ساده و عالی اخلاقی ذاتلر بولوب، باشقه قبیله لر گه نسبتا بنی اسرائیلنی دینلی والهی حسلی ملت ایتمک یولنده زور خدمت لر کورسه تدیلر. مملکتلری منگوباشایه چکینه، بوسلیم بتون دنیایه مرکز بولاجقینه خلق اوشانه باشلاغان ایدی. بو قبیله باشینه تاریخی دورلرده گی هر تورلی فلاکتلر کیلگچ و آسیاده زور حکومتلر طوغا باشلاغاچ، امیدلری کچکنه ایدی؛ عالم غیبکه توجهلری، دینلرینه و عادتلرینه احتراملری زور ایدی؛ تعصلری آرتدی. کتابلرنده بشارت ایتلگان عیسی علیه السلامی ندر، نیاز و عبادت لر ایله کونه باشلادیلر. حکومت باشنده نورغان وئیلر نك جبر و فھرلری آرتقان صایون بولار نك عالم غیبکه توجهلری آرتا بارا ایدی. باش روما ایپیرا طورلنی کوب

مەكتەپلەرنى اوز قولېنە كرتورگە اجتهادى آرفاسىندە دنيادە قائىدىن در پالار آغا، خلق امنيت دورنى ايكي كوزلەب كوتە ايدى. هر تولى فتنەلەر سىبىلى يهودلردە حقيقى دين نورى ضعيف بولوب، تعصب فوق العاده ايدى. نهايت حضرت مسيح «ناصر» دە روما حكومتى تاسسىنىدىن تقرىبا ۷۵۰ سنە سوڭ دنياغە تشرىف ايتدى؛ اول وقتدە بنى اسرائيلدە ادبى لسان، عبرانى تلى فاطش سريان تلى ايدى. يهود مەكتەپلەردە اوقورغە يازارغە اوگرەندى. ئوسكان سايون عزلت اختيار ايتە، طافلردە پورى ايدى. هر يلدە بر بر مرتبە يهودى حاجىلرى ايلە يوسلېمغە حج گە بارا شونڭ كىبى عمومى اورنلردە تەلېمە بولنە ايدى.

اللهى «آناز» ديوب تەبىر ايتە وانى اوزىنىڭ احدىتتە مناسب صفاتلر ايلە صفتلى ايدى. تەلېمى فضيلت و كمال دنيادە اساس بولورغە تېيىش دېمەككىن و مادىلكنى توبەن كورسە تودن عبارت ايدى.

حضرت عيسى اوزى موسى دىنن يا كارتور اوچون كېلوون سويلى، بنى اسرائيلنىڭ حق دىنننن اعراضن بيان ايتەدر ايدى. بو كىبى تەلېمات يهود عالەملىرىنە آور طيولدى. آنازغە فارشى بار قوتلرن صرف ايتەر بولدىلر. بو تەصبللى ملت اچندن حضرت عيسى گە آز كشى ايمان ايتدى. ظالم آدم حضرت عيسى گە غايت فارشيلق ايتدى. نهايت ئولدى. حضرت عيسى دن سوڭ هر نورلى واقەلەر طوغدى. يهودلر ايلە عيسويلر آراسىندە كون بكون دشمانلىق آرتدى. واول زماندە ايك زور نصرانىتنى رىسمى دىنى ايتكان روما دولتى ايلە فرس دولتى آراسىندەغى محاربهلر سىبىلى تورانلر، انجىللىر، عبادتخانىلر باغلىدى. نصرانىندە ايسكى علويقن بوغالىدى.

دنيادە مدنيت فاضلە نورلرى سوندى. نهايت يهود، نصارى وەر باردن فكر ايلەلرى عرېدن پېغمبەر كېلەچكن دعا و نياز ايلە كوتنە باشلادىلر. ميلادى ۵۷۱ سنەدە كوتلگان حضرت محمد عليه السلام دنياغە تشرىف ايتدى، مونە «حيات محمد عليه السلام» نام بو اثرده شول محترمىڭ ترجمە حالن و آنڭ تەلېمىن بازاچق بولدىم. رسولنىڭ سىرت شريفەسن چن آكلار

اوپون عَرَب مملکتن، اوزلرن وادبیاتلارینک درجه سن، رسولدن اولسکی دینلرنی، وآنک وقتک غمی حکومتلرنی تسقه چه غنه بولسه ده بلمه ک تیش بولغانلغندن، «حیات محمد علیه السلام» غه مقدمه ایتوب عرب جزیره سی، عربلر، علوم وادبیات، حکومتلر، بیودلر عتوانی آستنک بو حقه اجمالی معلومات بیررگه طرشدیم. بو کتاب صحرا ده سفر حالنده گنه یازلغانلغندن قصورلری کوب بولاجقی معلوم شولای بولسه ده قرآن، حدیث و تاریخاً منفق علیه بولغان منبعلر دن آلتوب ترتیب ایتلگان بو کتابنی مطالعه اهللری نظر التفاتلرندن طاشلاماسلر دیوب بلمه. ذاکر القادری.

اورنبورغ غوبیرناسی، اورسکی اویازی، کوبرلی صوی بوینده فیضولیینلر نیگرمائنده. فی ۱۹۱۱/۷ سنه.

بو کتاب اورطه درجه ده گی مکتب و مدرس لرده درس کتابی بولورغه یارار، دیوب ئویلیم. اگر مدرس و معلم افندیلر، تنزلا قبول ایتوب، اوقوتناچق بولسلر (س. ۲۰: ۲۹) صورتنده س اشاره سیله سوره، ۲ و ۲۹ عددلر ایله کورسه تلگان سوره و آیت صالرن ملاحظه ایتوب، شا کردلر گه آیتلرنی املاء ایتدوب، تفسیر ایتدو، و فسقراق بیان ایتلگان بیرلرده تفصیلات بیررگه، تعلیم محمدی، قرآن، الحجاز، حقوق، علوم، تاریخ، تراجم احوال انبیاء، حکماء و خاتونلر مسئله سی کبی مهم مسئله لر سویله نگان بیرلرده بو خصوصه وارد بولغان آیتلرنی قرآن کریم دن کورسه تورگه، یا که شا کردلر دن سوره آیتلرن طابدرغه طر شولرن اوتنور ایدم. مونه شول وقتده مطلوب بولغان فائده طوغار؛ نیندی مدرس ده بولسه ده درس کتابی بولورغه یارار. اگر مدرس و معلم افندیلر تنزلا قبول ایتسلر، بز کتابنی مکمللشدیررگه، حیات رسول اوقوتقاندی کیره کلی بولغان غریطه لرن یاصارغه حاضر مز.

عرب جزيرهسى

قدما فكري. بطليموس و عرب بلرنڭ آنى بولولرى. طورسينا. يمنك عرب دولتى. اثرلرى. سيل العرم واقعهسى. ايسكى عرب مدنيتى. مساعهسى. حاضرگى حاللر. جزيره نڭ عمومى صفاتى. عربلر ده استعداد. «هردر» فكري. فاتحلرنڭ قورقتولرى. عربلرنڭ مقابلهلرى. يمنده حبشه ليلر...

ايسكى زمان عالملىرى عرب جزيرهسى حقنده معلوماتسز، جزيره اچنك گى حاللردن خبرسز ايديلر. يونان و رومان عالملىرى جزيره نڭ نينداى ملكلنرگه بولنويى بلييلر ايدى. شول سببدن زمانه سنده ايڭ بيوك مؤرخ و سياحت ايدوب مصر و اذربيجان اهالىسى حقنده فائده لى معلومات جيفان «هيردوطوس» عرب جزيرهسى حقنده آز سوز يازمىشدر. بوناردن صوڭ جينشكان «ايرانستينس»، «آغا تارشيد»، «بليناس»، «أريان»، «استراپون»، «ديودور» كى مؤرخلر «هيردوطوس» دن آرتراق معلومات يازمىش ايسه لرده يازدقلىرى سوزلر جزيره ايله هندستان آراسنڭقى سوادغه دائر در ايسكى عالملردن عرب جزيرهسى خصوصنده ايڭ زور معلوماتلى «بطليموس» اولمىشدر. بو عالم عرب جزيره سىنى اوز اجتهادى ايله گنه بولديگندن عرب جغرافيا عالملىرى آنڭ سوزينه اعتبار ايمه ديلر. مذكور عالم عرب يورطبنى اوچ زور ملكنگه بولمىشدر: حجاز، نجد، يمن ملكللىرى. بحر احمر نڭ ايكى بو طاغندن حاصل بولغان ايكى خليج آراسنڭقى جزيره نى حجاز دن صايمىشدر. نجد ملكيتىنى ايكى خليج نڭ مشرق طرفندن باشلاب شام حدودينه، دجله و فرات جزيره سینه قىر سوزمىشدر. عرب جزيره سى نڭ جنوب طرفنده غى كيسه گىنى يمن ملكيتينه كرتمىشدر، صوڭقى كيسه گنده ۵۶ نورلى قوم، ۱۶۶ شهر، قريه و مينتا — بريستون — بولويى بيان ايمىشدر. عربلر، عرب جزيره سىنى ۸ قىسمگه بولمىشدر: ۱) طورسينا جزيره سى نڭ جنوب شرقى سنده و بحر احمر بوينڭقى ييرلر «حجاز» در. ۲) حجاز نڭ جنوب

طرفی «یمن»، ۳) هند دینگری بوی ویمینک مشرق طرفی «حضر موت»،
 ۴) حضر موتنک مشرق طرفی «مهرة»، ۵) خلیج فارسینک شمالی، جنوب و مشرق
 طرفی، هند دینگری بوی آنک جنوب غربیسی بولغان بیرلری «عمان»
 اقلیمیدر. ۶) عمان اقلیمندن فرات نهرینه قدر خلیج فارسی بویچه اوزایغان
 بیرلر «حساء»، ۷) شام صحرالرینک جنوبنک و عرب جزیره سینک اورتاسنکغی بیرلر
 «جد»، ۸) عمان، حساء، حضر موت، مهرة آرالرنگی بیرلر «احقاق» اقلیملریدر.
 جزیره نك شمالدهغی حدودی «طور سینا شبه جزیره سی» در. بنی
 اسرائیل، مصر دن چقماچ، شول جزیره ده فرق یل طور مشلر ایدی. (سوره ۵ : ۲۹)
 بونلردن صوڭ رومان دولتی قولینه کروب، اوچنچی فلسطین اسمبله اسمبله نوب
 «پتره» شهر ی پایتخت ایدلمشدر.
 بوشبه جزیره ده گی حوادثلر حقنده «قرآن» ده یوزلر چه آیت ذکر
 ایدلکی کی تورانده ده کوب آیتلر باردر.

عرب جزیره سینک جنوبنک گی یمن ملکیتی ایڭ مدنیتلی بیرلردن ایدی.
 بو اقلیمده طورغان «قطانی» عربلردن، مصر فرعونلری، آثور ی و بابل
 پادشاهلری زمانده، قرآنده تاریخلری ذکر ایتلگان «حمیر»، «سبأ» و
 کهلان دولتلری تشکیل ایدلوب، ایڭ مدنیتلی حکومتلردن اولمشلردر.
 مآرب، صنعاء مشهور شهرلردن اولوب، انگیلز و فرانسوز سیاحلری، بو کونک
 بونلردن قالغان اثرلری نابوب، ایڭ مدنیتلی بیرلردن بولوینه حکم ایتمشلردر.
 بونده تابلغان اثرلردن بعضلر حمیر یاز وسیله طاشلر غه یازلغان یازلردر که:
 ۱۸۷۵ چچی یلده آتقی طانلیدی. یمنده عربلرنک ایڭ زور اشلردن «سد
 مآرب» اولمشدر که: میلاددن ایکی یوزیل ئلك یاصالمشدر. بوسد، تاریخده
 بیک زور اورون آلوب، بتون ایسکی اثر عالمرینی عجبله ندره در. ایکی
 طاغ آراسینه قیما شکلنده اشلرنگان بوسد که ۷۰ قدر یلفه صوی قیولوب طاغ
 باشلارینی صوغاره ایدی. بوندی زور سدنی یاصاو بیک زور قووت و علمگه
 محتاج اولوی شبهه سزدر بناسی محکم بولدغندن عصرلر چه صو دولقلرینه
 وهوالر تاثیرینه چدادی. سبا دولتی ضعیفه نوب، مدنیتنی یوغالتماچ، سدنی

يا ڪار تودن عاجز قالدیلر. سد يهر له چه گنی سيز گاج، بونك طور وچی غسانیلر شامغه، مندریلر عراقه، ازد قبیلہسی مینا طرفلرینه، خزاعه قبیلہسی مکہ اطرافینہ میلادی ایکنچی عصر اورتالرنده هجرت ایتمشلر ایدی.

بونلر کوچوب کیتکچ، سد يهرلوب وصولر طاشوب، «سید العرم» واقعہسی حاصل اولمشدر. (سبا سورہسی: ۱۵).

بو واقعہ سببیلر یمندن کوچکان مدنیتلی قحطانیلر کوچکان بیرلرینی استعمار ایتوب، مدنیتلهدرگان ایدیلر. غسانیلر مشهور بصری، مندریلر عرفانده حیره شهرلرینی بناء ایتدیلر.

ارم حکایه لری عرب ادبیاتنده زور اورون آلدیفی کبی فرآندهه ذکر ایدلمش (الفجر: ۶ - ۷ - ۸).

میره وحضرموت اقلیملرنده هم تاریخی ایٹ مهم اثرلر تابیلاجقنی مؤرخلر ذکر ایتمه کدهلر.

طور سینا چیزهسی ایله فلسطین آراسندهغی پتره شهری پایتختلری اولوب، حجازغه قدر ملکتلری اوزایغان نبطی عربلر (نبا یوط ابن اسماعیل گه منسوبلر) زور مدنیت ایسهسی ایدیلر. سودالری بیک زور ایدی. بنی اسرائیلدن صوگ فلسطین و طور سیناده حکومت ایدوب، رومان حکومتی ایٹ قوئلی وقتلرده بیلر غسانیلردن اوئل دمشق شهرینه بر آز مدت حا کملک ایتمش ایدیلر. پتره حا کمی حارث برنجی میلادی عیسی علیه السلام سلامت ایکان رومان «انتیباس» ایله صوغشوب «ما کرو» فلهه سیننی آغان ایدی. یهودیلر انتیباسنک «یوحنا معدان» نی اوتروینه قارشی خداینک جزاسی دیه شادلانغانلر ایدیلر.

لکن ایکنچی عصر میلادی نبطی عربلر، قوئندن توشوب، حکومتلری بتوب، بتون ملکتلری رومانلر قولینه کرمشدر. بوکونگه قدر «پتره» ملکتی خرابه لری آراسنده، اثرلری بولغان حمیر یازوسی باردی. ایشته ایسکی عربلرنک مدنیتی رسول کیلگاچه گه قدر شول روش؛ ایسکی مؤرخلرنک فکرلری عربلر حقنده شولدر.

حاضرده عرب جزيره سينك حالي غايت پریشاندر. ایسکی مدنیتلری تمام بتوب، رسول کیلگاچ، اولگی مدنیتلرندن یوزلر چه درجه آرتق مدنیت ایهسی بولغان عربلر حاضر وحشی بر حالده یاشامکدهلر.

عرب جزیره سینک ایك اوزون بیرى: ۱,۴۰۰ ایك کيک بیرى: ۱,۱۵۰ جغرافیا میلیدر. ۱۲ ۱/۴ عرض شمالیه ۳۰ درجهلر آراسندهدر. اهالیسی ۱۲,۰۰۰,۰۰۰ قدردر. بوکونده عرب جزیرهسی دولت عثمانیه قولندهدر. فقط عدن، کویت طرفلرینه انگلیزلر، پرلهشوب، مدنیتلی بر بیر حالینه کیتورمشلدر. باشقه بیرلری مدنیتسز بر حاله، اوز آرا صوغش، حاجیلر طالاور، اوزلرندن باشقهسنى نصاری (کافر) دیبه کدن باشقه بر اشلری ده یوقدر. مکه و مدینه کبی زور شهرلرنک بيله نظاملی بر اعدادی مکتبی یوقدر.

عرب جزیرهسی عمومی کورنگانده اوچ چیتلی بلغه حاله کورینهدر. باشی «لاذیه»، «فرات» بلغه لری آراسنغی طورسینا طاغینه توتاش طاغلردن عبارت بولوب، جبل لبنانغه ایرشوب، ینه دن عرب جزیرهسینه کروب، بحر احمر بویتجه «باب المندب» که طوتاشادر. ایکنچیسى فرات بلغهی و غلیخ فارسی فارسیندن اوتوب «هرمز» بوغازینه طوتاشه. اوچنچیسى شول ایسکی بوغاز آراسندن صولوب بیوک بیرلردن اوتوب تمام بنهدر.

بو بلغه نك اچی دینگز و غایت توباندر. حرارتی دینگز بویندهغی بیرلرنک حرارتندن ضررلیدر. عربلرنک کبریت اسمیله نساند بقری سوم جیللری ایسوب اوله تلرنی یاندرادر. صافلانغان وقتده آدملرنی و حیوانلرنی اوتزه، اولکلرنک گوده لرینی قوملر آستینه کومهدر. هند دینگزی بویلرنک، خصوصاً یمن طرفلرنده سوم جیللری و عفونتلی هوالر یوق؛ هوا هر وقتده صاف؛ حرارت بولغان وقتلرده یاغمورلر بولادر. یاغمورلر بولماسه چقلر بولوب تورادر. دینگز بویلرینه فارغانده باشقه بیرلری کوتهر نکیدر. بیرنک یوفارولفی نسبتنده هوا آلهاشنه، ایگونلرنی صوغارمق شول نسبتنده یسکلایهدر. شوشی فائده لری اوچون عربلرگه دینگز بویلرنک، یمن طرفلرنک طورمق لازم ایکن، جزیره اچنده گی طبیعی طورمشنک ماطورلفی و طنچلیفی،

طاشلاردن وياندىرا طورغان قوملاردن عبارت صحرا رده تركك ايتەرگه مجبور ايتمشدر .
 حقيقتاده بو صحرا رده خصوصى بر ما طورلق باردركه : آدمگه بيك خوش
 كورينه در ؛ اوزىنى ياراندرادر . طاغىلر آراسىندىغى خرما باقچىلرى وقىلاردن
 آغوب طورا طورغان صولر ، ايرته وكىچىلر ده دوه گه آطلانوب بارغاندهغى
 عربلرنىڭ ماطور طاوشلر ايله چرلاولرى هيچ اونظلميدر .

اسلام كىلوى ايله يا گامدنىت كسب ايتكان ، آثورى ، بابل پادشاهلرى
 ومصر فرعونلرى وقتنده زور مدنيت ايهسى بولغان عربلر ده حقيقت بولپنى
 كورسه توچى باشچىلر بولنسه بهادر ومدنيتلى بر ملت بولوراق عادتدن طش
 استعداد بار . مشهور « هرر » بونلر حقتده شويله ديمشدر : « عرب شبه
 جزيرهسى جناب حق آنڭ طبيعتنده ياراتقان قوت سببلى اوزنده طورغان
 قوملرنى باشقه بر طبيعت كسب ايتەرگه حاضر له مشدر . تاتار بىرلرينه اوخشاغان
 حلب دن فرات يلفه سینه ، مصر دن شامغه قدر صوزلغان كىڭ صحرا لر بدوى
 مال كئوچى عربلرنىڭ بىرىدر . بونده عصرلردن بىرلى شول كوچمه عربلر
 طورادر . زندان شىكلنده بناء ايتلوب ايسكىلكرى ايله نكبر له نىگان شىكللى
 كورنىگان شىرلرى ، خدا بىلرنىڭ عظمتى ، لغنلرنىڭ كىڭلىكى ، چرلرنىڭ بلاغىتى ،
 آطلرنىڭ اونكىلىكى ، آغاچلرنىڭ فاطى چه نچكىلى بولوى ، سونگىلرنىڭ
 نوزملىكى فكرلنسه ، چداملىق بونلرغىغنه ميراث قالغان مقدس امانت
 بولوى اعتقاد ايتلور . »

بو سببلرنىڭ بارچەسى عربلرنى دنيا نىڭ اوچدىن بىرنده آسيادىن ظاهر
 بولغان نانارلر ظيورينه باشقه بر روشك كورنورگه ايسكىدىن حاضر له مشدر . (۱)
 عرب جزيرهسى مشرق ايله مغرب آراسىندىغى تجارتكه مركز ، كلده
 ايله مصر آراسىندە بولدىغىندن فرات ونىل صولر ينه ايه بولورغه طرشقان
 پادشاهلرغە وميلاددىن عصرلر چه اول ياشه گان نمرودلرغە عربلردن باشقه
 خلق فارسى طورا آلمانلر ؛ وبنى اسرائيلگه غلبه ايتولر ينه قويمه بولمشلردر .
 فارس پادشاهلرنىدن اولوب ، اېڭ زور فاتحلردن سانالغان « قروش » اوزىدىن

(۱) خلاصه تاريخ العرب بيت : ۱۷ .

اولگی پادشاهلرنڭ عربلرنی جیکه آلمانلرینی بلگاچ، عرب جزیره سینی فتح ایتەرگه فصد ایتمه مشدر. اوغلی «قمبیز» مصرنی استلاء ایتک اوچون سفر ایتدکنده عربلر ایله معاهده یاصاب جزیه بیرودن عفو ایتمشدر.

فارس دولتی ازربجآنک منقرض بولغاچ، اسکندر، قرمان لقبیله لقبیله ننگان اوچنچی دارا ملکیتینه هجوم ایتکاچ، عربلر داراغه یاردم ایدوب، اسکندرنی «عز» گه کرتمه مشلر ایدی.

اسکندر، «کنعان» بیرندن آق دینگز بویلاب، مصرغه و آندن بابیلگه بارغاچ، سند نوری بوینگ عربلرنڭ مقابله لرینی، عرب، جزیره سینی فتح ایتمه سه باشقه شول طرفده غی پادشاهلر اطاعت ایتمه به چکنی فکرلهب، خلیج فارسی و بحر احمر بویلرنی کشف ایتەرگه کیمه لرینی بیهرگاچ، ۳۴ یاشلرنده وفات ایتدی. اسکندر ئولگاچ، عسکر باشلقلری اوز اشلری ایله مشغول بولدقلرندن عربلر اسکندر عسکرینڭ هجومندن قوتلدیلر.

اسکندر دن صوڭ «انتیجو»، «دیهریوس»، سلجوقیلر، رومانلر، عرب جزیره سینی اوز قوللرینه آلورغه طر شسه لرده، عاجز بولدیلر.

نبطی عربلر اوزلرینه هجوم ایتکان قوتلی عسکرلرنی آرتودده بیک ماهر ایدیلر. زور سیاستلر ایله دشمانلرینی صوسز صحرالرغه کر توب، قلعه شکلی طاغترغه التجاء ایدوب، دشمانلرینی صلح صورارغه مجبور ایته ایدیلر.

رومانلر یمننی فتح ایتوده بیک زور مشقتلرگه دوچار بولدیلر. میلاددن ۲۴ سنه اوّل قیصر «اغسطوس» نڭ امریله «الیوس جالوس» سفر ایتوب، عسکرینی هلاک ایدوب قایتقان، ایدی. میلاددن ۱۷ یل صوڭ «مارکوریل» قامانده سنده «قسوس» عربلر ایله صوغشوب، مغلوب بولوب قایتدی. ۲۱۷ سنه صوڭ «مکربن»، کوب عسکرینی هلاک ایتوب، فاندن دریالار آغوزغاچ، حجاز قطعه سینڭ بعض طرفلری رومان دولتی قولى آستینه توشمش ایدی.

یمنده گی مآرب، ظفار، عدن، حجران کبی شهرلر و باشقه مدنیت آثاری تأسیس ایتکان «سبا» دولتی منقرض بولغاچ، تبع پادشاهلرینه تابع بولغان قحطانیلر میلاددن ۱۶۷ سنه اوّل عربستاننڭ قبله طرفینی یخشیفنه عمارت

ايتىكان ايدىلر. بونلر حىر موت، مېرە، ەمان طرفلر يىنە قدر استىلا ايدوب تىباعە دولتى يىندە ۵۲۲ سىنە سىندە حبشە لىلر قول يىنە نوشكىنچە فالمشدر. حبشە لىلر نىڭ يىنگە كرولر يىنە سىبب: يىودى دىنىنى قبول ايتىكان «ابى نواس» نىڭ خىران شىرىنە كىلگەن نصارالرنى يىودى دىنىنى قبول ايتىمەلرنى اوچون اوتروچى بولدىغىنى بعض مؤرغلر ذكر ايتىمىلر. يىمىلىلر حبشە لىلرنى چقارودن عاجز قالغاچ، قسطنطينە فىصرندن ياردم صوراغان ايدىلر. فىصر خرىستىانلرگە قارشى طورورغە وئىلرگە ياردم ايتىمەگەچ، خىرە پادشاهى «كسرى اىروىز» دن ياردم صورادىلر. كسرى دىنگر كىمەلرنى يىارگەن ايدى. حبشە لىلر فارسىلرگە قارشى طورودن عاجز قالغاچ ۵۹۵ سىنە دە يىمىنى طاشلاب چقدىلر.

عربلر.

جامعە، قرىشلىر، امتىيازلىرى، ھاشىمىلر، امولر، اسلامىت بىشىكى مەكە، احوال طىبىعەسى، كەبە، وآناڭ تارىخى، بطون قرىش، چىت خلق ايله مناسبتلىرى، تىجارىلىرى.

آدملر آراسىندە بوكونمىزگە قدر بعض بر آدملردن طارالغان نىسللر، مقدس سانالادر. بو ايسە فىبىلە باشى بولغان كىشىنىڭ زور اش اشلىوى، اونكونلىكى ياكە خلق قاشىندەغى معنوى قدسىنى سىببى بولغان كىشى، كوب وقتلردە يالغان بر دعوى ايلەدە بولادر. بو ھەر عصر وزماندە ھەر ملت آراسىندە جە يىلگەن بر عادت؛ عربلر قاشىنە قرىشنىڭ قدسىتى دە شول سىببىلر نىڭ برىسندن نشأت ايتىمىلر.

عربلرنى انساب عالملىرى بائىك، عاربە ومستعربە قىملىرىنە بولمىلر در. بائىدە عربلر نىڭ نىسبلىرى غايىت ايسكى اولدىغىدىن (عاد، شەود، جدىس، اۆلگى جرمىلر كىشى) بىزگە آچق معلوم توگىل؛ عاربە ايسە يىمىن طرفىندە تورغان قىطانى عربلر در. مستعربە ايسە اسماعىل عليه السلام بالالرىدىر كە: جرم سىدلرندىن بولغان «مضامى» نىڭ قىزىنە اوبىلەنوندىن حاصل بولمىلر.

آدملر حیات تأثیریله جامعه گه - جیبلوغه - ، خصوصاً اولگی وقتلرده ، غایت محتاج ایدیلر . شوشی احتیاج قانونی سببلی عربلرنی بر نقطهغه جیماق ایچون اسماعیل نسبی و آندن قریش بتون عرب امتینه رئیس ایدلمشدر . اسماعیل علیه السلام دن بیرلی دینی معبدلرینه مرکز بولغان مکه پایتخت منزلنده ایدی . مکه ایسکی وقتلرده مکورابه اسمیله اسمله نوب عصرلر دن بیرلی عرب جزیره سنده گی خلق مکه گه حج ایتمک فصدیله کیلورلر ایدی . مکه ایسکیدن بیرلی حجازنڭ ایڭ مشهور شهرلرندن ، شهرتی کعبه و آئی زیارت و حج ایتمک ایچون آدملرنڭ کیلوریلهدر . خلق کوب کیلدیکندن ، تجارت بیرلی ، مال کسب ایتهر گه مرکز بولدیغندن ، قوئلی قبیلهلرنڭ طهعلری توشوب زور نمازعهلر گه سبب بولمشر .

اول وقتلرده اسماعیل اوغللری بولغان حجازیلر قولنده ، آنلر کعبه صاچیلر ایکان ایکنجی ، میلادیده «سیل العرم» واقعه سندن صوڭ یمنگه خواجه بولوب مملکت اداره ایتهر گه او گره ننگان بنو خزاعه قبیلهسی مکه گه هجرت ایتمکچ ، اول وفنده قوئتمز حجازیلر قولندن کعبه نی آلمش ایدیلر . لیکن قوئ ایله ضعیفک آلماشنه طورغان حاللردن ، تاریخ بشر هر وقت آلماشنوب تور دیغندن عصرلر دن صوڭ بنی خزاعه ضعیفله شوب ، عدنانی عربلر قوئ کسب ایتمکدن صوڭ کعبه آنلر قولینه کرمش ؛ عدنانیلردن کنانه ، کنانه دن قریش قبیلهسی اورچمشر . بشنچی عصر میلادیده قریشنڭ باشلیغی وزمانه سینڭ ایڭ زیرهک ، حیله کار ، عقللی ، حکیم «قصی بن کلاب» خزاعه قبیله سندن کعبه صاچیسینڭ قزینه اویله نیش ، بالالر طوغوب تجارت ایله مشغول بولوب مال کسب ایتمش ایدی . وفاتی یاقینلاشقاچ ، قصی نڭ خاتونی بولغان قزینه وصیت ایتمش ایسه ده قزی : «بن کعبه نڭ ایشگینی آچارغه ، بیکلهر گه قوئتم یتیمدر» دیه عذر بیان ایتمکچ ضعیف بولغان اوغلی «المحترش» که وصیت ایتمش قالدردی . قصی حیله کارلی آرفاسنده بر قربه - کون صاویت - آرافیه بو وظیفه نی صاتوب آلدی . خزاعه لیلر بو حیله گه صبر ایته آمادیلر ؛ آرا ده فانلی صوغشلر بولدی . نهایت کیلوشور

ايچون قريشدين بر كشيىنى حكيم ايدوب، اولده كعبه صافلاو وظيفه سيني قى فائده سينه حكيم ايتمش ايدى ۴۴۰ ميلاديدن رسول كيلگانچه، كعبه قريش قولنده فالدى. كعبه صافچىسى مكه گه خواجه بولديقندن، قى اوز قبيلسى قريشنى جيبوب، مكه و اطرافينه ملكه ندى. مكه نى عمارت ايتوب قى ۵۰ ر اشته رئيسلرى ايدى. قى وفات بولغاچ، اوغلى «عبد مناف» خليفه بولدى. عبد منافك و فاتى يافينلاشقاچ، اوغلى «عبدشمس» كه وصيت ايتمه زدن، اوغلى «هاشم» نى خليفه ايتدى. عبدشمسك اوغلى اميه (بنى اميه نك بسابالرى) هاشمك خليفه لگينه حسد ايتوب، آرالرنده نفرت حاصل بولدى. هاشم قرداشيله دوست ياشه رگه و آنى راضى ايته رگه تلاسه ده قريشيلر راضى بولماز دن ۵۰ دوه بيررگه و ۲۰ سنه مكه دن كيتوب طوررغه راضى اولوشوب، خزاعه كاهيننى آرالرنك فاضى ايتمشلر ايدى. «عسفا» ده طوراتورغان بوكاهن «هاشم» فائده سينه فتوى بيررگاج، اميه شرطقه اعتبار ايدوب ۵۰ دوه نى تاپشروب ۲۰ سنه فالور اوچون شامغه كيتدى. هاشم دوه لرنى بوغازلاب خلقنى صيلادى. بنى هاشم ايله بنى اميه آراسنده غى شول دشمانلاشو كوب عصرلرغه قدر تارتلمشدر. هاشمدن صوك اوغلى، پيغمبرنك باباسى «عبدالمطلب» كعبه گه تعلقى اشلرنى اداره ايته ايدى.

قريشيلر بتون عرب عبادت ايته طورغان و آنلرنك صنملى طور ا تورغان كعبه نى اداره ايتولرى سببلى عربلر آراسنده مقدس صانالالر ايدى. بونلرنك مرتبه لرى و بنى اسرائيل آراسنده لاويلرنك، نصرانينده گى كاهنلرنك امتيازلىرى كى امتيازلىرى بار؛ بيركو بيرمه زلر، بتون عرب خلقينه حكيم ايتهلر، آنلرغه هيچ كم حكيم ايته آلمان ايدى. هر تله گان قبيله لرندن قز آلورغه حقلرى بولسه ده، باشقه قبيله لر آنلردن قز آلا آلمان ايدى. هيچ كمنى دينده بيادلق و دين طونوچى بولمق ايله شرط ايتمه زدن اوله ندرمه زلر ايدى. حج اشلرنده خواجه، حجقه تعلقى فرضلرنى چيقاروب، عربلرنى شول فرضلرغه ايته رورگه مجبور ايته ايديلر.

مکه نك نى وقت بنا ايتلدى گى معلوم توگلدىر. فقط قرآندين (۲ نچى سوره: ۱۲۰) ابراهيم عليه السلامك كهبه اطرافىنى شهر حالينه قويوب معمور ايتىرگه نلوى آكلشلادر. قرآنك بىيرنده مکه (۴۸س: ۲۴) وديگر بىيرنده بکه (۳س: ۹۰) اسميله اسملنمش بولديغندن بو شهرنك مکه و بکه اسملىدر. مکه حجاز قطعه سنده شاب دينگىزى (بحر احمر) يافاسنده نى جده شهرندن ۸۰ چاقرم مسافه ده در. رسول بو شهرده طوغمش؛ ابراهيم سننيله مسلمانلرغه خدايغه عبادت و اوز اشلىرىنى محاکمه ايتنك اچون حج فرض ايدلد كتنن اسلاميتنك بيشگيدر.

نون و مشرق طرفلارنده ابوقبيس، توشك، مغرب طرفلارنده قعقيعان طاغلىدر. هر طرفى طاشلاق، قوملق، طاعلق بولديغندن ايگون اوسترمه ز. مكلر چه مسافارلر چىتنن كىلد بكنندن و هر وقت ۸۰،۰۰۰ كشى تورديغندن زور سودا اورنىدر.

مکه توندن توشك طرفينه سوزلقان بر چوقرده بنا ايتلگان، بويى ۳۱/۲، اينى ۱۱/۲ چاقرم مقدارنده؛ بنالرى ايسكى طرزده بنا ايتلگان، ايكيشه اوچهر فاطلىدر. صفا ايله مروه توبه لرى، مسجد حرامنك ايسكى طرفنك اولوب آرالارنده دكانلر وسعى ايتيه تورغان كىك اورامدر.

مسجد حرامدىن باشقه مکه ده ۶۷ مسجد، ۶ مدرسه، ۲ كىتبخانه، بر رشديه ۴۰ قدر ايتل ائى مکتبلر، ۲ موچه، ۱ غسته خانه، ۳۰۰۰ دن آرتق دكان و مغازه لر باردىر. حاجىلرغه توشه اچون بر مسافر خانه ده يوق؛ ايسكى وقتلرده «زمزم» دن باشقه صو يوقسه ده هارون الرشيد خاتونى «زبيده» حضرتلرى اوچ، دورت كونلك بىردن «عين زبيده» اسمنك صو كىتورتمشدر. زبيده وفات بولديغندن صو، عرفاتقه قدر گنه كىتورلمش ايدى. «مهر و ماه سلطان» خانم، سلطان سليمان فانونى قزى، چيشمه نى عرفاتدن مکه گه كىتورتدى. مکه يازده خصوصاً جله (اربعينيه) ده غايت اسسى اولوب ۴۰ درجه گه قدر ايرشه در. قشده ايسه غايت لطيفدر. مکه نك هر طرفىنى طاغلىر چولغاغان؛ طاغلىر آراسندن اوچ قاپو باصالغان ايدى. حاضرگى وقتده بو قاپولر

بولماسده اسملىرى تللرده همان بورىدر. مکه مدنيت و علومده حاضر ايك توبهن در جهده، دين اوقوچيلر يالفر ادبيات عربيه، تفسير، حديث كى علوم اسلاميهنى زمانهغه موافق بولماغان رهوشده، روحسز اوقومقدهلر؛ دنيادهغى آلماشنولردن، علوم و فنوندى هيچ خبرلرى بوقدر. بوكونگه قدر عثمانلى حكومتى علوم و معارف نشر ايتەرگه، حيات بوللرنى اصلاح ايتەرگه هيچ غيرت ايتمه آلمادى. اسلاميت پيشكى مكهده گى خلق غربستاننك باشقه خلق كى رسولنك سیر و اخلاقندن بگلرجه مسافهلر اوزاندهلر.

كعبه بتون دينلرگه نيگز بولغان «فطرت دين» نى جناب حق طرفندن انسانلرغه اوگرانكان «ابراهيم» و «اسماعيل» عليه السلام طرفندن بنا ايدلى. (س ۲: ۱۲۱)

كعبه مکه اورتاسنك ومسجد حرام اچنك در. فطرت دينى اونو طولغاچ، عربلر كعبهنى پونلر ايله طوللرسهلرده ايسكى حج عمللردن بعضيلرى قالمش ايدى. كعبه نك اوستى نك وقللرده آچق ايدى. حمير پادشاهلردن «تبع» اوستونى اورتيشدر. كعبه بتون عرب قىبلهلرنى دشمانلرينه فارسى توررغه و برلشدررگه سبب ايدى. دين و بتون اشلرنى اداره ايتوچى ايدوب تاندىلرلى هم پونلرى كعبهده توردغندن، كعبه بونلرنك كوكللرينه زياده تاثير ايتمه، اوزنى احترام ايتيره ايدى.

يوقاروده ذكر ايتلگان «ابرهه» آچولانوب، كعبهنى خراب ايتمك فصديه عسكى و قىبللريله برلكده مکه گه كيدلى.

قريشيلر ابرهه گه فارسى نورا آلمايه قچلرنى بلوب ماساغرغه قاچديلر. بتون انسانلرغه مدنيت ايله چاچكان، ابراهيم عليه السلام بنا ايتكان، كيله چكده ايسكى مدنيت ايله ياكى مدنيتنى قوشوب فضيلت برلشدره چك دپنگه ركن ايتلگان كعبهنى جناب حق محافظه ايتدى. ايك كچوك قيشلردن تشكل ايتكان الله عسكى آنك عسكىنى و اوزن هلاكت در جه سينه ايرشدردى. (فيل سوره سى: ۱-۲-۳)

كعبه دورت چيئلى بر بنا بولوب، بويى ۲۴، اينى ۲۳ آرشين ۳۳ اولوب
بيوكلكى ۲۷ آرشندر. رسول ۳۵ باشنده وقتده قاطلى ييل كعبهنى خراب
ايتكاج، قريشلىر كعبهنى ياكيدن بنا ايتديلر. رسول اوزيه بنا ايتشدى.

عبدالله بن الزبير، حضرت عائشه «عمرم بولسه كعبه نك فاپوسنى
بيردن ايتوب اوڭده گى كى بنا ايتەر ايدم» حديثنى روايت ايتكاج، حديثكه
موافق كعبهنى عمارت ايتدى. حجاج بن يوسف امويلر طرفندن عسكەر ايله
بهرلگاج، منجنيق ايله كوب بيرلرني يهردى. مكه گه كروب ابن الزبيرنى
اوترگاج، ايسكى رهوشنده بناء ايتدى.

قريشيلر اوچون كعبه، رزقلا تولىر ينه سبب بولدغندن، حج ايتەر گه كيلگان
كيشيلر گه خدمت ايتمك تركلك مصلحتلر ينه موافق ايدى. شونارغه كوره
عربلرني حجگه قزدره لر، مكه گه كيلونى ينگله ايتهلر ايدى.

اوله نسز، صوسز چوقرده كعبه اسمندن باشقه بونارغه معيشت ممكن
توگل؛ يار قوتلرني كعبه گه صرف ايتەر گه شول سببدين مجبور ايديلر.
حاجيلرني صوغارغه، آشاتورغه مخصوص اورنلر ياصاديلر. كعبه قدرنى
كوتهرمك و كيلوچيلونى صافلامق اوچون مكه اطرافنى «حرم» ايدوب،
امينتلى بر اورون حالينه كيتورديلر. كعبه گه تعلقلى اشلرني آرتره
باشلاديلر. رسول كيلگانچه ۱۵ دن آرتق وظيفه جيقارديلر كه؛ بو وظيفهلر
مكه ده گى عرب حكومتى اداره سى قيبيلندن ايدى. بو وظيفهلر اون بطندن
عبارت هاشم، ايه، نوفل، عبد الدار، اسد، نميم، مخزوم، عدى، جمح، سهم
قولنده ايدى.

قريشيلر نك كعبه آرفاسنده آلفان ايك زور فايده لرى تجارت اشلرنده
آلفه كيتولرى ايدى. بونارغه ده سبب عربلر فاشنك بولار نك مالى حرام
واوزلرينك بنى اسرائيل آراسنده غى لاويلر كى حرمتلى بولولرى ايدى.
بتون اهابلنك ماللرى طالانغانده بولار نك ماللرى معصوم بولوى تجارتنده آلفه
كيتولر ينه سبب ايدى.

قریشیلر سودا اوچون بلنده ایکی مرتبه، قشده یینگه، یازده شام طرفنده بولغان بصری طرفینه سفر ایته ایدیلر. (قریش: ۱-۲) شامدن آشلق، کیوملکر کیتوره لر ایدی. بعض وقتده فارس وحبشه مملکتلرینه ده اوزوب فارسدن شم، شیکر کبی نرسه لر آلوب فایتنه لر ایدی. حجگه عرب جزیره سینگ هر طرفندن خلق کیلد گندن اوزلر یده یمن، شام، حبشه گه سفر ایتمک کاردن چیت خلق ایله هر وقت فاتناشوب تورالر؛ بناء علیه یا کفی عرب مدنیتی بونلردن باشلانورغه تیوش ایدی.

رسولدن اوّل عربلرده

علوم و ادبیات

نجوم. انواء میثولوژی. کهانن. قیافت. نوش یوراو. طب. تاریخ انساب علمی. خطابت. شعر. عرب بازار لری. قریش لغتی. رسول و قرآن تلی. عرب یورطی صوسز صحرالردن، طاغلردن عبارت اولدغندن، اهالیسی ایگو نچیلک ایله شغللنمه لر؛ آدم لر حیسانده یاشاد کیری مملکتنگ طبیعتینه ایهر لر؛ شول طبیعی قانونغه عربلرده تابع؛ بناء علیه معیتلری اوچون مال آصرار لر، باشقه سبیلر گه قارامازدن بار قوتلری حیوان تربیه ایندر گه صرف ایندر لر؛ بو خصوصه آرالرنده قانلی صوغش لر بولور؛ حیوانلری، چا طار لری ایله کیچه و کوندز اوله نلی بیر لر گه بر بیردن ایکنجهی بیر گه کوچوب یور لر. هوالری صافی، بیر لری یاغمور سز بولدغندن کوکلرنده بلو طلر بولماز. بارا تورغان بیر لری و یوللری یلدزلر ایله تابار لر.

دشمانلرینه قارشى تورمق و آنلرنی فاجرمق باش رنگان بیر لری و هوالر اوزگارونی بلور گه توقادغندن از طاباتی - قیافت اثر -، جیلار ایسوندن هواده بولاچق آلماشنو و یاغمور لر یاواچاغنی بلدره تورغان علملرده ملکه کسب اینتمش لر ایدی.

هر زمان صوغشو اوزلرينه طرفدارلر و ياردچيلر تابارغه مجبور ايندگندن
 قرداشلك ايله قوتلنمك اوچون نسب علمينه - علم انسابه - اعتبار ايتمشلردر.
 صوغشده کوچوب بورر اوچون اول وقتلرده ايڭ يڪل وتيز يوري
 تورغان حيوان آط بولدغندن آط تربيه سي علمنده عربلر فوق العاده ترقى
 ايتمشلر ايدى. قورال ياصاوده مهارتلرى آرتقى درجه ده بولماسده ايسكى
 شعرلرندن فلج، سونگى كى قوراللىرى ياصاوده غى مهارتلرى آكلاشيله در.
 عربلر ايسكى مدنيت ايه سي كلدانى، بابل و فينيقه ليلرنڭ قرداشلىرى
 بولدقلرندن عقل، ذكاء و استعدادلى بر ملتدر. عراق، مصر كى ييرلرده ياشاسالر
 بونلرده قرداشلىرى كى مدنيتلى بولورلر ايدى. شامده، يمنده تورغان
 قسطانيلر، طورسيناده ياشاگان نبطيلر بونارغه شاهد بوله بلور.

حجاز عربلىرى هواسى صاف، طاغلىرى بيوك و صحراللى كيكش
 ملكنده توردقلرندن فكرلىرى صافلانوب شعر سويلررگه، زور واقعه لرنى
 كمال فصاحت و بلاغتيله بيان ايتەررگه، غايت معنالى خطبه لر سويلررگه و اثرلى
 ايدوب صوغشقه، كبلوشوررگه ديهررگه ماهر ايديلر.

رسول كيله زدن اول عرب جزيره سنده مشهور بولغان علملر اقليم
 طبيعتيله بونلرغه ضرور ايدى. بونلرنڭ علملىرى مدرسهلرده اوقوب ييلنمش
 علملر توكل؛ بلكه بير طبيعتى تاثيرى ايله آرالرنده طوغان ياكه باشقه
 خلقدن آلتقان علملر. بعضيلرى عربلرنڭ اوزلرينه گنه خاص، بعضيلرى
 باشقه امتلردن آلتمش ايدى.

(۱) هجوم علمى: كلدانيلر هجوم علمنه بتون دنياغه استاذلردر. ميلاددن
 ۵ عصر مقدم فارس دولتى اوستلرينه هجوم ايدوب، ملكتلرينه خواجه بولماچ،
 دينلرينه تيبوب، حسيات دينيه لرنى حقاتلرگان ايدى. ايڭ عزيز نرسه لرينه
 تيگياچ، نوزه آلمازدن كوبسى كورشى ملكتلررگه خصوصاً غربستانغه هجرت
 ايتديلر. مهاجرلر آراسنده كاهنلر، هجوم عالملرى بار ايدى. عربلر بونلردن
 منطقه، بروچ، آى، قوياش كى يلدزلرنڭ اورنلرنى، هجومه داير فاعده
 و اصطلاحلرنى اوگره نمشلر ايدى.

(۲) انواع: جيللر، ياغمورلارنى بيلو علمى بعثتىدىن اوّل عر بلردە بار ايدى. هوادەغى بو آلماشنولارنى بيلونى عر بلر يلدزلرنىڭ طوغوى و باطوبىنە نسبت ايتدكلرنىدىن بو علم - علم انواع - علم خچومنىڭ پر بو طاغى ايدى.

(۳) مېتولوژيا: علم خچومغە تعلقى بر فندركه: ايسكى عر بلر فاشندە يلدزلر و آلەلەر آراسندەغى اويلەنمك، صوغشەق و آدملر آراسندەغى بو كىبى حاللارنى بلودن عبارت سانالور ايدى. عر بلرنىڭ يلدزلرنى خدای اعتقاد ايتواری تارىخدە آچىق معلوم نوگل ايسەدە «اللوات» كىبى زەرە يلدزىنە اسم بولغان خدایلىرى، كوبىسنىڭ قوباشقە، آيفە، شعرى يلدزىنە عبادت ايتولىرى، فايسى خدایلققە بىگرەك مستحق بولولرىنە اختلافلىرى بو كىبى كوكلەگى نرسەلرگە عبادت ايتولرىنى بلردەدر. مشهور پادشاهلارنى، ئولگان زور كشىلارنى خدای سانولرى ىنە شول قىبلدىندر: بلقىسنىڭ آناسى جن قزى، آناسى فرشتە، ذوالقرىنىنىڭ آناسى آدم بالاسى، آناسى فرشتە اعتقاد ايتەرلر ايدى.

(۴) كهانت، عرافت: كىلەچكەگى واوتكان و قتلردەغى حاللارنى باونى عر بلر شول ايسكى اسم ايلە اسمەلەمشلردر. بو علملر كاهنلردەغىتە بولوب، عر بلر آنلارنى هر نرسەگە قىرتلارنى ىنە اعتقاد ايتەرلر؛ هر اشلرىنى آنلارغە كىكاشورلر؛ دعوالرىنە، نزاعلرىنە حكەم ايتەرلر؛ آورولرىنى قاراتورلر؛ هر بر مشكل كورگان مسئلەلارنى صورارلر ايدى.

بابل، فىنىقە، و مصر اهابىسى كىبى ايسكى خىلقرلدە بولغان كىبى كاهنلر عر بلرنىڭ عالم، فىلسوف، دوقتەر، قاضى و دىن باشلىقلىرى ايدىلر.

بو علم عر بلرگە كلدان كىبى چىت خىلقرلدىن كىرىشىدەر. اياڭ مشهور كاهنلردىن «شق» ايلە «سطىح» در. رسول كلمەزدىن اوّل ىتتىكان كاهنلرنىڭ اياڭ مشهورلرى «حتافىر بن التوام الحمىرى»، «سوادىن قارب الدوس» در. بونلردىن باشقە هر قىبلەنىڭ اوزىنە مخصوص كاهنى بولوب باشقەلردىن قارىش كاهنى، ىمەن كاهنى اولوق ايلە ىمتاز اولمشلردر. ايرلردىن كاهن اولدىغى كىبى قادىبلردىنە طرىفە، زىبرا، زرفاء كىبى كاهنلر اولمشدر.

(۵) قیامت: بوفندن مقصود کاهنلک کبی نوفرارق، قوم، اوستونده گی ازار ایله ایه سنی طاباق، توسدن آدمنی طانیباق، نسینی ونسلنی بلدرمکدر. عربلر صوغش و آیاقلی مال ایله ترکک ایتدکارندن بو علم آنلرغه بیک لازم ایدی. شول سبیدن عربلر بو علمک غایت آلفه کپتدیلر. یوغالقان ماللرینی تابار، کشی اوتورگان آدمنی نانور ایدیلر.

(۶) توش یوراو: بو علم کاهنلک قبیلندن بولسه ده باشقه لریک توش یورار ایدیلر. رسولدن اول توش یوراو چیلرنک ایگ مشهورلردن «ابوبکر» اولمشدر.

(۷) طب: ایگ اول آورولر دوالاغان بابل کاهنلری بولغان کلدانلردر. خسته لرنی اوراملرغه، یول باشلرینه قویارلر؛ خسته لک یوقسه دو الامق طریقنی کورسه توب طاقطالرغه یازوب قاداقلارلر ایدی. شونارغه کوره طبیبلق کاهنلک قبیلندن ایدی. کلدانلردن طبابتنی باشقه امتلر، بونلر جهل سندنده عربلر آلمش ایدیلر.

مصرلی، فینیقه لی و آثوریلردن آلدیقلری معلوماتلرغه اوز نجر به لرینی فوشورلردن «ایسکی عربی طبی» میدانغه چقمش ایدی.

عربلرده طبابت ایکی تورلی (۱) کاهنلر اصولی: اوشکرو، بتو طاغو، قربان بوغازلاو، کعبه ده عبادت ایتک، (۲) نجی اصول دوالر ایله دو الامق اصوللری ایدی. طبیبلر ایسکی وقتلرده کاهنلرگنه بولسه ده بارا تورغاچ، روم و فارسیلرگه فاتناشوب، طب قاعده لرینه آشنا بولغان کشیلرده بولندی. طب علمنده ایگ مشهور بولغان کشیلر رسول کیلوندن اول ۶ نجی عصر اچنده یتشمشدر.

(۸) تاریخ: عربلرده بو فن اوز آرالرنده غی واقعه لرنی خبر بیرمک و باشقه اوزلرینه عصر داش بولغان امتلردن ایشدوب سویله مکدن عبارت ایدی. قبیللر آراسنده ایگ مشهور صوغشلردن اولوب «عرب کونلری» دیمکله مشهور واقعه، سد، آرب، ابی کرب تباین اسعدنک یمنگه استلاسی، ذی نواس پادشاه، اصحاب اخدور، حبشه لیلرنک یمنتی فتح ایتولری، فیل قصه لری، ذی یزن الحیددی صوغشلری، عرب پوتلری، کعبه، زمزم تاریخلری،

حرب فجار، عاد، ثمود، بلقيس و سليمان قصه لری کبی شیلر دن عبارت ایدی. (۹) نسب علمی: ایسکی وقتلرده «علم انساب» نڭ عربلر آراسنده اهمیتی بیوک ایدی. مافطانو، دشمانلرینه فارشی تورمق، نسلنی کوبه یتمک اوچون غایت ضرور ایدی. یونانلیلر خدایلر نڭ نسللرینی حفظ ایتدکلری کبی عربلرده نسللرینی یادلیلر ایدی. عربده نسب ۶ مرتبه دن عبارت: شعب، قبیله، عمارت، بطن، فخذ، فصیله در.

عربلر ایسکی بابالری نڭ اسملرینی یادلاب ایسکی شهرلر نڭ قایسی بابالری طرفندن بنا ایدلدیگنی شهر نڭ اسمندن بلرلر ایدی. نسب عالملری قبیله لر نڭ هر بوونلرن بلرلر، هر قبیله وهر بوونده تسب عالمی بولنور وبتون عرب نڭ نسبینی بلور ایدی. ایڭ مشهور نسب عالملری چمله سندن «دغفل الدوسی»، عمیره، ابوضم، زید بن الکیس، النخار بن اوس القضاء کبی کوب عالملر بار ایدی. رسول کبگ گانچه بتون عرب نڭ نسبی انساب عالملری آراسنده صافلانمش ایدی.

(۱۰) خطابت: خطبه سویلرگه زور خیالی و بلاغت کیرهک بولدغندن آنی کوب ذاتلر نظمسن شعر دیه اسمله مشلر در. خطبه سویلرگه شعرده شرط ایتلمه گان بهادرلقلر لازمدرکه: حریت، استقلال اسنی تورغان قیللرگه تأثیر ایتسون. حریت و استقلالغه هوسسن خلق اچنک بیوک خطیبلر یتشمه ز. شول سببدن روملر آراسنده کوب خطیبلر و شاعرلر یتشمش ایسه ده طبیعتلر یتک مسکینلک، ضعیفک بولوب حریت و استقلالغه هوسسن عربانیلر آراسنده نه ندر کوب شاعرلر یتشمه ده خطیبلر یتشمه مشدر.

عربلر نڭ اقلیلری طبیعتاً حریت و بهادرلقغه میل ایتدردیگندن بلاغت و فصاحت کوکلرینه زیاده تأثیر ایتدر؛ آرالرنغی نزاعلر و صوغشلر نفرت و مافطانوئی ایجاب ایتدگندن حزبلر (پارتیه) یاصاو اوچون خطبه لار سویلر، خطیبلر یتشوی لازم ایدی. جاهلیتک خطیبلر بیک کوب یتشمه دی. یتشکانلری ده اولزرنه خلقتی فارائقان مستبد قبیله باشلقلری، شریقلری، حکیماری ایدی.

خطيبتر اوقو، يازو بله گان كشيلىر بولسده كامل بلاغت، فصاحت ايله سويلر؛ كچوك وقتدن خطبه سويلرگه حاضرله نورلر ايدى. نسبلرينى صافلاوده، اولزيرندن مدافعه ايتوده شاعرلرگه نچك محتاج ايسه لر جز بلرنى بر بيرگه جيبو، صوغشلىرىنى طوقطاطو، زور كشيلىرگه و فدلر بيه رر اوچون خطيبلرغده شول درجه ده محتاجلر ايدى.

شول سببدن هر قبيله ده خطيب، شاعر بولنور؛ و آنلرغه فوق العاده حرمتلر ايديلر. ايك مشهور خطيبلردن سانالغان «قس بن ساعده» نى خطبه سويلار ايكان رسول كورمش ايدى. مثل اورنينه فصاحتى بورتلكان (۱) «سخبان بن وائل الباهلى» ايك زور خطيبلردن ايدى. خطبه سويلرگه طونسه خطبه سيني بتورمه زدن او طورماز؛ برسوزنى ايكنچى مرتبه فايتماز؛ هيچ طوقطامازدن سويلر ايدى. بولنردن باشقه دريد، زهير، مرثد الحير، حارث بن كعب، فيس ابن زهير، الربيع، اكنم كى خطيبلر بتشمش ايدى. (۱۱) شعر: «عقل و قلب تلى» ديه آنى بعضيلرى تعريف ايتمشلردن. شعر، هر خلقك طبيعى بولوب، هر امتنك آدابى، اخلاقى، عقيدسىنى و تارىخى بلدرر. انساننك كوكلى عقلدن اول حركتلر نوب، علمدن اول شعر سويلر، عقلى حركتكه كيلوب، علمگه آرزو ايتهر. شول سببدن بتون امتلردن قالغان اثرلر آراسنك ايك حرمتلى نرسه لر ايسكى شعرلر يازلغان كتابلر و طاشلردن. هنديلردن قالغان «مياپهارات» «رامايانت» يونانليلردن قالغان «الباذة» (۲) «اودپستيه» روملردن قالغان «انباذه» يهوديلر فولنده فى بعض تورات يازولرى، فارسيلرده گى «شاهنامه» شول امتلرنك اخلاق، عادت، تارىخ، عقيدهلرينى بلدرر.

ايسكى امتلردن شعرغه هوسلى امت ساميلرنك قرداشلىرى بولغان عبرانيلردن. خيال درياسينه چومغان خلقلردن بولدقلىرى اچون اساسى حس

(۱) هوأ خطب من سخبان وائل.

(۲) عرب تلينه سور يالى بر اديب طرفندن ۱۳، ۱۴ سنه ده ترجمه ابدلوب

مصرده طبع ابدامشدر .

ايله كورنمى، بلنمى نورغان دىن بوغلق آراسنده جهيلمىش؛ بتون دىباغه مدنيتلىرى ايرشمىشدر.

عبرانلر فرداشى بولغان عربلر بتون امتلردن شعرغه هوسلى ايدىلر . ساميلرنىڭ شعردهغى اياڭ ايسكى اثرلردن توراننە ذكر ايتلگان شعرلر بىرگە: ياروم بيتى ضايع بولوب، يارمىغنه قالمىشدر. (تكوين ص: ۵۶: ۲۳)

عربلردە شعر غايەت كوبر . بتون مدنيتلى امتلرنىڭ نېچە عصرلردە سويلەگان شعرلر ينى عربلر رسولدن مقدم بىر يارم عصرده سويلەمشلردر . يونانيلرنىڭ چاملى شعرلرى درج ايتلگان «الباذە» دە ۳۰۰۰۰ قدر بيت ، هنديلرنىڭ رامايانلرنىڭ ۳۸۰۰۰ قدر شعر بار اېكان، عربلر بوندن نېچە الوش كوپ شعر سويلەمشلردر. «الحماسه» اېسى «ابونام» بىر اوزى قصيده ومقطعلردن باشقە ۱۴۰۰۰ ارجوزە روايت ايتىشدر.

حماد الراويه ۲۷۰۰۰ قصيده، الاصبى ۱۶۰۰۰ ارجوزە حفظ ايتىشدر. عربلر آراسنده شعر غايەت قىيىنلى ايدى . شاعرلر قىيىنلىڭ شرفنى صافلى، كىرەك وقتە قىيىنلىنى ماقطاب حسلر ينى كوتەرە؛ دشمانلر ينى يامانلاب درجەلر ينى كېمته؛ ايسكى بابالار ينىڭ تارىخلر ينى نىرجمە حياتلر ينى سويلەب خلقنىڭ قانلر ينى قىزدەرلر ايدى . بىر قىيىلده شاعر يتىشسە، ايكىنچى قىيىلر كىلوب تىرىك ايتە؛ خانوللرى ، بالالرى اوزلر ينى شرف بولغان شاعر يتىشكانى اچون تاويلردەغى كىيى شادلىقلر اظهار ايدىشوب تىرىك ايتىشەلر ايدى .

عربلردە شعرنى حرمتلە وشول درجەگە ايرشمىش ايدىكە : حنى اياڭ فصيح، بليغ صائالغان بىدى قصيدهنى آلتون صوى ايله مصر كىتىد رېتە پاروپ كىسبەگە باغلامىشلر ايدى . شول سببەن معلقات ياكە مذھبات اسمبە اسمەگان ايدىلر . بومعلقەلر عربلر آراسنده غايەت لذت ايله اوقولا؛ مانور طاوشلر ايله اوقولغان بومعلقەلرنى كېچەلردە جىيلوب طكلىلر ايدى . عرب ادبىياتىنى، لغتىنى بو كىيى قصيدهلر بىرلشدررگە زور خدمت ايتىمشلردر . بونلردەغى عالى خياللر، تشبىهلر، كىنايە ومجازلر عربلرنى اياڭ بىوك معنالى قرآن كرېمنى آكلارغە حاضرلەمش، زور حسلر وهوسلر اويانىمشدر.

كعبه گه شعرلری باغلانغان شاعرلردن ۵۴۰ میلادیده وفات ایتمش
امر القیس وشول سنه ده طوغان الحارث بن حلزه، ۵۶۴ ده وفات بولغان طرفه
بن العبد، ۶۱۵ سنه وفات ایتکان عنتره بن شداد، ۵۶۲۲ ده اولگان عمر و
۶۲۷ دیده وفات زهیر، ۶۶۶ ده وفات بولغان «لبید» ایدی. بونلردن
باشقه «المرقش»، النابعه، الاعشى کبی شاعرلر، عربلر آراسیندا مشهور
وافاعلرنی، حبشه لیلرنک، فارسیلرنک، ملکتنلرینه هجوملرینی، بالالریدنک
فتوحاتلرینی سویلهپ عربلرگه یاغشی روح وحس بیرمکه ایدیلر.

بعثت محمدیه دن بریاروم اول لهجهرلی باشقه لغندن یمن تلی خجازلرغه
یغشی آکلاشیلدی ایکن، رسولدن اول بیتشکان شول شاعرلری سایه سنده
ادیاتلری، لغتلری برله شمش؛ کعبه گه باغلانغان قصیدلر عرب جزیره سینک
هر طرفنده اوقولور و آکلانور ایدی.

برامت نه قدر قوتلی، نه قدر معتبر ایسه ادبیاتی، لغتیک شول مقدارده
احترام ایتله؛ باشقه خلقلرده اوگروه نورگه محتاج بولالر. قریش قبیله سی
یوقاروده بیان ایتلگان کبی عربستانده محترم؛ قریشلر بتون خلق ایله
قائناشدلرندن شیوه لری بتون جزیره اهالیسنه بیلگی ایدی. رسول اوزیک
قریشدن وقریش شیوه سی هر کیمگه معلوم بولدغندن پیغمبرنک تلی قریش تلی
فرآنده شول تل ایله ایتدلرلشدلر. ذاتاً رسول و حقیقت یولی کورسته چک
معلملرگه آدملر بلگان تل کیرهک.

عربلرنک ادبیاتلرینه، حسیاتلرینه، اجتماعلرینه ایکن زیاده ادب
مجتلسلری، یازمنکلر سی تأثیر ایته ایدی. کوب وقتده بوندای یازمنکلر
مدنیتدن اوزاغراق بیرلرده بولادر. ایسکی وقتلرده بوندای بازارلر دینی
بولوب، آدملر محتاج بولغان ایبیرلرگه صانیلا ایدی. ایسکیدن قالغان بو
کبی بازارلر هند کبی بیرلرده هنوز باردر. کنج نیری بوینده جیولوب،
هریل واون سنه ده برمرتبه الوغ حج ایتمکده لدر.

عربلرده بوندای بازارلر دینی شیکلی بولسه ده ادبیاتلرینه حسیاتلرینه
زور خدمتلر ایتمشدر. عربلرنک بو بازارلری ایسکی یونانلیلرنک «جهننا

سيوم“ده هر توري اويونلر اوبنامق اچون جيبولوري كيدر كه؟ حكيملري وفيلسوفلري، خلقنڭ جيبولويني فرصت بلوب، حكمت وفلسفه دن بحث و مناظره ايديشورلر ايدى .

عربلر انچي ربيع الاوئله نجد يوقاروسنڭغى «دومة الجندل» گه صوكره «هجر» بازارينده بر آي فالوب عمان، حضر موت، عدن، صنعاء بازارلرينه بارورلر؛ حرام آيلرده ايڭ زور عكاظ بازارينه كيلورلر ايدى. طائف ايسله نخله آراسندهغى ايڭ زور بازارده ذى القعدة بربندن يكرميسينه قدر توردفندن صوڭ حج فيلورغه مكه گه كيدرلر ايدى .

اسيرلري بولسه آزاد ايتترلر؛ حكومت كشيلىر محكمه اشلىر بلهن مشغول بولورلر؛ جنابت ايتكان كشيدين جنابتنى توله تورلر، مافطانق ياكه مافطانق لازم بولسه مافطانورلر؛ مافطارلر؛ فايغولري بولسه خلققه سويلرلر ايدى. شاعرلري شعرلرينى اهاليگه عرض ايتترلر؛ شعرلرينڭ بلاغتى حكم آلدنڭ ثابت بولسه، كعبه گه باغلارلر ايدى. نابغه الذيبانى صاغ ايكن حكم بولور. حكمه گه فزل تيريدن مخصوص چاطر ننگرلر ايدى .
عرب جزيره سنڭى رسولدن او لىگى واقعه لر وادياتلر يڭ ترفيسى دنيا ده بوكونسڭ قدر كورلمه گان حقيقى مدنيت چه چه رگه عربلر نى حاضر لمكك ايدى .

رسولدن اوّل

دينلر

فطرت دىي' وثنى لك ظهورى' صابيه' برهمنه' بوددا.
صوفوشوس' فرعلرى' ايتيش' يهوديت' نصرانيت .

آدملرنڭ يارانلورلى و اوئده گى دينلرى حقدنغى بشر ودينلر تاريخينڭ اختلافندن كوزيوموب، حاضرگى حاللر ينى فكرله سهك، آدملر علمسز و زينتسز بولغان حالده ده فوق العاده استعدادفه ايه بولدفلر ينى بلورمز. علم و معارف

آدمنىڭ احتياجى بىلەن جناب حق طرفىدىن مرحۈمەتاً يەرىلگەن رسوللارنىڭ يول كۆرسەتۈلۈرى
ھەمدە احتياج سببىيىسى آدملارنىڭ اجتەادلارنى ايلە مېدانغە قويىلدىغى آڭلاشېل چقدىر.
كېرەك قرآن وكېرەك دېنلەر و ايھان تارىخى، كېرەك تارىخ بىشەر، بزرگە
شونى آڭلاتىدۇر.

آدملەر كۈبە بىوب، بىر بىر سېلە فانتاشوب، بىرگە ياشاپ مەاملە ايدىشولرندىن
قبىلە، امت، نىسب، دىشمانلىق، دوستلىق كېلى حاللار طوغاچ، علم ومعارفىڭ ھەر
نوعىسندە ترقى ايتەرگە مېبور اولمشلەر؛ قرآنندە ذكر ايتىلگەن عاد، شۇود
كېلى ترقى ايتىمەگان ايتلەر منقرىز بولا كېلىمشلەردۇر.

آدمىن وايىكنچى آدم اسمەلىنگەن نوحىدىن اولىگى دېنلەر تارىخى آچقى
مەلۇوم نوگىل؛ سماوى كىتابلەردىن ايتلەر نىسب سوزلردىن باشقىە آچقى مەلۇومات
يوق؛ فقط قرآنندىن نوح عليه السلام يەرىلگەن قوملەر آراسىدە مېجوسىت شايع
اولدىغى آڭلاشېلەردۇر. (سورە ۷ نچى: ۵۷ آيت)

طوفاندىن سوڭ يالغىز جناب حققە عبادت ايدىلش؛ جناب حققە
ياقتلىق نماز اوفوق، اياڭ پاك حېوانلارنى وقشلىرى بوغازلەقمىن عبارت
اولمشلەر. زمانەندە مشهور فىلسوفلەر و روح عالملىرى: «انسان بېرىلارنى،
كوكلارنى، زور اورماتلارنى، دىنگىزلارنى وباشقىە خلققە كى عجائبلارنى كوروى ايلە
دەشت حېرت اچىندە قالدۇب، اختىيارسىز بونلارنى ياراتقان بىرگەنە ذات اقدس
بولوونى بىلۇب، عبادت ايتىش و آدمگە دىن طېبعى اولمش» دېلەر.

قرآن نظردە ايتلەر درست مەذھب شوللەر (۳۰ نچى سورە ۲۹ آيت)
جناب حق طرفىدىن يەرىلگەن بارچە رسوللەر شول فطرت دېنېبەگە
انسانلارنى اولندە مشلەردۇر.

رسول كېلىگەن وقتە برھمە، بوددە، يھودىت، نصرانىت دېنلرى، خدائىڭ
كۈبلىگىنى اعتقاد ايتىدىغان باشقىە دېنلەر عربستان، آفرىقا طرفلارنى بىرلەشكەن
ايدى. بىتون دېنلەر عومىت اوزرە ايكىگە بولنە: وثنى و كىتابىدۇر. ھەر
نرسەدن اول انسانلەر خدائىنى تەقتىش ايتەرگە، مغارەلدە ياشىگان كاهنلەر،
خىاللارنى ايلە خدائلر صورتلەپ، قوباش، بىلدىزغە وباشقىە نرسەلەرگە عبادت

ایتهرگه باشلاب وثنی لك ايڭ اؤل ايرانده ميدانغه چقمشدر . اورمزاد ياكه
 يزدان اسمنده خير - نور - ، اهرامان ياكه اهر من اسمنه ناچارلق - ظلمت
 يارانلق اچون ايكي خدای بولوينى اعتقاد ايتمك اساسنه بناء ايدلمشدر .
 بودينگه ايمان ايتكان كشيلىر همهسى ايكي خدایلىرىنى قوت و ابدیتده
 ومنگولكده بر در جهده اعتقاد ايتسه لرده بوايكي خدای آراسنده همان نزاع
 بولوب تورر ظننده لدر . بونلرنى ابن خلدون ابراهيم عليه السلام نبيلگنى
 اعتقاد ايتكان سيكز فرقهغه بولمشدر كه : كيومر ، (۲) رزدان ، (۳) زرداشت ،
 (۴) مانى ، (۵) مزرك ، (۶) بيسان ، (۷) فرقون ، (۸) ثنوى مذهبلر بدر .

بعض مؤرخلر : نور ايله ظلمت عقیده سینی بتورورگه خلقتی اونلگان
 وميلاددن ۴۸۷ سنه اؤل وفات بولغان زرداشت فيلسوف بولوينى ذكر
 ايتمشلدر . آنلردن اؤل مجوسيلرنڭ عبادت ايتك هيكلكلى اولمامش ؛ طاع
 باشلارندهغى اولطراغه ، قوياشقه عبادت ايتمك لرايكن هوادهغى اوزگارولر
 عبادتدن مانع بولماسون اچون هيكلكلى ياصارغه ، منو شهر سوندرگان
 اولطرنى يكيدين ياندررغه امر ايتون بعضلى ذكر ايتهرلر .

وثنيلردن ايتكنچى فرقه صائبه ياكه كدانلدر . ايڭ اؤل پونلرغه عبادت
 ايتكان كشيلىر بونلدر . احتمال بونلرده اولده مجوسلر كى كوكده يالطرى
 طورغان آى ، قياش ، يلدزارغه عبادت ايتكانلدر .

بونلر كوزگه هر وقت كورينوب طورا طورغان جسملر بولماديفندن
 بوجسملرگه صورتلر ياصاب عبادت ايتهرگه باشلاغانلر ؛ قدهاء عقندنده خدایلقلر
 ايله مشهور مشترى ، زحل ، مریخ ، عطارد ، ارطامبیس ، يونون ، زهره كى
 اسملر ايله اسمله گانلدر . سوكراق بونلر : زور كشيلىرنڭ ، پادشاه ، اميرلرنڭ
 رولخلىرىنى ، كاهنلرنى خدای ايله بنده آراسنده واسطه ، وسيله اعتقاد ايدوب
 عبادت ايتمشلدر . (بوقاروده ذكر ايدله چك روشده ايسكى عربلر بونلردن
 ايدى) بوديانتنى كدانلردن ياخود صائيبيلردن فينيقه ليلر ومصر ليلر ، مصر ايلردن
 يونانلر آلوب ، علم ايله فاتناشدر وب ايمان ايتمشلر ايدى .

جرمانلر، روسلر، ساقسونلر و شمالي آوروپادهغي باشقه خلقلر، نصرانيتنى قبول ايتمه زدن ئلك، كوبسى رسول كيلگانك شول دينه ايديلر. اول وقتده وثنى دينلرنگ اساسى قياش، آي، يلدزلرغه، آغاچلرغه و حيوانلرغه عبادت؛ خدايلرينه ياقنلاشمق ايچون آدملر، بالالر و اسيرلر قربان ايدوب بوغازلارلر ايدى. فينيقه ليلر خدايلرينه آدملر، حبشه ليلر قياشقه اير بالالر، آيفه فز بالالر بوغازلارلر؛ ساقسونلر، مصر ليلر و فرانسوزارنگ هر نورلى روشده آدملر بوغازلاب خدايلرينه ياقنلاشمق دينلرى اساسندن ايدى.

يونان ليلر بر امت ايله صوغشورغه تلاسه لر، صوغشون اول بر كشي، ائينا خلقى هر يلدده بر جان قربان چالورلر ايدى. آمر يقاده بو عادت غايت مشهور، اسپانبوللر آمر يقانى كشف ايتما زدن اول بر ييل اچنده مكسيكو شهرنده ۲,۰۰۰ جان قربان بوغازلاغانلر ايدى. بو خلقنگ كوبسى نصرانيتك كرمش و نصرانيت بونلر دن منع ايتمش ايسه ده، ميلاد دن نيجه عصر لرغه قدر، حتى شمالي آوروپاده رسول كيلگانده بو فاجعه و بوجوسلق حكمر ما ايدى. رسول كيلگانده نصرانيت روحى، مدنيت نورلرى تمام سونوب شول فاجعه لر هر وقت بولنوب طورا ايدى.

بو وثنى دينگه هنوز ۶۰۰ ميليون خلق ايمان ايتده، و برسى ايكنيچيسنه فرداش بر همه، بودده دينلرى باردر. بو ايكي دين ذكر ايتلگان كلدان ياصايبه ديننگ بر كبسه گيدر. باش مركزى تبيت يورطنده لاسا شهرنده؛ فر على قطايبه؛ سينتو اسميله مشهور بولغان فر عيسى ياپون ياده؛ بر همه اسميله اسملر تگان و بوديتلرگه اساس بولغان مذهبي هندده در. بر همه لر كوب خدايلر بولوينه ايمان ايتسه لرده، ايك زور خدای بر همه اعتقاد ايتوب، قوياش، بوزاو كى خدايلر ينى ايك زور بولغان بر همه گه واسطه صاناب عبادت ايتهلر.

بو قارو كو كده طورا طورغان بر همه، و شنو، سيوى و توبان كو كده كوب خدايلر بولوينه ايمان ايتمكه لر. بر همه دورت يوزلى، دورت قوللى و بر قولنده فيدا اسملى كتابلرى، ۲ نچى قولنده فاشق ۳ نچيسنده تسبيح،

۴ چپسندہ پا کلی طورغان قدس سو طورلغان صاوت و اوزی بتون نرسه لرنی یارانقوچی دیوب ایمان کیتره لر .

بونلردن توبان درجه ده توبان فات کوکده طور وچی، هر توری نوسلر ایله نوسله نه، صورتلنه طورغان ۳۲ میلیون خدای اعتقاد ایته رارکه: اوترو، اوغراو، یالغان، زنا کبی هر توری یاوزلقلرنی شوله آله لر یارانه اعتقادنده بولنورلر .

برهه لرنک انساننک روحنی و حسابتنی اوتره چک هر کونده وهر آیده مخصوص عبادتلی بار؛ گناه و خطا لرنی مغفرت ایتمک، خدایلرنی رضاء ایتمک ایچون طاقتلرندن طش عذابلر، ارنجولر تحمل ایتمکده و نچسلر ایچنه اوزلرنی طاشلامقلر؛ هندستاننک جهنم کبی اسسی سنک اوزون مدت قویاشک طورورلر؛ خدایلری بولنده ماقطانوب، اوزلرنی اوتورلر؛ آباق اوستنده و آغاچلرغه طایانوب طورماق کبی مشقتلر ایگ ثوابلی عبادتلی جهله سندندر . وثنی دینلری هیئت اجتماعیه نیگزی بولغان خانونلرغه اسیره کوز ایله قارار؛ ایرلرینک آباقلرنی یووب، شول صونی ایچمک خانونقه پا کلکدر . چونکه ایرگه نسبتاً خاتون آدمنک خدایغه نسبتی کبیدر . ٹولگان جنهلرنی و، ایری ٹولگاج، خانونقه اوزینی یاندرمق تپوشلیدر . کوب خاتونلر زینت و قیمتلی کیوملرنی دوستلرینه هدیه ایتمکدن صوگ تمام جسارت ایله فایفورماسدن اوزلرنی اوطقه آتارلر . فقط انگلیزلر شدنلی قانونلر چقاروب، بو فاجعه لرنی بترمکلر .

اوز جنسلرندن بولغان پاریاو بولیا اسمنده ایکی فرقه غه شول قدر نفرت ایتمشلردرکه: هیچ بربره میگه بولارغه فاتشماق درست توگل؛ بولارغه قانتاشقان برهه نک فانی حلالدر . خلاصه: بودین، هیئت اجتماعیه نی بوزاچق، انسانلر بودینگه ایمان ایتمکده، آلارنی منگو سعادت و بختیارلدن اوزاق ایده چک قانونلر ایله طولودر .

قطای و یاپونیا ملکترلنده ۴ یوز میلیوندن آرتق وثنیلر طورمقده در . بولار ۶۲۳ سنه میلاددن اوّل طوغان کونامو بودده و آنک شا کردی طرفندن

بر همه دینداران آلتوب، اصلاح ایتلگان بودده دیندارلر؛ کونامو بودده باشلگندن درس و عبادتکه کوکل بیردگندن، آناسی آئی صافیچیلر ایله صافلاسه ده، فرصت طابوب قاچوب، بر همه لردن دینی علملرینی اوگرانیش: لکن قناعت ایتمه زدن یلدرجه یا کفزلقده دین حقده حقدنه فکرینی صرف ایتوب، بر آغاچ کوله گه سی آستونده خدایینی تانورغه موفق اولمشدر.

خدایینی طانیغاچ، اصلاح ایتکان دینی ۳۵ یل قدر خلقه اوگرانمشدر. بودین اهلی خدایینک برلگینی اعتقاد ایتسه لرده، هند بر همه لری کبی کوب خدایلر اتخاذا ایدوب، قربانلر بوغازلاب، کوکده گی یلدزلرغه عبادت ایتمکده لرد. دنیایی نچارلقدن قوتقارمق ایچون کوب خدایلر، بودده اسمیله تتلانوب، خلقه بودده دینی اوگراندیلر؛ بیوک خدای بولغان بودده اوزیده طوقز مرتبه تتلانیدی عقیده سنده بولنورلر:

بودده دینینک اساسنی مرحمت و شفقتکه بناء ایتکان بولسه ده، اوزندن سوک یتشکان معلملری، کوب خرافاتلر کرتوب، دینی بوزمشدر.

بودده وفاتندن سوک میلاددن ۵۶۹ سنه اول کونفوشیوس دنیاغه کیتلمشدر. طبعاً ادب سوه نلردن اولوب، آناسی تربیه لرب اوقوتمشدر. ۱۷ یاشنده سیاسی خدملرگه کرسه ده خدمتندن استغفا ایتمشدر. ایسکی کتابلر و حکیملر اثرلرینی اوقورغه بیرلوب، اوطوز یاشنده ایکن، الهی معلملر قطارینه کروب، شهردن شهرگه بوروب وعظ ایدر اولمشدر. خلق آراسنده غایت شهرتلی اولوب، نهایت معبودلر درجه سینه مندرلمشدر. قطایده کونفوشیوس اسمینه ۲،۰۰۰ هیکل اوطورطلفان؛ آنا رغه قربان بوغازلامق اوچون بیلگولهنگان بیرده هر یل ۶۰ مکن آرتق قربان بوغازلانمقده در. بتون معلملری، عالملری بونی احترام ایته لرلر؛ مدرسه گه کره چک بالا، مدرسه ده گی صورتینه سجده ایته لرلر.

بو فیلسوف دینی اعتقاد حقدنه بر شی ده یازماغان؛ یازغان بیش کتابی پادشاه، رعیه، آنا، آنا، ایر ایله خاتون، قرداشلک و یولداشلق حقدنه در. اوزی و شاگردی «منسیوس» حکمت و فلسفه یازوچیلردن بولسه لرده، خلق آلازنگ

سوزلرنی آڭلامازدن خدایلق مرتبه سینه ایرشدر وب، عبادت ایتمشلهر و ایتمکلهردر.
 بوده دینینگ لاما، بورما، غداما، سینتو اسمک کوب فرعلری باردر.
 بو دینلرنی بیگرهک بوزغان نرسه حلول عقیده سیدر.

بو دینلردن باشقه شرک یاخود فیتش اسمنده ایڭ وحشی دین آفریقا
 طرفلرنده موجوددرکه: جانلی و جانسز نرسه لرگه، حشراتلرغه، یولبارسلرغه
 ویلانلرغه عبادت ایتمک حاضره بو دیننگ اساسدندر.

کتابی دینلرنڭ ایڭ ایسکیلرندن یهودیتدر. انسانلر ایله حقیقت، مدنیت
 وانسانیت آراسنک قویمه بولغان خرافی عقیده لر دنیایی طوترغان زمانه مرحمتاً
 میلاددن ۱۴۹۲ سنه اوّل مصرده طوغان موسی علیه السلام، رسول ایتلوب،
 حقیقی دین نشر ایتهرگه «بنی اسرائیل» ملتی اختیار ایتمش ایدی. تورات
 خدای طرفندن وثنیت عقیده سنی بتورمک، بیرده وحدانیت، فضیلت، نیاز،
 زکات، فقراء، بتون خلق فائده سی کوزه تمک و مرحمت تعلیم ایچون بیهارلمش
 (س ۲؛ ۸۶-۸۷) ایدی.

بش سفردن عبارت بولغان توراتقه موسی دن صوڭفی کوب عالملرنڭ
 فکرلری قوشلدهغی کبی کوب واقعه لر سببلی تورات خدای سوزی بولورلق
 درجه دن توشلمشدر. کیرهک عالملرنڭ موسی شریعتنی اوز شخصیتملرینه
 کوره اوزگارتولری (س ۲: ۷۰ و س ۵: ۴۸) و کیرهک نصرانیت ایله یهودیت
 آراسندهغی دشمانلقلردن پیدا بولغان صوغشلهر سببلی تورات خدای کتابی
 بولورلق درجه دن چغارلدی. مدنیت و علوم ایله کیلیگان مصلحلرغه فارشی
 صوغشلهری و آنلرنی اوتورولری عمل ایتمک اولدیقلری دیننگ خدای طرفندن
 بیهارلگان دین بولماونی بلورگه یتهدر. چونکه دین مدنیت و علومگه یتهکچی؛
 مدنیت بیوکه شدکجه ینه زورراق معنایی مدنیتکه آدملرنی یتهکلرگه تییشدر.
 بو دیننی عالم اسمنده گی دیانت، انسانیت مدنیت دشمانی روحانی
 متعصبلرنڭ اوزگارتولری بلورگه شونلر طرفندن موسی دیننه شرح اولارق
 یازدقلری (۱) «تلمود»نی مطالعه ایتو یتهدر. بناً علیه بو دیننگ ظلم ایله
 (۱) عربجه ترجمه سی مصرده مطبوع.

طولغان دنياده مدنيت، انسانيت اورلغى ايگارگه مناسب دين بولماوينى وتورات نيچك اوزگار تلوينى، اوزون واثباتلى دليللر كيتوروب، اثبات ابترگه حاجت يوق؛ ذاتاً بزنك نظر مزده فرآندن قونلى دليلده يوقدر.

رسولدن اوڭلى دينلردن ايڭ صوڭۇسى «نصرانيت» در. بودينگه رسولدن اوڭ ۵۷۲ يل تاريخندك آتاسز طوغان «عيسى» عليه السلام دعوت ايتمشدر. بو دين موسى ديننى كاملهو اوچون كيلمش؛ ۲۷ سفر دن عبارت؛ تاريخ، تعليم و نبوت قسملرينه بولنور.

انجيل «عيسى» دن صوڭ يازلمش؛ حاضرده اوچ يوزدن آرتق تللرگه ترجمه ايدلمشدر. بوسول اوزينك تركلگنده دنياعه هيچ بر آلماشنو كتوره آمازدن وفات ايتمشدر.

عيسى عليه السلام بنى اسرائيل آراسنده يرلشكان خرافات، مجوسلقنى بترمك، محبت قرداشلك روحنى ايكمهك اوچون (س. ۲: ۵۹: آ. ۰) كلمش وشونارغه دعوت ايتمشدر. حاضرگى ايجيللرگه قاراغانك بودينك اساسندن عيسى خداى اوعلى عقيدە سيدر. بو دين، اورتودقس كاتوليك و پروتستان منبيلردن عبارت اوچ زور فرعيگه بولندهر. بو دينك مؤمن بهسى عيسى ازله طوغان؛ انسانلرنى قوتقارو اوچون مريم اچينه كروب تهلهنگان؛ حقيقتك خدا ايله بر — خداى ده اوغلده — عقيدە سيدر. يهوديلر و مانى كىبى كوپ مجوسلر بو ديننى بوزار اوچون نصرانيتنى قبول ايتمشلر ايدى. حقيقادە مقصودلرينه ده ايرشديلر شيكلى. اسلام كيلگان وقتك بودين اهلى يوزلر چه فرقه لرگه بولنگان ايدى، كه، دنياعه ياڭى بر آلماشنو كيتروچى بولماسه، مكلر چه اهل علم و فيلسولر ينه نيچه يوز يللر او طلرغه باغلوب عذاب ايدلر چك ايديلر. مبلاد عيسى نك بر نچى عصرنده اوق نصرانيت خرافاتلر آستوبنه كوموله باشلادى. نيقولامى منهبى ظاهر بولوب صنبلرغه قربانلر بوغازلرغه و هر تورلى عيسى شريعتنه مخالف ايشلر اشلرگه باشلاديلر.

كوپ واقعهلردن صوڭ غايت ضررلى «مونتائوس» منهبى ميدانغه چغوب، زماننده اديب صايلقان «ترتوليانوس» كىبى كشيبلر ايهرديكندن

نفوذی غایت زورایقان، اتباعی کوبه‌بگان ایدی. بو مذهب: فنون عالیه و فلسفه‌نی خلقه عرام طانتش ایدی. اسکندریه هم آوروپاده علوم و معارف اهلئ اوترلمه کده ایکن، رسولدن سوڤک نیچه یوز یلرغه چه آوروپالیر، پاپالر استبدادنن فاچوب، قرآن تأثیریه تأسیس ایتلگان اندلس حکومت اسلامیه سینه التجاء ایتوب، دار الفنونلر یندن روح و عالی حسیات آلورلر ایدی. نصرانیته بولردن باشقه بو مقدمه صغدرمایه چق مدنیت و فنون عالیه ایله منگولک صوغش ایده چک کوب مذهبلر میدانغه چققان و آوروپاده بو مذهبلر اثری فرانسه انقلابنه قدر قالدی.

حاضرده بو دیننک نیگزندن عیسی عیسی علیه السلام خداینک اوغلی خدای؛ خدای آدملرنی قوتقارو اوچون آصلغان؛ توبه نچیلک و شفقت مقامنه یا کافه صوقدرمق و آخر کیومنی صدقه بیرمک ایله بییورادر.

عصرلر چه نصرانیتنی صافلاوچی سانالغان روما حکومتی فول آستنگی مسیحیلر بعثندن اوّل وبعث وقتنده بولنگان؛ بر فرقه ایکنچیسنه غایت دشمان اولوب هملکتلرینی باشقه دین خلقینه تسلیم ایتمکه لر ایدی. خصوصاً عیسی علیه السلام بر طبیعتلی و بر اراده‌لی یاخود ایکی طبیعت و اراده‌لی بواووی خصوصده اختلاف بیک زور ایدی.

هر قل و حکومت مأمورلری ایکی طبیعت و اراده‌لی، شام و مصرده غی خلق بر طبیعت و اراده‌لی دیب اعتقاد ایتهلر ایدی. یعقوبیلرنک بطریقلری ایکی طرفنی کیلشترمک اوچون ایکی طبیعتلی و بر اراده‌لی بولوینک درستلکی حقنده فنوی چقارساده، هر قل فنسطنیه بطریقینه کیگهش ایتوی تیشلی طابقان؛ و بطریق قبول ایتکاج، بو عقیده بار چه مسیحیلرگه مجبوری دیوب، فرمان چقارغان ایدی. مقدس و عمان بطریق و باشقه ملکی کنیسه روحانیلری بو فرماننی قبول ایتمه دیلر، قبول ایتمه گان روحانی و اهالینی جزا ایتمک ایله فرمان چقاردی؛ بو معامله اهالیگه ناچار تأثیر ایتدی، عاقبت ارمن کیی خلقلر هملکتلرینی فرس لرگه تسلیم ایتهلر بولدیلر. و بتون هملکت اختلال ایچنده قالدی.

عربلر رسولدن ايكي يارم عصر نلك ورسول كيلگانده عمومى
 ديورلك ايسكى، مصر ليلركى، حيوانلر، اولنلر، آهولر، دوهلر، خرما آغاچلرى،
 اوطونلر، دبران، شعرى، شپيل، مشترى و قوياش كىي يلدزلرغه عبادت
 ايتوچى مجوسى ايديلر. بونلرغه وثنى لك عقیده سینی بعثتدن ايكي عصر
 نلك عمر بن لحي كرتمش ايدى. اُساف هم نائل اسملرنك ايكي صنم كيتوروب،
 كعبه يانينه قويدى؛ عربلرنى عبادت ايتەرگه دعوت ايتدى؛ اسماعيل و
 ابراهيم عليه السلام كعبهنى صنم لرغه عباد ايتەر اوچون بنا ايتكان عقيد سن
 عربلر آراسنده جهيدى؛ عاقبيت كعبه و اطرافنى صنم لر ايله طوترديلر. كعبه
 اطرافنده فى ۳۶۰ صنمگه بگلرچه قربان بوغانلارلر و عبادت ايتەرلر ايدى.
 هر قبيله نك اوزينه مخصوص صنمى بار ايدى. بو عبادتلرى اوسته وينه موسى دن
 صوگ و ميلاد نك بر نچى و ايسكنچى عصرلرنده روم حكومتى ظلمى و استبداد
 ينه طايانه آلمازدن طبيعتا حریتلى عرب جزيره سينه هجرت ايتكان يهودلردن
 آلفان آداب، طلاق، ازدواج، كهانت حكملرن و تلمود نك بعضى فصللرن
 قوشقانلر ايدى. بولار خيبر، مدينه طرفلرنده طور دقلرندن قريظه، النضير
 قبيله لرى يهوديتنى قبول ايتمشلر ايدى. ۲۲۵-۳۰۱-۴۹۵ ميلادى تاريخلرنده
 يمتنده گى بعض عرب قبيله لرى آراسنده ده جهيلمش ايدى. عمان طرفلرنده
 برمهه دينى و ۳۲۰ ميلادیده بنى عسان قبيله سى و بونلردن باشقه عراق،
 بحرین، فارس، دومة الجندك، دجله، فرات جزيره لرنده نصرانيت جهيلمكده
 ايدى. ۳۹۵-۵۱۳ يللرده نجاشى لر نصرانيت نشر ايتمك يولنده اجتهاد و
 زور ياردملر ايتمش ايديلر.

لکن عربلر باشقه دينلرنى قبول ايتمش كىي كورنسه لرده مجوسلق
 روحى آرارلرنك حكمرما ايدى. بتونسى كعبه اللهنى الوغلامقه اولوب، آنك يولنده
 جانلرینی فدا ايتەرگه حاضر ايديلر. كعبه اللهنى خراب ايتمه زدن، نصرانيت
 كوكللرنك يرلشمايه چه گنى بيلگياج، ابرهه كعبهنى خراب ايتەر اوچون سفرده ايتدى.
 عربلر بار قوتلرینی كعبهنى زينتلرگه صرف ايتەرلر، ايگ سوپهلى
 سوزلرى آنك شرفنى بيان ايتمك ايدى. ايگ قدرلى نرسه لرى كعبه اولديغندن
 ايگ شريف بولغان فصيده لرینی آنا رغه باغلارلر ايدى.

كعبه گه تعلقى اشلىرى قريشلىر اداره ايندگىدن بتون جزيره گه نفوذلى يورى؛ بنى اسرائيل آراسنده لاولىرنىڭ قدر و حرمتلى قدر اعتبار و حرمتلى بار؛ مقدس نسل سانالار ايدىلر .

رسول كىلگانچە، عربلرنىڭ، برامت بولوب، ياشاولرىنە كعبەنىڭ زور تاثيرى بولدىغى كىبى شىرق طرفىدىن فرىسلرنىڭ، جنوبىدىن حبشەلىلرنىڭ، شىمالدىن رومانلرنىڭ ھجوملىرى، قونلى دشمانلرىنە قارشى طورمق، بىرلىك و برامت اولوب ياشاولرىنە ايڭ برىنچى سببلردىن ايدى. دشمانلرىنە قارشى طورورغە برىسى اينكىچىسىنى فزقدرور؛ عبدالمطب كعبە گە حا كىمىتى سببلى مكه و عرب قىبىللىرىنى برلەشدورور گە غايت اجتهاد ايتەر ايدى ياكى ظھور ايتكان عرب حا كىللىرىنى تىرىك ايتەر اوچون، بتون فرىشدىن نائىب بولوب، صنعالارغە قدر سفر ايتەر ايدى. رسولدىن ئلك عربلر آراسنده ادىيات بىرلىكى بولسەدە ابراهيم عليه السلام دن قالغان دىنى عقىدەلىرى ھر تورلى خىلقلردىن قالغان خرافى عقىدەلر سببلى بىتكان؛ دىنى بىرلىك يوق؛ بىجوسى، وثنى، نصرانى، يھودى كىبى دىنلر وايڭ ناچار اعتقادلر عرب جزىرەسىدە جە يلامە كەدە؛ غىرنىلى و ادىياتلى عرب آراسنده بو دىنلرنىڭ قالووى مكن توگل؛ آلا روجا بو دىنلردىن ئوزاق ايدىلر .

عربلر آراسندەغى ئىچار عقىدەلرنى، فقىرلىكدىن قورقوب قىزلىرىنى اونترەمەكى، تىرىلەي بىر گە كۆمەك، آنالرىنىڭ خاتونلردىن اويلەنمەك و باشقە بو كىبى يوزلارچە اوھام و خياللارنى مكر و ھىلەلەر بىلەن پىدا بولا باشلادى. يھودى و مىسچىلر گە قاتناشو سببلى ابراهيم عليه السلام حقىدە مەلومات آلا ر؛ عربدىن تىز و قندە و حدائىنىكە دعوت ايلەپك رسول كىلە چىگىنى ايشىتلەر ايدى. ورقە بن نوفل، عىشان بن حرىث عبىد، زىدىكى دىنى مچددلر شول رسولنى كۆتمەكە ايدىلر .

وثنى عقىدەلرنى تاشلارغە عربلرنى اوندىلر ايدى. يھودى و مىسچىلر اوز شىئونلرىنە دىننى قىربان ايتدىكلىرىدىن نصرانىت ھم يھودىتگە رغبتلىرى بىك آز ايدى. ياكى دىن ايلە عربدىن رسول كىلوب و جدانلى كىشىلرنى ايمىرنەرەك ئىچارلىقلىرىنى بتورويىنە ايمان ايتەشلىر ايدى.

حکومتلر .

فرس و روما دولتلری . انقراض علامتلری . عرب حکومتی . شیخلری . روما دولتی میلاد مسیعدن ۷۵۳ یل ئلك روما شهری بناء ایتلگاکچه شکل ایتمشدر . بو شهر اون یارم عصردن آرتق بو حکومتگه پایتخت اولمشدر . میلاددن ۳۲۱ یل صوڭ خاصرده گی قسطنطنیه اسمنده گی بیزانتیوم شهرینه پایتخت کوچولمشدر . بوندن صوڭ شرقی و غربی اسمنده ایکی حکومتگه بولنوب ، شرقی حکومت پایتختی قسطنطنیه علم و دین مرکزی سانالمشدر . بو دولتنڭ ایڭ قوئلی و شانلی وقتی «یوستینیانوس» پادشاهلیق ایتکان (۵۲۷ - ۵۶۵) وقتلردر .

وقتنده ، ایڭ زور دولت سانالفان فرس ، دولتیه بو حکومت آراسنه دشمانلق بیک اسکیدر . میلاددن بیش عصر اول بو ایکی حکومت دشمانلر ایدی . عدللك ایله مشهور «انوشروان» وقتنده اولده یاصالفان «دائمی صلح معاهده سی» بوزلوب ، سوریدنی فتح ایتوب ، انطاکیه شهرنی یاندرمش و کچوک آسیانی طالامش ایدی . «یوستینیانوس» ، ایڭ مشهور سردارلردن بولغان «پیلزار یوس» اداره سنه عسکر یباروب ، فارسیلرنی قودرمش ایسه ده ، نکرار صوغش باشلانوب ، یکریمی سنه قدر دوام ایتکچ ، ایکی پادشاه ایکیسده فان توگلوندن طویدیلر . نهایت روما حکومتی هر یل ۳۰،۰۰۰ دینار بیزرگه راضی بولغاچ ، صوغش توقامش ایدی .

بو کونگه قدر اساس طوطلغان قانونلر چیقارغان ، دنیاده ایڭ زور سرایلر ، کنیسه لر بناء ایتکان مذکور پادشاه ئولسگچ ، قرداشی «یوستین» ، «طیبار یوس» ، «موریس» کبی پادشاهلر حکومتنی غایت ضعیفله شدردیلر . ظالم دورتنچی «هرمز» پادشاه بولغاچ ، روما ملکتنی انقراض حالینه کیلدی ، داخلی و خارجی صوغشلر ایله خراب بولمقده ایدی . بو پادشاه ئوترلگچ (۶۰۲) ایڭ جاهل «فوقاس» پادشاه بولدی . اهالی غایت آچولاندغندن ،

مملكتنى ئولمىدىن قوتقارغۇچى اقتدارلى كىشى ازىز لەرگە مېمور بولدىلەر . آفرىقادە والى لك ايتىمكده بولغان «هر نل» غە قسطنطنىيە اھالىسى مراجعت ايتدىلەر . صور اولرنى - النجاء - قبول ايتوب ، اولغى كچوك هر قلنى صوغش پراخودلرى ايله يپەرگان ايدى . نهايت ۶۱۰ سنه سنده فوقاس ئوتردى .

«پرويز» ، اوزى نك دوستى «موريس» نك اوتزلونى بهانه ايتوب ، ۶۱۴ نچى يلك سورباغە هجوم ايتدى . روما حكومتى نك ظلمى ندىن طويغان يهوديلر بوگا ياردم ايتدىلەر . سوربه ، مصر آفرىقيە نى فتح ايتوب ، انطاكيە ، دمشق ، بيت المقدس وباشقە شەرلەرگە استلاء ايتدى . بيت المقدس نى طالا طوب ، مقدس قبرى نى وقيامت كنىسە سنى ياندرطدى . حقيقى صليب وبطر يقارنى اوزيورطلر ينه آلوب كيتدىلەر . بتون سوربانى طالاديلر ، بوضوغشده مسيحلردن ۹۰،۰۰۰ كشى اوتردى . مملكت شول قدر خرابلق اچنده وقتده هر قل شهونگە چومغان ، مملكت اچنك هيچ بر شى بولمغان كىمى حركت ايتىمكده ايدى . نهايت ، اوزى نك قورقوده بولونى آكلاب ، مدافعه ايتەرگە قرار بىردى . لكن خزىنه ده هيچ پاره يوق ؛ صوغشدىن صوك فائده سيله تولەك شرطيله كنىسە لردن بورچ آلوب «ايسوس» نام اورنده فانلى صوغش لردن صوك غلبه ايتدى . هر قل اوچ يل صوغشقاچ ، فارسيلر مملكتلردن مدافعه ايتەر اوچون عسكەرگە محتاج بولدىلر ندىن ، مصر وبغداددن عسكەرلرنى آورغە مېمور بولدىلەر . ۶۲۷ سنه سنده هر قل تىكرار فرس دولتيله صوغشوب ايسكى آثوريلرنك پايختىلرى بولغان «نينوى» شەر ينه بر نچى مرتبه آياق باصدىلەر . بتون فرس مملكتنى خراب حالينه فويدىلەر . بو وقتلرده برويز قارتايغان ايدى . اولغى «مردز» نى اوز يته خليفه ايتدى كىتىن ، «شرويه» اسمنده گى اولغى كوزلب اون سكرز فرداشنى آناسى آلدنده اوتروب ، آناسى زندانغه سالدى . پرويز نك ئولوى سببلى فرس مملكتنى اختلال اچنده قالدى . دورت يل اچنده ۹ پادشاه اولدى .

روم دولتى بو وقتلرده آوروپاده هونيلر ، فوطلر خراب ايتىمكده ايدىلەر . شرفده يهوديلر ايله نصارالر ونصرالر اوز آرالرنده غايت دشمان ايدىلەر . هر قانون چىقارغانك يهوديلرنى قسار اچون مخصوص مادهلر بيلگيلەب

بتون حقوق مدينه دن محروم ايتەرلر؛ ملی مجلسلر يهود ديننى بتوررگه،
عیدلرنی، بیره ملرنی بیره ایتدیرمازگه فرار ایتکانلر ایدى. نصرانیتنی
حرمتلەرگه مجبور ایتدلر و شول سببلی کوب یهودیلر نصرانیت قبول ایتکان
کمی کور نورگه مجبور ایدیلر.

یهودیلر رومانلرغه ضرر ایتەرگه و آنلردن انتقام آلورغه بار قونلرنی
صرف ایتدلر ایدی. حتی فرسلرگه اسیر توشکان مکلرچه خرستیاننى
صاتب آلوب بوغازلادیلر.

فرس و رومانلرده اخلاق غایت بوزولغان؛ مزدک مذهبلى پيدا
بولوب خاتونلر و ماللر مشترك اعتقاد ایتدلر؛ بو مذهبگه فارسی مقابله
ایدوچیلر کوب بولدغندی بیک زور اختلافلر ایله فرس مملکتی طولعان ایدی،
یدنچی عصر میلادیده هر بلرده حکومت دیورلک هر اداره یوق ایدی.
مصر، فلسطین، طورسینا، یمن طرفلرینه استلاء ایتکان حکومتلر آراسنده
قالغانلر؛ بعضلری فرسلرگه، بعضیلری رومانلرغه ویرگو بیرمکده ایدیلر.
اول وقتده زور ایکی حکومت ننگ شام، عراق صحرالرینه، دجله و فرات
جزیره لرینه بیک زور تاثیرلری بار ایدی. عربلرده حکومت آنالورلق
هر اداره بار ایسه اولده مکده گی «شورا» غه اوخشاغان قریش حکومتی
ایدی. مکده گه کعبه ضاچچیسى حاکم، قبیلهلرنی اوز شیخلری اداره ایتدلر
ایدی. صوغش و باشقه زور اشلر پیدا بولسه عقللی، زیراک، سیاسیراک کشی صایلاب
باشلق یاصیلر؛ بو صفتلرده تیگزاک بولغانن شباغه ایله برسنی صایلیلر ایدی.

یهودیلر

عرب جزیره سینه کورولری، رسول ایله
بشارتلری، مسیحدن اولده سوینچ بیرولری.

یوقاروده یهودیلرننگ حجازغه «موسی» علیه السلام دن صوگوق کرورگه
باشلاولری احتمال بولغانلقی یازلمش ایدی. میلادننگ برنچی و ایکنچی
عصرلرنده روم حکومتیننگ جبر و ظلمی حدندن آشقاق، خصوصاً بیت المقدس

خراب ایتلگاج طبیعتنڭ تأثیری ایله حریتلی عرب عزیزه سینه کو چارگه یهودیلر مجبور بولدیلر.

موسی علیه السلام دن صوڭ زور حکومت اداره ایتکان یهودیلر ایسکی حکومتلرینی فایتار ورغه طرشالر ایدی. فارسی «قورش» «بابل» نی فتح ایتکاج، ملکمز فایتدی دیوب شادلانمشلر؛ فرس کاهنلری ایله یهود کاهنلری فر داشلر ننگان ایدیلر. لکن یونان و روم نفوذی شدتلی صورتده آسیاغه هجوم ایتدی. یهودیلر نبی و رسوللری بیان ایتکان رسول کیلوب، رومالیلر قوی آستوندن بزنی قوتقاروب، ملکمزنی فایتارور اعتقادینه توشکانلر ایدی. موسی شریعتینه خلاف صاناب رومالیلرنڭ بایراقلرینی بارچه لاماق، او طور طقان هیکللرنی خراب ایتمک هر توری جز بلر یاصاب شریعت اسمندن موسی شریعتین مدافعه ایتمکیله مشغول اولورلر ایدی. روما حکومتی بولارنی شدتلی جزالر ایله جزالار بولدی. مسیحدن صوڭ کوپ کشی نصرانیتنی قبول و حکومت رسمی دینی بولماچ، کپڭ دنیا یهودلر ایچون تار ایدی.

شول سببندن عربستانغه هجرت ایدوب، مدینه، خیبر طرفلرینه بیرله شوب قلعه و اوللر یاصاغانلر ایدی. یهودلر اجتهدادی سایه سنده مدینه مکه گه نفوذ و تجارت جهنندن مسابقه ایتهرگه باشلاغان ایدی. مسیحدن اول مسیبا کیله چک دبه بشارت ایتکان یهودلر رسولدن اولده بیرلی خلق طرفندن آرزغنه جبر و ظلم کورسه لر، عربدن موسی دینی احیاء ایته چک رسول کلوب بزلرنی سزڭڭ ظلمکزدن قوتقاره چق دیورلر ایدی. (س ۲ : ۸۳)

محمد علیه السلام

نسبی. طوغان کونی. بایرام. عربلرده بالالر تربیه سی. عادتدن طیش یارانلمق. عبدالمطلب و ابوطالب تربیه سی. شامقه سفرلری. خدیجه ایله ازدواجی طاغلرنی سووی. اخلاق.

منگولک دین والوغ مدینت ایله بزگه رسول ایتوب، ییهرلگان محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمنافی بن قصّ بن کلاب بن مرّة بن

كعب بن لؤى بن غالب بن فهر بن مالك بن نضر بن كنانة بن مدركة بن الياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان؛ أناسى آمنه بنت وهب بن عبدمناف بن زهرة بن كلاب در . . .
نسب عالملى عدنانى عربلرنڭ اياڭ الوغ آنالرى «عدنان» غه قدر رسولنڭ نسبى توتاشدرمىشدر . يوقاروده ذكر اينلگان روشده هر قبيلهده نسب عالملى بولوب، بتون عربلرنڭ نسبى حفظ ايدلگندن بوقدرسى قطعيلىر : اياڭ درست بولغان حديثلرنڭ وقرآننڭ دالتمينى (۱) ابراهيم عليه السلامغه توتاشده .
آناسى عبدالله يوقاروده نسبى ذكر اينلگان قريش قزلبندڭ اياڭ عزيزه مى «آمنه» حضرتلرينه اويله نمشدر . رسول طوغمازدن اول شامغه سفر ايتوب، تجارتدن قايتقان وقتده مدينه منورهده وفات ايتدگندن يولدن آزغان بئى بشرگه حقيقت نورن ياندر وچى بالاسينى كوره آلماسدن وفات ايتمشدر .
رسول ابوطالب يورطنده مکهده ۵۷۱ ميلادى بىكر منچى آپريلده درست روايتده ربیع الاولنڭ طوفوزنك، مشهور روايتده ربیع الاولنڭ ۱۲ سنك دوشنبه كوني دنياغه كيلمشدر (۲)

(۱) (س ۲: ۱۲۳ آيت)

(۲) رسولنڭ دوشنبه كون طوغونده حديث وسير عالملى اتفاق ايتمشدر . قتاده كئى محدثلر روايت ايتكان حديثلرنده رسول اوزيك دوشنبه كوني طوغوينى سويلامشدر . ميلادى ۵۷۵هـ ولادتنه ينه ثقه راويلر اتفاق ايتمشدر . لکن شول دوشنبه كوني ربیع آينڭ قايسى كونينه موافق بولونك اختلاف ايتمشدر . «السير الحلبيه» ايهسى وباشقه سير عالملى ۸-۱۰-۱۲ كونلرينى ذكر ايدوب ۱۲ چى كوني بولوينى ترجيح ايتمشدر . لکن «محمود پاشا» كئى فلکيلر ۹نده طوغوينى فلکلر دليللر ايله اثبات ايتكانلر ۵۷۱سنه سنده قورنڭ حقيقى اجتماعيسى ۱۱ آپريل ۹ساعت ۴۱ دقيقهده حاصل اولمش ايسهده كيچهده گنه آينى كوز ايله كورمك ممكن اولدغندن ربیع الاول باشى ۱۲ آپريلده اولمشدر . مذکور آينڭ ۸ ايله ۱۲سى آراسنده ۹ندن باشقه كونگه دوشنبه طوغرى كيلمه دگينى اثبات ايتمشدر . محمدوپاشا الفلكى نڭ «نتائج الافهام» كتابى مصدره مطبوعدر .

دنیا سلامت قالدیچه انسانیت، فضیلت، ومدنیت دینی بولوب فالاجاق «اسلام» نك آیهسی «محمد» علیه السلام «اسماعیل» علیه السلام غه توتاشه تورغان ایك پاك نسلدن دنیاغه کیلمشدر، که دنیاغه بیوک ذاتلر الوغلانور ایسه ایك زور آماشنو ویاکئی مدنیت ایله دنیاغه کیلگان بو ذات الوغلانورغه نیوشدر. آنك کیلوی بتون دنیاغه رحمت بولغانلغندن طوغان کونی بتون دنیا اوچون بیرهمدر.

مکه نك هواسی ناچار، باز کونلرنده حرارت $40^{\circ}/0$ درجه که قدر ایرشدگندن عربلر، بالانك سلامت لگینه، اوتکون ذهنلی بولوینه مکه هواسی ضرری بولونی بلوب، صحراغه یخشی هوالرده تورا طورغان خاتونلرغه بیروب ایمزدرمک عادت ایدی. شول اصول اوزرینه رسولنیده مکه صحرالرنده معیشت ایدوچی «علیمة بنت ذویب السعدیه»، ابو کعبشه خاتونینه تربیه لرکه بیروب بیهردیله.

بالالر آنا، آنا، عائله تربیهسی تأثیری آستونده اوسه لرلر؛ جناب حقنك خلقتده گی سرلرینك اثری ایله آبورلورلر. عائله و آنانك بالاغه تأثیری «حفظ صحت»، «تربیه اطفال» قاشنده بیك معلومدر. عائله و آنا تربیه سنه جناب حقنك تربیهسی فوشلوب، عادتدن طش خلقت، همت و فضیلت ایله بالالرنك طوغونی سماوی کنابلر و دینلر تاریخی بزگه بلدره در، ذاتاً جناب حقنك بیرنی هم انسانلرنی اصلاحی فوق العاده بارانلغان بالالر ایله در. جبر و ظلم ایله طولغان بیرده هر وقت حقیقت کورساتوچی فوق العاده بارانلغان انسانلرنك بولنولری ضروردر. عکس حالک بیر ظلم ایله طولوب نظام بوزلاچقدر. خدای طرفندن آدم طبیعتنده ایگولگان استعداد، فوق العاده لك کچوکلکدن بیلگلی بولادر. بو هیچ بر وقت آماشمنی تورغان جناب حقنك نظامیدر. فوق العاده بارانلغانلرنك ایك زورسی شکسر یاش «محمد» علیه السلام ایدی. رسول طوغوبله «عبدالمطلب» نك کوکلنده شادلق حاصل بولوب، الوغ بیرهم یاصاب طوی ایتدی. اوز بالالرندن آرتق یاش «محمد» علیه السلام نی سودی. بونك سیووی البته روحی بر اثرله نو و شادلانو نتیجهسی ایدی.

بوفاروده ذکر ایتلگان سوت آناسی حلیمه: «بز اوزمزه فقیر، بویتمیم بالانی تر بیهلمك بزگه فائده ایتماز» دیوب تر بیهلمرگه آلورغه تلمه گان ایدی، لکن رسولنی کورگاچ، کوکلنده زور امید اویانوب و بیک سویوب اولینه آلوب کیندی. رسول باروی ایله اقتصادی حاللری یاخشیلانه باشلاغاچ، «یتیم بالانک آباغی بینگل بولدی، هرکنلی بالا» دیورگه باشلادیلر. رسول بیک نیز ئوسوب، آلطی آیده آیافه یوری و طوفز آیده آچیق سویلاشه باشلاغان؛ بیش باشینه قدر «حلیمه» فولنده تر بیهلمندی.

رسولده کورلگان مکارم اخلاق، ادب، مرحمت، درست سوزلیک «عبدالمطلب» نی مفتون ایتمش؛ استقبالک زور درجه آیهسی بولاچقنه اوشانوب غایت عزتملر ایدی. بر طرفدن رسولده کورلگان فوق العادهک، ایکینجی طرفدن رسول حقنده خلق آراسنده غی توری سوزلر، واقعه لر سویله نوی رعایه و اخلاصنی آرتندرا ایدی.

لکن رسول سیکز باشینه ابرشکاچ، مرحمتلی «عبدالمطلب» وفات بولدی. انسانلرغه حتی طاغ باشلرینه آزوقلر قویدروب، حیوانلرغه مرحمت ایتکان بو ذات ئولگاچ، خلق سودا ایتمه زدن ماتم طومشلر؛ کچوک رسولده جنازه سی آرتندن یقلاپ، بارمش ایدی.

«عبدالمطلب» وفاتندن صوگ آناسیلر بر طوغمه فرداشی «ابوطالب» تر بیه سینه آلدی. اول وقت فقیرگنه ایکان، رسول کیگاچ، اقتصادی حالی یخشیلانندی.

رسولده گی فوق العاده لکگه، ادب و فناعتملی، درست سوزلی و تر بیهلی بولوینه بو تر بیه چسیده مفتون؛ غایت مرحمت ایثار و سوه ایدی.

«ابوطالب» تجارت ایله شامغه سفر ایتمک قصدنده ایکان، طوقز باشنگگی پشاش محمد علیه السلام باباسینی سوډگندن آبورلاسی کیلمادی. مرحمت ایتوب برابر شامغه آلوب کیندی. «بصری» طرفنده «بعیرا» اسمنده راهب قافلهدن: «عربدن رسول کیلمه دیمو؟ کتابلرده مذکور رسول کیله چک وقت اولدی» سؤالنده بولندی. بونلر: «کیلمادی» دیه جواب بیر دیلر. راهب

بہش بالائی کورو ایلہ فوق العادہ لک اثری طاہدی۔ رسولنک اخلاقنی، ترجمہ
 خالینی ایشدککن صوگ، «عربدن کیلہ چک رسول شولدر» دیہ حکم ایتدی۔
 بتون دنیا ظلم ایلہ طوافان، فضیلت، مدنیت فاپولری فاپلانغان، دنیاہہ حقیقی
 دین یوق؛ ایسکی دینلر ومدنیتلر یوغالغان؛ اول بتون کشی، خصوصاً
 کتابلرندہ رسول کیلوی بیان ایتلگان خلقلر دنیاہہ آلماشنو کوتوب، طوراً
 ایدیلر۔ (۱) مذکور راہبر رسولک بہر حال بولماسون دیوب، ماللر بنی شول بیردہ
 صانوب فایتونی مصلحت کوردی۔ ابوطالب شول بیردہ گنہ صانوب فایتوب کیتدی۔
 رسولدہ گی مکارم اخلاق اوسدکچہ زورایہ، بتون خلق آراسندہ
 فضیلت ایلہ مشہور بولغان ایدی۔ بتون اہالی آراسندہ مثالغہ توتیلہ؛ غایت
 اوشاندقنرندن «محمد الامین» (اوشانچلی محمد) دیوب آطاغانلر ایدی۔

غایت اوشانچلی ذات، برکتلی بولوبنی بلوب قریش سیکلرندن «خدیجہ
 خویلد» قزی قولی «میسرہ» ایلہ برابر شامغہ تجارت ایشلری ایلہ بارونی اوتنگان
 ایدی۔ شامغہ باروب خدیجہ گہ زور فائدہلر کیتورمش؛ رسولدہ گی مکارم
 اخلاق، فوق العادہ لکنی قول بولغان میسرہدہ آکلاب غایت سومش ایدی۔
 قلی «خدیجہ» گہ رسولدہ گی فضیلتلر نی سویلہ گاج، خلقدندہ ہر کون
 ایشتکاج، غایت محبت ایدوب، اوزینی رسول گہ عرض ایتدی۔ رسولک قبول
 ایدوب، ابوطالب نکاح خطبہ سنی: «بزی اسماعیل ذریقتندن، معد اصلندن،
 مضر جنسندن فیلقان ویت حرام ادارہ سینی بزم ادارہ مرگہ تابشرتان،
 حرمی ہر کم ایچون امنیتلی وبزی آدملرگہ حاکم ایتکان جناب حقہ حمدلر
 بولسون۔ بعدہ فقیر بولسدہ شرف فضیلتدہ ہر کمتن آرتق درجہدہ
 وکیلہ چک زور درجہلی بولاچق فرداشم» محمد بن عبد اللہ «کریمہ گز خدیجہ گہ
 رغبتلانوب اویلندی» مائندہ اوقودی۔

رسول مقدمہدہ ذکر ایتلگان عربلرنک وثیتلرینہ غایت اچی پوشا،
 پونلرغہ عبادت ایتولرینہ عجلانہ، اویون کولکی مجلسلرینہ حاضر بولمی،
 فقط خطبہلر سویلہ تہ طورغان مجلسلرگہ گنہ حاضر بولا ایدی۔

عربلرده گي هيئت اجتماعيه ناك بوز و فلفنى بيك مكر وه كوره؛ فكرلەر، اويلار اوچون ايك سودگي و زور خدمتلريني يرينه كيتوردگي طاغلرغه، خصوصا خرا طاغينه باروب عبادت ايتيه؛ بعض وقتده آرزق آلوب كيتوب، اونار كون مقدارنده فكرلر اوتكاره ايدى.

طاغلرده فكرلر اوتكاره گي كيكاپور، فكرلر مك اوچون عزلت برهچي چاره بولديغندن مكه اطرافنده غي طاغلرني غايت سوهر ايدى. خلق فاشنك اعتباري زور اولديغندن حكم ايدرلر؛ سوزينه اوشانورلر ايدى. رسول ۳۵ ياشنك وقتد فونلي صو كعبه ناك بعض طرفلريني يبردى. حلال ماللرينيغنه جيوب كعبه نى بنا ايتديلر. بنا تمام اولدندن صو ك حجرا سودنى اورناشدر وده نزاع چقدى. بعضلري بز شريفهك، بعضلري بز كوب اعانه ايتدك، بز ناك صانهز كوب؛ بعضلري صوغشه مز، قايسى قبيله جيگسه شول اورناشدرر ديوب اوچ، دورت كون قعفر شديلر.

ايك فارت بولغان «ابواميه ابن المفيرة»: حكمنه راضى بولاچاگكز بر كشينى حكم ايدكز!» ديگاج، حرمكه كم اول كرسه شونى حكم ايتك اولديلر. رسول كلوب كرگاج، امانتينه، درستلگينه اوشاند فلرندن حكم ايتديلر. چونكه باشقه وقتلرده ده انارغه باروب حكم ايتدرلر ايدى.

نزاعنك سببى سويله دكلرنده: «حجر اسود» نى بر كيوم اوستينه قويدى. هر پوچماغندن بر قبيله رئيسى نوتوب بارسون ديدى. باروب بيتكاج، اوز قويلل طاشنى اورناشدردى. همه سى شادلانوب رسولگه تشكر ايتديلر. رسول فرق ياشينه قدر قومي آراسند محترم بولوب اوسدى. هر كم طوغر يلغينه اوشاندى. اوقورغه، يازارغه و باشقه چه درسلا اوقومادى. شامغه بارغان وقتنده سودا اشندن باشقه نرسه ايله مشغول بولمادى.

بعثت محمدیہ

مقصود. حقیقت یولی کورستہ چک رسول لازم ایتدی. خداينڭ يولدن آداشقان انسانلری اصلاحده قانونیده شولدر. وحی. عزلت. حرا طاعی.

جناب رسول فرق یاشینه ایرشکاج، بتون دنیانی وحشت و جیالت قارا کفولفندن فضیلت، انسانیت نورلرینه چیقارمق اوچون جناب حق طرفندن رسول ایلدی. دنیا وحشت اچروسنده، هرکم اوزینڭ شهوتی نله گان، انسانیت و درست عقلغه تمامیله مخالف، سبب خلقتگه تأثیرسز، مکارم اخلاقه نسبت فابل نوگل طاشلرغه، ئولگان کشیلرگه، حیوانلرغه عبادت ایتکان و یاردم صوراغان خلق اوچون بول کورسانوچی رسول البته لازم ایدی. بتون دنیادهغی دینلر مدنیّت، انسانیت ایله صوغشه، حکومتلرنڭ ظلمندن هرکم فاجمهده، بتون دنیا اصلاح حرکتینه محتاج ایکن، دنیاده البته بر آلماشتو طبیعت سوفیله کیلچک ایدی. بو آلماشنو، انسانلرغه خداينڭ کائناندهغی سرلرنی آکلانق، مکارم اخلاق، حکمت، قانونلر، حقوق او گرانوچی مرشد حقیقی دن باشقه ممکن نوگل ایدی.

رسولنی جناب حق شول مقصود و غایه ایله رسول ایتدی. شول مقصود ایله رسول ایديوینی امی - اوفو، یازوبلمگان - «محمد» علیه السلام لسانیل، بتون دنیافه معجز صورنده اعلان ایتدی. (س ۲ : ۱۲۳ - ۱۴۶ آیتلرده)

سوره بقره ده گئی شو ایکی آیت و باشقه کوب آیتلرنڭ، نصلریله بعثت رسولدن مقصود خلقتغه خداينڭ بیرلرده، کولکرده گئی اثرلرنی او گراتوب، مدنیّتگه ایڭ مخالف و ثنیت عقیده سنی بتوروب، خداينڭ برلگنی اثبات ایتوب، خدايدن باشقه هیچ کهنڭ الوغلانورغه لایق بولماونی، مکارم اخلاق، عدالت، مساوات، اسرار طبیعت او گراتمک ایدی.

دنیا ظلم، اخلافسزلق و وحشت ایله طولغان وقتلرده انسانلرنی اصلاحده جناب حقڭ سنتی، قانونیده شولدر. ابراهیم، نوح، موسی، داود، سلیمان، عیسی (علیهوم السلام) همهسی شول غایه و مقصود اوچون، پیبهرامش ایدیلر.

دنیا و مملکت ظلم ایله طولغانده جناب حق آدملرنی هیچ بر وقت محروم ایتمیدر؛ مرشد و معلملر ایله دنیاغه آلماشنو کتوره در.

مونه شول مقصود و غایه اوچون رسول یبارلدی؛ وحی کیلدی. علوم و دینلر بیانیه اوزلر یزک مصلحتلرینی اوگرانمک اوچون حیوانلرده هم قوشلرده وحی بار ایکان (س: ۱۶: ۷۰ و ۷۱ آیتلردن) ایگ شریف بولغان انسانلرنی حقیقتی معناسیله و حیدن جناب حق محروم ایتماهیچگی آشکاردر. علوم تاریخی دلائیل انسانلرنک عقللری خطالقغه اوغرادقلرندن هیچ بر وقت خطالق ایتوی ممکن بولماغان وحی رسول اللهغه قرفی یاشنک حراء طاغنده ۱۷ رمضان تاریخده کلدی. شول کوندن اعتباراً محمد علیه السلام رسول بولدی.

وحی، خدایدن روحانی حکملر تلیق ایتودن عبارتدرکه، انسان روح و تن ایسهسی بولدغندن روحیه جناب حقندن تلیق ایدوب بشریت حالده تعلیم ایتدو. «رسول» گه وحی اوّل راست توش کورو ایله باشلانندی. توشنده، نرسه گنه کورسه ده، کورگانچه ظاهر بولا ایدی. هر اشد تدریجیک قانون حکمنده بولدغندن آدم اوچون بردن روحانی حالده وحینی تلیق ممکن توکل ایدی. شول سببن رسولگه عزلت سویلی کورندی. عزلتنی اختیار ایدوب، حراء طاغنده یالغزغنه فالوب، جناب حقه یقینلق ایله مشغول بولدی؛ عبادت ایتدی؛ فکرله دی. حراء طاغندغی غارغه کرر؛ آندن چقوب مکه اطرافندغی ماطور طاغلرغه قاراب فکرلر؛ حراء طاغند یورر ایدی. ذاتاً عزلت فکرلر، اوبلار اوچون موافق و گوزل بردر.

هر رسول وحی کیلمه سدن اوّل عزلتنی اختیار ایتمش؛ وحی، هر رسولگه عزلته کیلمشدر. عیسی علیه السلام دعوتکه باشلاماسدن الک طاغلرده یورر، فکرلر اولمشدر.

رسول حراء طاغنده یورر ایکنه قوه الهیه دن عبارت جبریل کیلوب، «بن جبریلیم. خداینگ سینی بوامتکه رسول ایتوی ایله بشارت ایتتم. او قو!» دیو امر ایتدی. رسول او قومق یازمق بله دگندن، «بن او قومق بلیم» دیو جواب بیردی. اوچنچی مرتبه سنده افرأ سوره سندن اوچ آیت

اوقودى. رسولنڭ قوۋە روحانىيەگە بىر نېچى مرتبە يولقوى بولدغىنىدىن غايىت قورقۇدى. واقعەنى خىدىجەگە قايتوب سويلەدى. قورقۇۋ كېدوينە قىر خىدىجە اوستنى اورتىدى. خىدىجەگە واقعەدىن خىر بېروب، اوزىمە ضرر ايرشوندن قورقۇم ديدىگىنىدىن حضرت خىدىجە: «مىسافرلىرىنى حرمت، يېتىم، غرىپلەرگە وقىداشلىرىڭىگە رعايە اېدەسن! هر وقت طوغرى سويلىسن! خلق هر وقت سندن راضى، هيچ قورقە! شيطان سىڭا تسلط اېتمەز؛ خىداى سىڭا مىڭگو ضرر كېتورمەز؛ سن بو امتنى ارشاد اوچون يبارلىگان رسول سن!» جوايندە بولدى.

خىدىجە، اوزى وحى كېلوب، رسول بولويىنە اوشانغان بولسىدە واقعەنى قىرداشى «ورفە بن نوفل» گە سويلەدى. ورقە عبرانى تىلىگە يازغان كىتابلىرىنى، انجىلىنى اوقى ويازا ايدى. ورقە جوايندە: «سويلەگان سوزىڭىڭىزنىڭ درست ايسە، وحى كېتورگان ذات حضرت موسىغە وحى كېتورگان جبرائىل، محمد بو امتنىڭ رسولىدۇر» دېدى. رسول اللەغە: «اى محمد! خلق سنى اذا وجفا ايتارلار؛ قومىڭ سنى مېلىكتىن قووب چىقارغاندە قوتلى بولسام قولدىن كېلىگان قىر ياردىم ايتار ايدىم» دېدى. رسول مكارم اخلاق ايسەسى وقومى «درست سوزلى محمد» ديدىكلىرىدىن بو سوزگە اوشاناسى كېلى، بنى قوم چىقارلارمى؟ سۇالندە بولدى. ورقەدە: «هر رسول كېلىدېسە قومى آنى چىقاردىلار؛ سېنىدە چىقارلار» دېدى.

بوندىن سولڭ ورقە كۆپ نورمى وفات بولدى.

فرآن و تارىخ دالائىلە اول وقتدە هر كىم ھېئت اجتماعىنى اصلاح ايتىچك رسول كوتە؛ اهل كتاب عربدىن كېلىچك رسولنڭ صفاتلىرىنى صاناب طوراللىرى ايدى، بو ايسە آشكار بىر نرسە ايدى تورات ھىم قرآندە بو خصوصە كۆپ آيتلار باردۇر.

مكده تعليم محمدی

افراً. الفاتحة سورہلری. مکہیلرناک مقابلہلری. ابو طالب. حمایہ. ہجرتکہ مجبوریت. حبشہ گہ ہجرت. اتفاق. اوچ سنہک بایقوت. طائف گہ سفری.

رسول، ہیج بر عقلی و طبعی دلیلسنز آنا، بابالربنہ ایہروب طاشلرغہ عبادت ایتمکدہ، دنیانی فان ایلہ طوتوروب صوغشورغہ، طالارغہ سبب بولغان جاہلی خلقلردن باشقہ مکارم اخلاق و فضیلتلری بولماغان، اوقوہم یازو بلہہ گان عربلرغہ تعلیم ایتہرگہ نوتندی. ایٹ بر نچی تعلیمی — صنملرنی خدا یلقدن توشروب وحدانیت، خالقیت صفتنی جناب حقہ غنہ ییلگیلہمک ہم صنملرنی حقارتلہ وابدی؛ بو ایسہ قریشنک تجارت و ماللرینی و ہر تورلی ٹہمہلرینی قوللرندن طارطوب آلمقنک مقدمہسی، ایکنچی طرفدن رسوللگینی خبر بیرسہ بتون خلق انکار ایتوب، ہیج طرفدارسز فالو احتمالی بولدیقدن تعلیمینی آشکارہ باشلامادی.

ایٹ بقین کورگان کشیلرندن خدیجہ، اوز تربیہ سندن بولغان علی و دوستلرندن ابوبکر، ابو عبیدہ بن الجراح، عثمان بن عفان کبی قریش الوغلارندن باشلادی. بو کبی کشیلردن سانلری آز مؤمنلر چیلدی. باشلیجہ تعالیم محمدیہ اقرأ سورہسینک باشی: «قرائت و قلمنک ہیئت اجتماعیہ گہ زور اثر بیروی، یاراتو صفاتی جناب حق قولنک بولوب صنم، حیوان و کائناتلر کبی شیلرناک ہیج تأثیر ی بولماوی،» اقرأ سورہسندن صوٹک تمامیل ایندرلگان الفاتحہ سورہسی: ہر کم آکلارلق علمی و معجز دلیلر ایلہ خداینک برلگی، آخرت، عذاب، خدایغہ غنہ عبادت، دنیادہغی امتلردن قانون و حکام الہیہ گہ رعایہ ایتوچیلرناک یردہ یاشاولری، عکس حالدہ انقراضلری کبی الہی حکملردن عبارت ایدی.

بو نیگز ایلہ محمد علیہ السلام نچارلق ایلہ طولغان دنیاغہ زور، ہیج بر وقت بتمی، آلماشنمی نورغان مدنیت، حریت اساسی یاصادی. نیندای

حسرتلر، مصیبتلر کیلسه ده، ایمان ایتکان کوکللر راحت ایتهر؛ هر نفوذدن یوقارو درجه ده خدای نفوذیگنه بولوینی بیان ایتوب، دنیاده اثری قالماغان یگی حریتنی تعلیم ایتدی. امتلرنک سعادت، وختیارلیقی نچارلقدن صافلانمق و ضالاندن قاچمقدن عبارت بولغان حقیقت یولی بولوغنی بیان ایتوب امتلرگه منگولک سعادت فانونی کورسه تدی. رسولنک یه شرین اوچ یل دعوتی ایله او طرز قدر کشی ایمان ایتدی.

دعوت، نه قدر یه شرین بولسه ده، خلق آراسنده تدریجی رهوشده فاش بولدی. «محمد یگی دین چشارغان؛ یه شرین عبادت ایده لر؛ ایسکی دینمیزی حقارتیلر» کبی سوزلر آوزدن آوزغه بوری ایدی. عوام هر وقتک آنا، بالالرنک ایه ر چنلری اولوب فکر، محاکمه کبی نرسه لرده آنلرنک نصیبی بولما دغندن، اول زمان بایلرینک بار مقصودلری ماللرینی صافلامق، خلقنی اوزلرینه اسیر ایتمک بولوغندن عوامنی یگی دین ضررینه قوتورتا ایدیلر. ابولهب کبیلر خلق آراسنده بو دیننک بتون عرب قومی اوچون بلا بولاچغنی کعبه کبی آدملر کوب جیولغان یرلرده سوییلر ایدی. رسالتنک دورتنچی یلنده آچیققدن دعوت ایله مأمور بولدی. (۱۵ نجی سوره: ۹۴ آیت) اولک اوز قردش لرینی دعوت ایتدی: علی (رضی الله عنه) گه آناسی ابوطالب اوینه ضیافتکه دعوت ایتهرگه قوشدی. یقنلارندن فرق قدر کشی حاضر بولدی. یه شرین دعوتینی هر قایوسی بله ایدی. خدایغه عبادت ایتهرگه، صنملرگه عبادت ایتمه رگه دعوت ایده چه گنی هر قایوسینه معلوم ایدی. رسول تمام بلاغت ایله سوزگه باشلاغاچ، استخفافی ایتدی لر. ایک دشمنانی «ابولهب» سوزنی بولدردی. هیچ بر سوز سویله تمه دی.

زور همتلی رسولگه البته بو کبی حقارتلی معامله گنه تأثیر ایتمه دی؛ حضرت علی گه ایکنچی ضیافت یاصاب دعوت ایتهرگه قوشدی. ضیافت تمام بولغاچ، معلوم بولغان بلاغتیه سوز سویله رگه باشلادی: «عرب قومنه بنم کتوردگم کبی فائده لی، خیرلی شیلرنی بدنن باشقه سینک کیتوردگی معلوم تو گل؛ بن سزگه دنیا و آخرت فائده لی قوانین الهیه ایله کیلدم. خدای بگا و حدانیت

اوگرانورگه امر ایتدی. بنم فرداشم، وصیم و آراگزده خلیفه م اوگت شرطیله فایوگنر بگا یاردم ایدهر؟ « مالنده سوز سویله دی. همه سی تحقیرانه سکوت ایتدیلر. فقط حضرت علی رسول آلدینه کیلوب: «بن آنلرغه وزیرک اولورم» دیدی. رسول: «مونه بو منم فرداشم وصیم، سزگه خلیفه مدر. سوزلرنی قبول ایدگنر! اطاعت ایدگنر!» دیدی. هر فایوسی «ابوطالب» گه اوغلیگه اطاعت ایتهرگه قوشدی دیوب کولدیلر.

نه قدر حقارت ایتسه لرده همتی نوکنمادی. بلکه غیرتی و بهادرلی کون بکون آرتدی. پونلرنک هیچ بر سبب و تأثیر ایته آلماولرینی، آنلرغه عبادت ایتکان، اوشانغان عقللرنی سوکدی. علمی دلیللر ایله هیچ بر نرسه گه سبب و اثر ایته آلماولرینی آچق بیان ایتدی.

رسول بوندن صوگ کمال بلاغت ایله احکام الهیهی بیان ایتهر؛ خلق کوب بیرگه بارور ایدی. اولک آرالرنده ایگ معتبر هم زور اشلرنده گی نزاغلرنده حکم بولغان، درست سوزلیک ایله مشهور رسول اوزلرینک عبادت ایته نورغان بیاچلرینه، طاشلرینه تیگهچ، علمی دلیللر ایله وحدانیتنی اثبات ایتکچ، بتون دنیا دهی نظام و قانونلرنی، احوال طبیعیهی بیان ایتکچ، تاریخ اممگه دایر و قایعنی معجز روشک سویله گهچ مسخره ایتهر، مجنون دیور بولدیلر. ذاتاً انسانلر خصوصاً عوام هر وقت حقیقتگه اوشانمازلر. ایسکی عقیده لرینی سوندرر اوچون سنه لر لازم بولور. حقیقت ایله هر وقت صوغشورلر؛ بتون مصلحلر، مرشدلر بیان ایتکان عالی فکرلر، حقیقتلر عوام آیتلی آستنده قربان بولور.

رسول و مرشدلر، دنیا ده ایگ بیوک همتلی و اراده لی ذاتلر بولدقلرندن، حقیقت بولنده قربان بولوق آنلر اوچون زور کمالندر. رسول ایگ بیوک مرشد و مصلح؛ امید سزک انسان ایله حقیقت آراسنده قویما بولدغندن، قومی نه قدر حقارت ایتسه ده همتی کیمیمه ز؛ کون بکون همتی آرتور ایدی. آنالرینی حقیقت دشمانلری، اوزلرینی دلیللسز آنلرنک ایه چناری بولولرنی بیان ایتهر؛ صنملرنی حقارتلر ایدی. نه قدر اذا، جفاء ایتمک قصد ایتسه لرده، ایگ بیوکلری

بولغان «ابوطالب» حمایه‌سندە بولدغندن، كۆب كىشى جسارت ايدە آلمان ايدى، رسولنى جفالاب، خدايلرنى، دېلىسز عقللرنى و بابالرنى حقارتلە و دن چەورمك، عكس حالده هلاك ايتمك اوچون «ابوطالب» نىڭ حمایه ايتماوى لازم ايدى. اتفاق ايتوب، ابوطالبفە باروب: «قرداشك» محمد» دىنمىزنى، عقللەرنى، بابالەرنى حقارتلەدى؛ بو اشندن قايتسون باكه سين بزدن آنى حمایه ايتمه!» دىدىلر. ابوطالب بىشى سوز، وعده ايله قايتاردى.

رسولنى كىچە وكوندز ينه اولگى كىي دعوتك كورگاج، غايىت آچولانوب، حامىي ابوطالبفە كىلدیلر: «قرداشكنى بو اشلرندن طىماز ايسەك، سىكنا و آناغە هجوم ايتەرمز؛ ايكى فرقه نىڭ برسى هلاك بولغاچمە صوغشورمز» دىدىلر. بو قاطى سوزلر ابوطالبفە تاثير ايتكاج رسولگە واقعه نى سويلەدى. رسول، خدای طرفندن مأمور بولوون، نه بولسەده بو اشنى طاشلاماياچقى سويلەب، آغلادى و بر طرفقە كىتدى. ابوطالب رسولنىڭ اثرلەرنى كورگاج: «قرداشم اوغلى! نه اولسەده، والله، بن سىنى فرىش خلقىنە تابشرام» دىدى.

رسول، خداينىڭ كائىناتدەغى اثرلەرنى، يىلزلر، قۇياشلر، حيوانلر، ئۆلەنلر سولر، طاشلر كىي شىلر ايله برلگى اثبات ايتەر؛ خلقندە حماداننىڭ هىچ بر تاثيرى بولماونى بيان ايله حقيقت نه بولدغىنى، امتلرنىڭ قانون، اجتماع، مدنيت، انقراض كىي حاللەرنى و سببلەرنى سويلەر؛ بو حياتفە باشقە اياڭ گوزەل و منگولك حيات بولوب، فصىلت، مكارم اخلاق دن باشقە هىچ بر نوسە حقيقتى سعادتكە ابرشدرمايەچگىنى علمى دىلر ايله معجز صورتدە بيان ايتەر ايدى. هېئت اجتماعىدە گى بوز و فلقلرنى، عقل، كائىنات و علوم الهىەنىڭ بىوكلىگىنى، حيواناتدەغى نظام و معيشت قانونلرنى، مدنيت نىڭ اصول كلىه سنى، سانار ايدى. مكەدە نازل بولغان آيتلردن: مائىدە، اعراف، يونس، هود، يوسف، النمل، الاسراء، كىي، مريم، طه، انبياء، المؤمنىن، القران، النمل، القصص، العنكبوت، الروم، لقمان، السجدة السبأ، الملائكە، يسن، الصافات.. كىي سورەلرنى اوفىق مكەدە تعاليم محمدىە نەدن عبارت بولونى بلورگە يتدگى = بى الفاتحه، العصر سورەلرى بتون تعاليم محمدىەنى آكلارغە يتەدر.

خلاصه رسول، مکده وقتده آفرنلق ايله آدملرنڭ مصلحتنى وارشادى اوچون نه لازم - همه سنى سويله دى. حاضرگى مدنيت نه قدر بيوك ايسه، آناردن بوزلر چه درجه زور مدنيت تأسيسنه فسقه هم معجز روشده مقدمه ياصادى. بونارغه فارسى مکه ليلر باشقه عوام خلقى كى مقابله اينهك اوچون هيچ اهمتسىز و مصلحتلى اوچون لازم بولماغان نرسه لر صورلر ايدى. فرآندهغى معجز دليلرگه فارسى جوابلرى هر وقت عوام خلقى مبتلا بولغان: «آنا، بابالرمز شولاي ايدى، آلا رغه ياراغان بز گه ده يارى ايدى» كى سوزلر ايله جوابده بولنورلر ايدى. لقمان، مائده كى سورهلرده بولنرنڭ دليللرى حقنده شول معناده آيتلر كوبر.

رسول هم صحابه لر همتى سايه سنك اسلام كون بكون جه يله؛ مسلمانلرنڭ عدولرى آرن ايدى. ادبياتلر ينڭ ترقيسى سايه سنده قرآننى عربلر آكلار ايدى. شول سببدن بولنرنڭ بيوك دشمانلرى قرآن ايدى. قرآن هم نمازنى قچقروب اوفودن منع ايتلر؛ هر كم قرآننى ايشتمازگه اجتهاد ايتنه ايدى. قرآن دينا ميدن آرتق بولنرعه تاثير و كوكللرنى اوزينه جلب ايتنه ايدى. قوتسىز بولغان بيچاره مسلمانلرغه ايڭ زور قوت قرآن ايدى. «اسلاميت» نڭ مكده ده جه يلوى قرآننڭ بلاغتى، تاثيرى سايه سنك ايدى. قرآن بو كونده ده اولنگى كى ايڭ تعصلى عوامغه فارسى فورال ايسه ده، كيرهك عوامنڭ و كيرهك روحانيلرنڭ آكلاملورى بو فائده دن اسلام دنيا سنى محروم ايتمكده در. اسلامنڭ جه يلوى كورد كچه، مکه ليلرنڭ تعصبلرى زياده له شه ايدى. خلقى رسول يانينه بارودن، آنڭ ايله سويلشودنك طيبا باشلاديلر. اورامغه چقسه مجنون، سحرچى كى سوزلر ايله خطاب ايتلر؛ ايشگى تويينه آبنسون، يغلسون، ديو نچار نرسه لر فويارلر ايدى. سوز سويلى باشلاسه، خلققه تاثير ايتوننن فورقوب طاوشلارلر ايدى. كهبه يانينه باروب، خدايغه عبادت ايتنه باشلاسه، باچققر، طاشلارلر، حيوان اچه كلربنى اوستينه آتارلر ايدى. هر نورلى اذا ايله خلق آراسنده رذيل كورساتوب، اعتبارنى توشررگه اجتهاد ايتلرلر ايدى. عقبه بن مغيط: «محمدنى اوترماى طنچلق نابهامز» ديب رسولنى

موبیندن بوغارغه باشلادی. ابو بکر کعبه باننده طور مقده ایدی، واقعہنی کورگاچ: «حق رسول بولوینه قطعی دلیلر کیتورگان، خدایفه اونده گان ذاتنی اوترمه کچی بولاسزمی» دیوب ایٹک باشندن تارتوب توشردی.

ابولہب اوغلی، رسولگه آچو ایدوب، قزنی آبودی. یقاسندن تارتوب کیومنی یرندی. ابولہب اوزی رسول خلققه: «جناب حقنک برلگنی بیان ایتمک استهسه، یالغاچیدر، اوشانماکز» دیور و قولندن کیلگانچه تعالیم محمدیه گه مقابلہ اینار ایدی.

مکہ ایلمرنک رسولگه قیلغان نچارلقلری نهایتسز کوب: یازوب بتوررک توگل؛ مسلمان بولغان صحابه لر گه فارشی مکہ لیلرنک اذا، چفالری، عذابلری چیکدن طش ایدی. «قریه کزده محمد گه ایمان اینکان کشی بولسه چفارگز» دیوب فرمانلر تاراندیلر.

ابو بکر الصدیق نک قرآن اوفوب، حکمت، وعظ، نصیحت آیتلرینی اوفوغانده، یقلاغاننی کوروب، اوفوغاننی ایشتوب کورشیلری اثرلہ نلر ایدی. شوکارغه کوره قچقروب قچقروب قرآن اوفودن طوقتاندیلر.

یا سر اسملی صحابه نی اوط ایله عذابلاب، سمیه اسملی صحابه نی ابولہب، نصیحتینی طکلماغاچ، سونگی ایله چه نچوب اوتردی، حضرت بلالنی خواجہ سی امیه بن خلفی آشارغه، ایچارگه بیرمازدن، موبینتہ یب طاعوب، بالارغه بیروب، اوراملرده یورندره، حجازنک حرارتلی هواسنده فویاشقه چفاروب، اوستینہ زور طاش باصدروب: «محمد دینندن قایتماساک، شوندا ی جزالر ایله اوترم» دیور ایدی.

خالد بن سعید، خباب، سعد بن وقاص کبیلر مسلمان اولدقلری اوچون انواع جفا، اذالر، عذابلر کوردیلر. بوکی عذابلر مسلمان بولغان کیشیلر طاقت ایتمہرک درجه گه کیلیدی. مکده طور ورغه امکان فالما ی. شول سببندن اسلامیتک ایٹک یقین دیانتلی حبشه بیرینه هجرت ایندرگه امر ایتدی: «حبش ملکیتینه حاضرگه هجرت ایدکز! خدای یاردمی ایله انشاء الله جبولورمز» دیدی. رسالت محمدیه نک ۵ چچی سنہ سی رجده اون ایکی ایر، دروت خانون هجرت ایتدیلر. بتون ملک، دوستلرینی، قرداشلرینی تاشلادیلر.

مسلمانلارنىڭ سانى آرتىقى مەكە لىلىرنىڭ دشمانلىقى آرتتى. رسول مۇنلارگە مرحمت ايتوب ايكنچى مرتبە ھىجرىگە اذن بىردى. بۇدفعە ۸۲ اير اون سىز خاتون تىكرار ھىشەگە ھىجرىت ايتدىلر. ھىشە پادشاھىسى نجاشى «اسلام» اساسىنى سوراشوب بىلىدىكىن صوڭ مسلمان مەھاجرلىرىنە رعايە و ھىمرىت ايتدى.

قربىشلىر، مسلمانلارنىڭ ھىشەگە ھىجرىت ايتدىلىرىنى بىلىگىچ، زور ھىدىلەر ايله نجاشىغە «عمرو بن العاص»، «عمارة بن الوليد» لارنى يىاردىلرگە: ھىجرىت ايتكىن مسلمانلارنى قىرىشقا تابشرسون؛ بىرىندە طوماسون. نجاشى بونلارنى، ھىقارتلاب، قايتاردى. ھىدىلارنى قبول ايتمەدى. ھىشەگە ھىجرىت ايتمازدىن ئلك قىرىشلىر، عداوت، عنادلارنى وھىلەلەرنى ھىقىقتگە فارشى فايدە ايتمەگىچ، اتفاق ايتوب مەھىدە يىسادىلر: «ھاشىم قىبىلەسى و مسلمانلار ايله آلىش و بىرىش ايتمەزگە، قىز بىرماسكە ھىم آلاماز سقە؛ بازارلىغە كىرتمەزگە، مەھدىنى عليه السلام طابشرماسەلەر اصلا صلح ايتمەزگە» دىوب «بغىض بن عامر بن ھاشىم» دن يازدىغانلار ايدى. مەھىدە يازلقان كاغىدى كەبە اچىنە قويدىلر. بۇ مەھىدە دن صوڭ بنو ھاشىم و مسلمانلار «شەب ابى طالب» اسملى اورنقى چىقارغە مېجور بولدىلر. بوزور واقىعە يىدىچى يىل مەھرىم باشىدە ايدى. رسول و مسلمانلار اوچ سىنە مېجوس قالدىلر. ھىچ كىم نىرسە سانماز؛ مەھىدە ايتماز ايدى؛ آغاچ يىقارلارنى آشايدىلر؛ شول مەھىدە چىكەمادىلر زەھىت قالمادى. بۇ مەھىدە نامە ھاشىملىر و مسلمانلارغە غەنە توگىل، بىتون مەكە لىلىرگە ضرر ايتدى. عاقىبت «مطعم بن عدى» كىبى بىر ايكى آدمنىڭ اچتىدە ايله مەھىدە بوزىدى. طوقىزچى يىلدە مسلمانلار «شەب» دن چىقىدىلر. اول وقت رسول قىرق طوقىز ياشىدە ايدى. بۇ وقت عربدىن رسول كىلوى بىتون اطرافقى ھە يىلىگان ايدى. «شەب» دن چىققىچ، «نجران» خلقى طرفىدىن كىشىلر كىلوب، كىتابلىرىندە ذكر ايتلىگان كىبى، رسولنىڭ صفانلارنى تىباققىچ، قرآن او قۇتوب اساس اسلامى ايشتىككىچ، رسول اللهغە ايمان كىتوردىلر.

«ابو جەھل»: «سىزدىن اھىق مەكەگە كىلىگان كىشىلر كورمادىم. خلق بىلور اوچون سىزنى يىبارگان ايكىن، سىز دىنىگىزدىن چىقىدىگر» دىوب اغوا ايتنىڭ اسنەمش ايسەدە، ھىچ اثرى سىز قالمىدىر.

«شعب» دن چقچاق، آلنى آيدن صوڭ اهل اسلامنڭ ايڭ زور ياردىچىسى حضرت ابو طالب ۸۷ ياشىنىدى. وفات ايندى. اهل اسلام اوچون قايقو يلى بولدى. مکه ليلر تام فونورديلر. ادبىزلىكلرى حددن آشىدى. بو قونلى وايڭ متعصب دشمانلر، قىيلهلر ايله اسلام آراسىنى زور قويمى ايديلر. رسول مکهنى تاشلامق فكرينه توشدى. ايڭ بوشاق، ملايم روشده، كمال بلاغته تعليمى ائناسىنىده بيوك قىيلهلرنڭ هر برينه اوزىنى عرض ايندى. لىكن فرىشدىن قورقوب، هيچ برى رسولنى حمايه لرينه آلمق شرفنه ايرشه آلماديلر. نهايت زيد بن حارث ايله، حقيقت تانوجى، انصافلى آدملىر بولنور املهلر، طائفگه كىتىدى. الوغلارنى كوروب، «اسلام» اساسنى تعليم ايتدركه باشلادى فقط شهوتكە، اوھام و خيالاتقە جوھان انسان ايڭ زور معنالى وايڭ بليغ بولغان تعليم محمدىنى آڭلامادى. قوللر وبالالرينى فونورتوب، طاشلار، بالچقلار ايله آطوب، رسولنڭ مبارك و فضيلت بولنده يوريگان آياقلىرىنى قانقە باتوردى. زيد، رسول سلامت فالسون اميدى ايله، آتلغان تاشلارغە اوزىنى قالقان ايندى. نهايت تىكرار مكرار مکه گە قايتماق بولدى. مکه ليلر رسولنڭ، ياردم طلب اينتوب، طائفگە سفرىنى بىلدىكرىدىن، مکه گە حمايه سىز كرمك ممكن توڭل ايدى. عاقبت «مطعم بن عدى» گە: «آنڭ حمايه سىنىده مکه گە كره چىگنى بىلدردى» اوزى و بالالارى قوراللانوب مکه گە حمايه لرنده آلوب كرىدىلر. بوعدا بىر ھەمسى شىونلى انساندىن حقيقتكە قارشى باروده طبعىي حاللر بولدىغىدىن دىيادە ايڭ زور ھمتلى رسولنى اميدىزلىندىرمى؛ ثبات و اجتهاد نتيجه سىنىده غالب بولوى آڭكارغە بيك معلوم ايدى.

عجائب

معجزه. قرآن. حاضرده معجزه سى.

يهود و مسيحيانلر آراسىنىده رسولنڭ كىلوى بيك فاش ايدى. حاضرگى تورات ھم اچىلىدە دە آنڭ كىلە چەگى خصوصىندە بايتاق سوزلر بار. بارنا با

انجیلنده رسولنك كيلوى آچق كورسه نلگان. عربلر اچنده گى مجد دلرنك، عقلنى وهم، خيال يولينه صرف ايتوب، بتون چارقلرغه جومغان آدم اوچون حقيقت ومصلاحت يولنى كورسته چك رسول كيله چگنى سويله ولرنى مقدمه ده يازدق. فقط انساننك طبيعتى بو كونگه قدر بر طرزده در: «عيسى» نى بتون يهود امتى كوتوب توردى. روملرنك ظلملرينه قارشى «ميسيا» - عيسى كيلويله نسلى تابالار ايدى. عيسى كيلگاچ، بتونسى دشمان بولدى. اهل كتاب و عرب آراسنك رسول كيلوى آغزلرده سويله نه، يخشيفنه فاش بولغان ايدى، نهايت كلدى؛ دعوت ايتدى؛ هر نوع جفا، عذاب قالدرمى عذابلاديلر. هر وقت ياكا حرکت باشنده بولغان كشير هر نوع جفا، كورلر. بوايسه، ظلم ايله طولغان دنياده قانون و طبيعت حكمنده در.

بونك سبيلرى نه لر ؟ :

(۱) انسانلرده ايسكيلكنى سومك، تقليد ايتمك قانون حكمنده در. باشك خلقنك بعضى اوزگه رگه ن كى بولاسده فايده سز، ثمره سز ظاهرى بر اوزگه رشدن عبارتدر. هيئت اجتماعيه ده گى اساسلى اوزگه ولر زمان تاثيريله عصرلرجه حرکت باشنده همتلرى بتوى، نوكنماى، شخصى فايده لر كوزه نى تورغان يول باشچيلرينك بولنولرى ايله در. هيئت اجتماعيه ده تيز اوزگه رمك بونلرنك همتلريله متناسبدر.

(۲) انسانلر رسول ديگه چ، فرشته معناسينى آكليلر؛ بتون كائنات آنك تصرفنه، بر دقيقه ده خراب ايتنه، اصلاح ايتنه، آيلارنى قوياشلرنى، بىردن نيچه الوش زوريلدنلرنيك اداره ايتنه آلا: اوزينه ايمان ايتمگن كشيرنى كوكن عذاب ايندروب، بر دقيقه ده خراب و هلاك ايتنه در، عقيدنه سنده بولنه لر. معجزه خداى طرفندن طبيعى حاللرگه نسبتاً بيرلگان علوم الهبه دن عبارت؛ مصلاحت بشرگه هر وقت متناسب برلوى كوكللرگه كيليدر.

(۳) هر رسول هيئت اجتماعيه ده گى بوزقلقر ايله نارتشارد. انسانلرغه رسوللر كيلگان وقتده بوزقلق طبيعى حكمنى آقان وقت بولادر. رسول بنى بشرگه نه قدر حق كى كورينسه ده، آدم شهوتينه غلبه ايتنه آلميدر. ذاتاً انسانلر شهوتلرينه قربان بولوب هلاك بولمقلر.

۴) رسوللر، فقرا، ضعیفلر و قوتسزلرنڭ فایدهلرینی، حقوق، عدالت، مساوات کبی عالی صفتلرنی بیان ایتوب، بتون خلقنی ارشاد ایدهلر. بوايسه بتون خلق قوللرنده اسپر بولغان مستبدلرگه نچار تاثیر ایتنه؛ آدم، شهوتی یاردمیله رسوللر ایله صوغشورغه، اوهام، خیالغه مفتون عوامنی آنلرغه قورال ایتهرگه باشلی. کوب نرسهلر یاردمیله خلق هر وقت حقیقت ایله صوغشور. بو صوغشورلر آنچق ایڭز یاده اجتماع بشرگه رعایه ایتکان «اسلامیت» سایه سنک توقنار. صحابه، خلفاء راشدین، رسول وقتنک حقیقاً طوقتی باشلاغان ایدی. بوندن باشقه ده طبیعی بونڭ کوب سببلری بار.

بو اورنده باشلیچه سببلرنی ذکر ایتونی مناسب کوردک.

یهودیلر حضرت عیسی نڭ طبابتدن عبارت معجزهلرینی استخفاف ایتدکلری کبی، مکه لیلرده ایڭ زور بلاغت ایله حقیقی مدنیت، سلامت، مصلحت بولینی کورسه نکان قرآن نڭ معجزه بولوینه غنه قناعت ایتمه دیلر. جناب حقنڭ اوزینه مخصوص بولغان معجزهلرنی ایسته دیلر.

رسول، اوزینڭ معجزه سی قرآن بولوینی بیان ایتدی. قرآننڭ معجزه بولوینه ایمان ایتماسهلر، معنا و بلاغت ده قرآن کبی هر سوره قدر بولسه ده، سوز سویله ولرنی طلب ایتدی. نه قدر اجتهاد ایتسه لرده عاجز بولدیلر. قرآن نرسه؟ و نیچک معجزه؟

بو قدر بلاغت، فصاحت ایسه سی عربلر نیچوک بر اوزون آیت، اوچ فسقه آیت کیتورودن عاجز بولدیلر؟

قرآن (فرالنڭ اختلافلری ایله) ۶۲۱۰ - ۶۲۱۴ - ۶۲۱۹ - ۶۲۲ - ۶۲۴۵ - ۶۸۳۶ آیت و ۱۱۴ سوره دن عبارتدر.

قرآن فسقه چه بولنسه شول قسملرگه بولینور: ۱) خدا اینڭ بارلغنی، برلگنی علمی روشده کائنات ده غنی اثرلریله اثبات؛ ۲) تقلید، خرافات، اوهام، خیال کبی شیلرنی هر کم آکلارلق روشده قباحلاو؛ ۳) امتلر تاریخی، مدنیتلری، انقراضلری، نظاملری، اجتماعی حاللری؛ ۴) آداب، اخلاق، معامل، حسن معاشرت قانونلری؛ ۵) جزاء، عقوبات، عبادات، معاملات؛ ۶) قیامت، عذاب

ملائكە، جن نعيم ايتلگان ارواح شريه، نچار مخلوقات، (۷) حيوانات نظاملىرى، اجتماعلىرى. تارىخ بىش، ترجمە حال، عقلنىڭ بيوكلگى، استعداد (۸) مدنيت، علوم؛ (۹) قرداشلىك، فقرا، وخلق فائدهسى، مساوات، حرىت حكومت، مرحمت، انعام واحسان. (۱۰) كائىناندىن فائدهلەنمەك واسرار طبيعت كى قىسملردىن عبارتتىر، كە قرآن بوكىبى عالى شىلارنى غايىت قىسقى و بلاغت ايله بيان بيورمىشدر.

معنا واسلوب اعتباريله معجز اولوينى اثبات ايتەرگە برسورەنى، العصر، الفاتحه سورەلر بىنى، الفاتحه نىڭ بىر نىچى آينى مئالغە تونماق يتشەدر. مونارغە ادبىيات عربىه گە چىن معناسيله آشنا خرىستىيان عالملىرى هم مىسلىدر. قىسقى صورتنە ار قىماوى ثابت بولغان بىر تىم بالانىڭ بوقدر عالى معنالى، بوكونگە قدر هېچ بىر فىلسوف سويلمىگان روشك بىانى البته زور معجزەدر. اوقى بىلمەگان بىر كىشىنىڭ قرائت سوزيله تعليمگە باشلاوى، قىلمنىڭ بيوكلگى، هر نرسە گە تاثيرنى بىانى، بتون دنيا و نىت اجندە جماد، حيوان، كاهن، رىئىس كىبى شىلار گە سېبلىك، عالمنىڭ نظامىنە تاثيرلر بىنى اعتقاد ايتوب، عبادت ايتكەندە «بىرك» عقىدەسىنى بيان ايله جماد، حيوانلارغە اسىر بولغان آدمگە تمام حرىت عقىدەسىنى بىانى، امىلرنىڭ حىاتلىرى، عىرلىرى، ئولملىرى وسىبىلرلى حقىقە اياڭ زور فىكرلر عرض ايتوى، كائىنانە آدمەن زور استعدادلى هېچ بىر جان بولماوينى، عقلنىڭ بيوكلگىنى بىانى اولزىگنە اياڭ بىوك معجزە و رسول بولويىنە دىل ايدى. بتون دنيا ظلم، استبداد ايله تولغان وقتە شورا حكومتى تاسىسى، حقىقى مدنيت حقىقە حىياتقە اياڭ موافق ووشدە كمال بلاغتيله زور معنالى سوزلىرى، جماد، حيوان، صو، كائىنانەڭ هر ذرەسىندە اجتماع، نوالد، نظام، اجتماع بولوينى بىانى اياڭ قىمىتلى معجزەلر ايدى. بتون دنيا نىڭ انسانلر فائدهسىنە خلق و عرض ايتلوون اياڭ قىسقى و عقلغە موافق ووشدە بىاندىن، ظلم، استبداد ايله امىلرنىڭ، حكومتلرنىڭ حىاتلىرى جىولماوينى بىلدىرۈندىن زور معجزە يوق ايدى.

صاناب بنورمازلك بوكى، اجتماعه دایر بر آیتى منگولك بر دستور بولاچق تعالیم محمدیه همهسى معجز ایدی .

کیرهك مکه، وکیرهك مدینهده اینگان آیتلرنی مطالعه ایتمهك عادات، اخلاق، عدالت، ظلم، علم، جیالت کبی صفاتلرینك خلق ترکلیگینه، بتوینه تأثیرلرینی آکلارغه یتهدر. فکر، حریت، اخلاص، ثبات، کوکل پاکلیگی، حقوق رعایهسى، عدالت، خلق منفعتى، فرداشلك، نیگزلك، انعام، احسان، فکرسز و دلبلسز هیچ نرسهگه اوشانماو، تقلید ایتماو، بشر مصلحتینه کرک بولغان هر شینی بلمک فرض بولوی همهسى تعالیم محمدیه، همهسى معجز روشده بیان ایدلمشدر .

هیچ رسول فرآندن زور معجزه ایله کلدگی بوقدر . شولوزور معجزه دن عبارت فرآننی عربلرگه اوفوی دنیاغه بوکونگه قدر بولمغان ورشك انقلاب کینوردی . ایك اساسلی روشده حقیقی مدنیتگه نیگز یاصادیکه : بوکوندن صوگ بو مدنیت هیچ ویران، خراب بولاچق توگلددر . دنیاغه فکر و علم برکنی آرندچمه عملگه فویلاچقدر . بتون قومی آراسنده حرمتلی، اعتبارلی ایکن حقیرانه معشیت اختیار ایتوب هیچ، آدم کونره آلامز، درجهده جفاوعذاب کوروب دعوتنده ثباتی ایك زور معجزه در .

صعابهلرنك اوطلر، هر توری عذابلر ایله عذابلانوب، بتون حقوقلرندن محروم ایتلوب، شهرلرندن چقارلمان، اوتزلگان وقتلرنده ایمانلرنده تسانلری اسلامیت کوکللرنده، روحلرنده نیچك اثر ایتوینی ودرست ایمان نهدن عبارت بولوینی بلورگه بیته؛ وسقلر ایمانی ایله حاضرگی ایمانلرنی آبورادر . ایك غیرتلی « عمر » کبیلرنك فرداشلرینی، ایمان ایتولری اوچون، اوتزرگه قصد ایتکانده، قرآن طاوشنی ایشنکاج: «خدای سوزی، محمد حق رسول» دیوب ایمان ایتوب، «اسلام» نك ایك زور اعضالرندن بولوی ادبیاتلی واستعدادلی خلققه قرآن تأثیرنی بلورگه یتهدر .

قرآن مسند، مسند البهلر حنیف اولنوندن ایجاز حنیف، ایجاز قصر، تشبیهلر، استعاره لر ایچونگنه بلیغ هم معجز نوگل؛ بلکه مصلحت بشر

اوچون هر وقت موافق وايڭ بيوك انسانلر سويلاوندن عاجز، زور معنالارنى ايڭ بليغ روشه بيان ايتوى اوچون بليغ هم معجزدر. عبدالقاهر كى بلاغت اماملر يڭ فكلر يده شولدر.

هجرت رسول

مدينه، هجرت. وآنڭ سببلى. فرداشلك. مساوات. بيور وقرانلقه مقابله. اشترا كيت ايله اسلام آراسنده فرق. مدينه يهودلرى. منافقلر فرقهسى.

مدينه نڭ ايسكى اسمى يثرب ايدى. «مدينه الرسول»، «طيبه» هم اسملر يدر. بوشور ايڭ تيگىز بيرگه بناء ايتلگان؛ شمال طرفنده خوش ايسلى، لطيف كورنشلى احد طاغى، قبله طرفنده عير طاغى؛ حجاز نڭ ايڭ لطيف بيرينه بناء ايدلمشدر. اطرافنده خرما وهر تورلى باقچهلر باردركه: ياز كونلرندە جنت كى بولورلر. اهالىسى ۱۸ مڭ قدردر.

بوشيرنى عمالقهلر تاسيس ايتوينى تاريخ كتابلرى ذكر ايتلر. عمالمه دن صوڭ بنو النضر، بنو قريظه، بنو قينقاغ كى يهود قبيللرى قولنده قالمشدر. ميلاددن اوچ يوز سنه صوڭ مدينه اطرافينه ازد قبيللرى يرلشوب ۴۹۲ ميلاديه مدينه گه ايه بولمشلر ايدى.

مقدمه ده ذكر ايتلگان روشده مدينه اطرافنده يهودلرنڭ نفوذلى زور ايدى. تجارنده آلفه كيتكانلر ويهودلر تجارنلر يڭ ترقيسينه غايت اجتهاد ايله ايدى.

«ابو طالب» نڭ وفاتيله حمايه سز قالغان مسلمانلر مكه ليلردن نهايت سز عذابلر، ظلملر كوردلر. اسلاميت جهيلوينه بونلر زور فؤيما ايدى. رسول و مسلمانلر مكه ده فالسهلر، انسانلر اوچون مرحمتاً يهرلگان اسلام نورى دنيغاه بالفاچاق توگل ايدى. رسول يوفاروده بيان ايتلگان روشده حج موسملرندين مكه گه كيلگان خلقلرغه اسلاميتنى بيان و اوزينى عرض ايدلر ايدى. رسول ۵۰ ياشنده ايكان، مدينه دن كيلمش سكر آدمنى كوروب،

اساسی اسلامى بيان ايتدى. اوزلارنىڭ كورشيلرى يېۋدىلردن ھەر وقت عربدن رسول كېلەچك سوزلارنى ايشتەلر ايتدى. رسولدە كورلگان فوق العادەلك بونلارنى مقنون ايتدى. كورشيلرى ھەر وقت سويلەگان عرب رسولى شول بولوپنە اوشانوب ايمان ايتدىلر.

بونلر سايبە سىڭك مدينەدە ايمانغە كېلوچيلر كوبايدى. «انصار» اۋيلر ينىڭ كوېيسنە اسلاميت نورى كردي. شول يلدە بنى زريق قىبىلەسى بىر مسجد بناۋ ايتدى. ايكنچى يل حج موسمنده مدينەدن اون ايكى آدم كېلدى. عقبەدە بىرنچى مرتبە بيعت ايتدىلر. شول ايكنچى سنەدە مدينەدە اسلام بيك تيز تارالدى. ھەر سوزلرى اسلام طوغرىسنده و آڭارغە محبت كورستودە ايتدى. اوچنچى يلدە ۷۳ اير، ايكى خاتون كېلدى. منى عقبەسنده ايكنچى دفعە بيعت ايتدىلر. رسول قىرىشدىن صافلانق اوچون كېچەدە ھېچ كشىگە بلدرماسدىن كېلىك ايلە امر ايتدى. برەر، ايكىشار بولوب، منى عقبەسنده جيولدىلر. نىايت: «خداينڭ بىرلگينە، اوغرىلامسقى، زناء ايتمەزگە، بالالارنى اوتورمەزگە، بالغان و اقرا ايتشمەسكە، بالا، چاغالارنى حمايە ايتدىكلىرى كىي رسولنى حمايە ايتەرگە، حقيقت بولنك ھېچ نرسەدن قورقماسقى» بيعت ايتدىلر. بيعت وقتندە آرالرنده اېڭ زورلرى «براء بن معرور» ايتدى. ھەرغشىرىدىن اون ايكى كشى باشلق ايتدى. رسول بونلرغە: «سز قومىڭرگە حوال بوننڭ عېسى عليه السلامغە كېلى بولوۋى كىي كېلىسىز، بىندە اوز قومىڭكە كېلىم» دېدى. بيعتنى قىرىشقە بلدرماو مطلوب بولسەدە، قىرىش بلوب انصار ايتىگان بىرگە كېلدىلر: «سز بىزنىڭ كىشىمىزنى بىر مەزىن چىقارمىق اوچون كېلىڭىز!» بىزنىڭ ايلە صوغشورغە بيعت ايتدىڭىز!» دېدىلر. انصار انكار ايتدى. بيعتگە حاضر بولمىغان مشركلر كېچەدە بيعت كىي ھېچ بىر نرسە بولمادىقنە بىمىن ايتدىلر. نە قدر بيعتنى بلدرماو مطلوب بولسەدە، قىرىش بلدى. مەكەدەگى پوتلارنى حقارتلاپ، ايسكى عادتلارنى پامانلاپ، مەكە و قىرىشنىڭ امتىيازلىرىنى بتورەچك دىن مەدېنە و باشقىە بىرلردە قوۋت تاپوپنە مەكەلېلرنىڭ قانلارنى قاينى ايتدى. بيعت خېرى اېشتىلگىچ، مەكەلېلرنىڭ مىسلانلرغە ظلملرى بىنە آرتدى.

رسول صحابه‌لر گه هجرت ايتەرگه رخصت ايتدی. صحابه‌لر آز آز مدینه‌گه هجرت ایته باشلادیلر. ایڭ اول «ابوسلمة المخزومی» ایله «مصعب بن عمیر» هجرت ایتدی. مسلمانلر هر قابوسی یاشرن، کیچه‌لر ده گنه هجرت ایتمکده‌لر ایکان، حضرت «عمر» هجرت ایتدگنده: «بن بطعا طرفندن مدینه‌گه هجرت ایتهم. هر کم، بالالرن یتیم، خاتونن طول فالدر مقچی بولسه، بنم آرطمدن چقسون!» دیوب کعبه‌نی زیارت ایتکچ، کعبه اطرافندغی کافرلرگه خطاب ایتدی. هیچ برسی جسارت ایته آلمادی.

عاقبت مکه‌ده رسول، علی، ابوبکر و مکه‌لیلر طرفندن ظلم ایتلوب، هجرتدن طبولغان کشیلرگنه فالدی. رسول، جانلرندن آرتق کورگان ایتده‌شلیرینی ییبه‌روب ایڭ زور دشمانلر ایچنک اوزینک گنه فالووی زور بهادرلق و بیوک فوق‌العاده‌لکدر.

مکه‌لیلر، رسولنک زور بهادرلغندن، تعلیمک دوامندن فورقوب، مشورت یورطلری بولغان «دارالندوه» گه جیولدیلر؛ چاره‌لر ازلەرگه باشلادیلر؛ بعضلری یورطمز دن چفاریق؛ قوطلورمز؛ بعضلری ئولگه نچه باغلاب حبس ایلم؛ کبی فکرلر بیان ایتدیلر ایسه‌ده یورطمز دن چیقسه، فصاحتی و بلاغتی یله غلغنی مفتون ایتوب، کوب خلقنی اوزینه ایبه‌رتور؛ باغلاب اوترساک جانلرینی یولنده فدا ایتەرگه حاضرلنگان امتلری آنی فوتقارو چاره‌سینه کورشورلر؛ عاقبت صوغشورغه مجبور بولورمز دیوب، بوایکی فکرنی قبول ایتمه‌دیلر. نهایت «هر قبیلهدن باش، قوئلی یگتله‌رنی ایشک آلدینه قویوب، چقچاق، بردن هجوم ایتوب اوترسونلر» فگری قبول ایدلدی.

وحییل رسول بوخبرنی بلگچ، ابوبکر ایله هجرت ایتدک بولدی. ابوبکر، اولدن حاضرلنگان ایکی دوه‌سینک برینی رسولگه عرض ایتدی. رسول آچمه‌سز بولسه قبول ایتمه‌ون بلردی. نهایت بها قویوب دوه گه بنمه‌ک اولدی. دسترخانقه اؤتورلگان طعام حاضرلندی. ابوبکر قزی «اسماء» حضرتلری نطافن کیسوب خورجین آغزینه باغلادی. عاقبت رسول خدای امریله ۵۳ یاشنده هجرت ایتدی. صفر آیینک آخرنده مکه‌دن چیغوب، ثور

طاغنه بر مغاره گه التجاء ايدوب، غار ايجنه اوج کون فالديلر. «ابوبکر» نڅ قلى خدمتلرنده بولنور ايدى. «عبدالله بن الاريقط» نى بول باشچى ايدوب، بحر احمر ساحليله بول طونديلر. تقريباً بر هفتة قدر بول يوروب، دوشنبه کون ٨ ربيع الاوّل، ٨ سنتابر، ٦٢٢ ميلادى، ١٠ تشرين، يهودلر تاريخ باشى ايتوب اسنعمال ايتکان خلقت عالمدن ٤٣٨٣؛ تاريخنده «قباء» غه ايرشديلر. (١) عمر و بن عوف قبيله سينه اينديلر.

دورت کون استراحت ايتدکن صوڭ تقوالر مسجدى مسجد قبائى بناء ايتدى. جمعه کون ايرته مدينه گه باررغه بولغه چيقدى. جمعه وقتى كيلوب، بولده بنى سالم قبيله سنده بر نچى مرتبه جمعه اوفودى. جمعه ده يوز كشى قدر حاضر ايدى. جمعه دن صوڭ مدينه گه تشریف اينديلر. بتون مدينه خلقى ايرلر، خاتونلر، بالالر رسولنى غايت شادلق ايله فارشى آلدیلر. خاتونلر، قزير، بالالر بر آغز دن:

اشرق البدر علينا من ثنيات الوداع
وجب الشکر علينا ما دعا الله داع
ايها المبعوث فينا جئت بامر المطاع

بيتلر ينى اوقورلر؛ بتون مدينه خلقى رسول آرطندن يورلر؛ هر کس اوز خانه سينه فوناق بولوينى اوتنوب، دوه سينڭ تزگيئنه يابشور ايدى. رسول «دوه نڅ اختيارينه قويگز، فايده چوکسه شول بيرده اورنمز بولاچق» ديور ايدى. عاقبت دوهسى سهل وسهيل اسمنده ايکى بالانڭ ملكى بولغان بوش بيرگه چوکدى. بويير ايسه ايوب الانصارى خانه سينڭ آلدى ايتدى. رسول ايوب الانصارى خانه سينه ايندى. بر نيچه کوندن صوڭ مسجد و اوزينه عيالنه اؤيلر بنا ايتهرگه باشلادى. يدى آيدن صوڭ اوز اؤيلر ينه کوچديلر. هجرتدن صوڭ اهل اسلام قوّت کسب ايتدى.

(١) بو کون عاشور کلمه سندن عربله شدرلگان يهودلر نڅ روزهلرى عاشوراء کونى ايدى. بوکون ١٠ نثرى کونيدر. محمود پاشا الفلكى «نتائج الافهام» رساله سنده بو خصوصه مهم معلوماتلر ياز مشدر.

اسلاميت غايت تيزلکده جهيله باشلادی. حضرت «عمر» خلافتی وقتندک، هرامت کبی، مسلمانلرغده اونکان وکیلچکده گی واقعه لرنی بلور اوچون تاریخ کیرهک بولوی بلنگاچ، اسلامیت قوت و غلبه طابقان، دشمانلری ظلمندن واستبدادنن قوطلوب عربیت قویاشی کورلگان مقدس هجرت یلنی تاریخ باشی اعتبار ایتدیلمر.

رسولنک مدینه گه هجرتینک سبب لری معلوم. ۱) مکه ده طور مق اسلامیت جهیلوینه قویما ایدی. ۲) مکه لیلرنک ظلم واستبدادی حدندن آشقاچ، رسول اسلامیتنی باشقه زور قبیلهرگه عکاظ، ذی المجنه کبی بازارلرده وحج موسملرنک عرض ایتسه ده، مدینه خلقی قبول ایتکان ره ووشده باشقه خلقی قبول ایتمه دی. ۳) کورشیلری یهود بولغندن مدینه لیلر و حینک معناسینی، عربدن رسول کیلچکنی هروقت ایشدوب بلرلر و آکلیر ایدی. ۴) مکه لیلر عدنان، مدینه قحطان نسلندن بولقنلرندن بولنلر آراسنده حسد و اوز شو بولا ایدی؛ برسی ایکنچیسندن کوناه شه ایدی. ۵) وحدانیت و قرآن حکمی جه یلسه، صنم لرگه عبادت بتورلسه، تجارت جهندن، اقتصادی طرفدن قورقولاری یوق ایدی.

بالکه، مکه ایله مدینه آراسنک مسابقه بولغندن، مدینه پاکفی دینگه مرکز بولوب، مکه دن خلقتنک بیزوی مطلوب ایدی. شول وباشقه سبب لرگه مبنی مدینه لیلر رسولنی اوز شهرلرینه دعوت ایتدیلمر. اسلامیت مدینه ده ییک تیز جهیلدی.

کیرهک قباء مسجدی، کیرهک مدینه ده گی مسجد رسول غایت ساده اولوب قویاشدن کولگه نلورک درجه ده گنه ایدی. صحابه لر بتون ماللرینی مسجد رسول یوانک صرف ایتهرگه حاضر اولوب زماننه کوره روم وباشقه خلقتن اوستالر بولنور ایسه ده رسول غایت ساده روشک مسجدینی بنا ایتدی. رسول اوزی بناء ایتشه هر توری قصیده لر، بیتلر سوییلر؛ رسول اوزیده:

اللهم لاخیر الاخیر الاخرة * فارحم الانصار والهاجرة

بیتنی برابر سویلاب عملگه فز قدره؛ دنیادن مقصود منگولک سعادت بولغان معنوی دنیا بولوینی بیان ایتوب، ماده گه گنه چوموب، فضیلتدن محروم بولماسقه

شوقله ندره ایدی. مسجده پالاسر بلکه اوّل مرتبهده صیرده توشه لمگان ایدی. چونکه رسول قبلرني پاكله و ايله مأمور؛ زور مدنيتنك اساسنی فورر اوچون آنچهغه بوندندن مهم اورنلر بار ایدی. مسجداطرافنك سوده بنت زمعه هم عائشه حضرتلری اوچون غایت ساده روشه بناء ایتلگان ایکی حجره رسولنك مبارك خانهسی ایدی.

رسولنك، مکه گه کیلگاج، ایك بیوك اشی فرداشلك تیکزلک-مسوات - روحنی نسب و بایلق کبی نرسه لر ايله غایت مافطانونی سوگان خلق آراسنك جه بیک بولدی. عربلرده نسب، بایلق ايله تکبرلنمك مشهور هم قانلرینه قدر سگمش ایدی. فیلسوفر، ایك بیوك اجتماع بشر عالملری بوايکی اجتماعی و عالی فکر حقنك نه قدر یازارلار، سويله لر لکن تأثیر ایتماز؛ ملیت، عصبيت صوغش لرندن بر ساعت بولسون دنیا طنوب تورعاز. لکن رسولنك کامل بلاغت ايله کولمسر اب سويله گان ملایم سوزلری ایك و غشی، نسب اوچون فانلی صوغش لر آرالرنده اکسك بولمقان عربلر گه تأثیر ایدیه رده بردن فرداش بولورلر!.. بوايسه ایمان، دیانت اثریدر. ایماندن باشقه آدم هیچ نرسه نی بوروشده قبول ایتمیدر.

انصار رسولنی حرمتلاب فارشی آلدقلری کبی، مهاجرلرنده غایت احترام ايله فارشی آلدیلر.

هر قایوسی اوز اوینه مهاجر توشروب قوناق ایتوب، یاردم ایتدیر گه اجتهاد ایتدیر ایدی. آرالرنده نزاع، طوش چقماسون اوچون شباغا ايله مهاجرلرني بولوب خانه لرینه ایندرلر ایدی.

حضرت رسول مهاجرلر ايله انصارلرني فرداش ایتدی. ماللرینی بولوب فرداشلرینه بیرر بولدیلر. انصارلر مهاجرلرني هر نرسه ده اوزلرندن آرتق کورورلر ایدی. حتی سعد بن الربیع کیلر عبدالرحمن بن غوف کبی فرداشلرینه ایکی خانونینك برسینی، اختیار ایتسه، طلاق ایدوب، خانونینی رضاء ایتوب، بیره گنگنی عرض ایتدی. خرما باقچه لرینك کوبلگیله مشهور مدینه خلقی خرما لرینك یارومنی مهاجرلر گه بیردیلر. لکن ایمان کوللرلر نه اورتاشقان

مسلمانان فردا شریکه فاراب طور مادیلر . رسول هر کون طبعی حقارتلاب،
دنیاده منگو طور اچق کبی، مال جیناب، فضیلت یولینه صرف ایتەرگه اوکره تدگندن،
مهاجرلر کسب که طوندیلر . مدینه و اطرافنده سودا ایدوب مال تابدیلر .
هر قایوسی فضیلت یولنده صرف ایدر بولدی . ذاتا اسلام نظر نده مالنک
قیمتی فضیلت و انسانیت یولنده صرف ایتمک ایله گنه در .

قرآن آدملر آراسنی تیگزله دی . قرآن نظر نده بر آدم ایکنچی آدمدن
آرتق توگل؛ آرتقلى آخچق ایش، علم، فضیلت و کمالات ایله گنه در .

(حجرات ، النجم ، المؤمنین کبی سوره لرده)

رسولنک کمال بلاغت ایله سویله گان ملایم سوزلری همه سی دستور
طوندی . عباس، صفیه، فاطمه کبی رسولگه ایث یاقن کشیلرگه: « بکآنسب
بولوگز سزگه هیچ فائده ایتمی؛ سز اوز اشکز ایله بن اوز اشم ایله گنه
فایده لنه بلورمز»، «هر کم اوز اشندن مستول»، «حبشی وز جی فوله هیچ
کمنک آرتقلى یوق» کبی حدیثلری صحابه لرنی تمام تیگز ایتمش ایدی .
برسی ایکنچیسینی حرمته لر، فکرینه اعتبار ایتەر، قوللرینه اوز کیوملرندن
آرتق کیوملر کیدر ورلر ایدی . ذاتاً مشورتکه بناء اینلگان دینده تیگز لک
بولماوی ممکن ده توگل؛ خدای طرفندن وحی کیلمه گان اشلرده رسول اوز نیک
تیگز کورر ایدی . هر معاملهنده تیگز لکنی رعایه ایتەر ایدی .

رسول منگولک بو اصولنی ایداشلری آراسنک جهیدی . عمل ایدلی .
حقیق فضیلت نه اولدغنی سویله دی . بوسابه ده حقیقت میدانغه چقدی .
اسلامیت انتشار ایتدی . صحابه لر آراسنده بیر وقراتلق تمام بتدی . مدینه
یهود و منافق لرینه رسولک بو اصول ایله تارتشوی ناچار تأثیر ایتدی .

بو کونده بیرنی اصلاح ایتونی استهب یورگان اجتماعی فرقه لر حقیقی
تعالیم محمدیه نی بلسه لر، مسلک لرندن و از کیچوب، تعالیم محمدیه گه بابشورلر
ایدی . ایث آورمادی بر اساسقه یابشدق لرندن غایه لرینه ایرشولری ممکن
توگل . اصلا حدن مقصد بیرنک محصولاتی بولمازدن یرده کمالات و انسانیت
یرلشدرودن عبارت تعالیم محمدیه بولورغه تیوشدر .

مصرده نيچه مك سنه اول ظهور ايتكان ماسون مذهبينىڭ اساسى،
ايرانده ظهور ايتكان مانى مذهبينىڭ مقصودى يرنىڭ خيراتى بولوب يرده كمال
يرلشيدو بولمادغندن مقصودلرينه ايرشه آلماغانلر ايدى، آرزغنه نرسه اوچون
تالاشقان، بش آلتىسى آراسىنك قرداشلىك و تيگىزلىك اساسى كورلمگان فرقه لار
البتة مقصدفه ايرشه آلماي اچقلر در.

ذانا شهوتلى انساننى ايمن وديانتندن باشقه هيچ نرسه شهوتنى
باصدراچى توگلدنر. بونارغه، علم تارىخنىڭ شهادتيله، آدمنىڭ عقلى و فكري
صوب و قنلرده خطلالى ايتوى فوشلسه، شهوتلى آدم اوچون عقل و فكري
ايشله توب، حقيقى دينگه يابشودن باشقه چاره يوقدر. شول وقتده غنه يرده
انسانيت، فضيلت برىخى درجه ده اولوب، قوت، مال و انتقامغه اورن قالماز؛
فقيرلىك، نواضعلىك، هم فضيلتدن عبارت بولغان «حيات محمد» كوزگه كورنور.
لكن بو عالى حياىتقه ديننى تقليد و عادت ايتوب طانيغان آدملر،
مكده مقابله ايتىكلرى كېي، مدينه ده ده مقابله ايتەرگه طوتنديلر. اولده
عربدن رسول كيلويله امى عربلرگه مقابله ايتكان (٢ س: ٨٣) يهوديلر
بنو النضير، بنو قريظه بنو قينقاع قبيله لرى اوزلرى كونكان رسولگه مقابله
ايتەرگه باشلاديلر. كوبدن موسى عليه السلام غه اينگان تورات حكملىرى
اوزگارنىلگان، كوب واقعه لر سببلر خدای سوزى بولورلىق درجه دن چقارلغان
ايدى. اوز آرالرنده دين طانلغان حكملرگه رسول مقابله ايتكچ، خدای
سوزىنى شهوتلرينه فربان ايتىكلرىنى سويله گچ، رسولدن نفرت ايتەرگه
باشلاغانلر ايدى. مدينه ده گى يهود عالملىرىنىڭ لكوبسى حقيقى «موسى»
تعاليمنى تورات اوزگرتلو سببلى بليلر، آكلاميلر ايدى. آكلانلرى
عناد ايتلر. هر حقيقت بونلردين ديب طانيغان عادت، تقليد، خرافاتلرغه فداء
بولمقده؛ عوامدن عبارت بولغان يهود خلقى سوزلرينه اوشانوب آلدانمق
ايدى. رسول، فضيلت، كوكل پاكه لرگه، تقليد، خرافات بوغاولارندن خلقنى
قوتقارورغه دعوت ايتدگندن ديننى شهوتلرينه فربان ايتكان يهوددين
باشقلريله رسول آراسنده نفرت حاصل بولوى طبعى بر حال ايدى. حقيقتده

رسول ايله بونلر آراسندهغى نفرت دشمانلقغه ايلهندى. خدای نورينى سوندررگه بار قونلرينى صرف ايتەرگه باشلاديلر.

اسلامغه دشمانلق ايتەرگه طونتقان يهودلرگه عبدالله بن ابى بن سلول الخزرجى باشلىق ايتە، قرآن ورسول «منافقلر» اسميله اسملەگان فرقه نك ايك زور ياردچسى ايدى. منافقلر فرقه سينك اسلاميتكه ضررلىرى يهودلردن آرتق؛ اوزلرينى مسلمان كورسه توب، مسلمانلر آراسينه كروب، سرلرينى يهودلرگه فاش ايتەرلر ايدى. اسلاميت هنوز ياككا، مسلمانلر نك عددلرى آز بولدغندن، ظاهرده مسلمان بولوب يورگان بوفره نى، مسلمانلر آراسندن چقاروب، بايقوت ايتەك مناسب توكل ايدى. اچدن وطشندن مسلمانلرغه دشمان بولاچقلر ايدى. شولايدە بولسه رسول بو فرقهغه هيچ اوشانيدر؛ نفاق اثرى كورنگان، كوكلينه موافق اش كورمگان كشيلىرگه هيچ بروقت مهم اشلىر قوللرينه تابشرميدر ايدى. رسول بو فرقه نك ياوزلقلردن امين بولمق، تعاليم محمدى تائير ايتەر امليله بولارده نفاق اثرى كورنوب تورسه ده ظاهرى كورنولر كفايله ندى. يهودلر ايله: صوغشمازقه، رنجشمازكه، مسلمانلر ضررينه ياردم ايتمه زگه، مدينه گه دشمان هجوم اينسه، مسلمانلرغه ياردم ايتەرگه معاهده باصادى. منافقلر و مدينه يهودلرى حقنده حكمتلى معلومات آلتق اوچون يگانه مرجع قرآندر. سورە بقره نك بر نچى جزئى بونلر حقنك غايت مهم و حكمتلى معلومات ايله طولودر.

مدينه ده رسول نك تعليمى

جمعه. جماعت. عيد. حج. پارلامينتو اصولى.

خطبه لر. امت. خانولر. بالالر. بر نيجه آيت.

رسول، مكه دن مدينه گه هجرت ايتكاج، كمال بلاغت و ملايك ايله تعليمنده دوام ايدر؛ ايرلرگه، هم خاتونلرغه و عطف و نصيحت ايله مشغول ايد مسلمان و مسلمهلر نى ايك زور آلهاشنوغه دعوت ايتدى. زور وايك عالي

حکومت تأسیس ایتەر اوچون کون بکون و حیلہ الہی حکملر اینمکده و عملگه قویلماقده ایدی. نمازده او قولاقچ قرآندهغی ایڭ بیوک معنالی سوزلرنڭ هم روحانی اللهغه یونه او تاثیر یله شهوتلی آمدنی بتون گناه و ناچارلقردن طیارغه سبب دیوب، قرآن بیان ایتکان نماز مکدهده هجرتدن اول فرض ایتلسهده، مکهلرلرنڭ ظلملری، ادبسرلکلری، جماعت بولوب، الفت و اتحادقه وسیله بولورلق اجتماعی رهوشده او قودن مانع ایدی.

رسول مدینهگه کیلگاج، نماز جماعت ایله او قول باشلادی. ایرلر، خاتونلر، بالالر، قزلر نمازغه حاضر اولورلر؛ رسول آغزندن کمال بلاغت ایله سویلنگان بیوک معنالی سوزلرنی ایشتور اولدیلر. آرتقی صفهغی خاتونلرغه، خلق کوبه یو سببلی، ایشتملی باشلاغاج، رسول، خاتونلر صفینه باروب، وعظ ایتەر اولدی. اول وقتده نماز، بو کونگی کبی، معناسی آکلانماغان سوزلرنی اوزیده آکلانماغان ایڭ مکروه طاوشلی، علم العاندن خبرسز کشیلردن ایشتودن عبارت توگل ایدی. خاتونلر، ایرلر، قزلر، رسول ایله جماعت رهوشنده یا که اولزریگنه اوقوسهلرده، خدای سوزینی آکلیلر؛ نماز نڭ هر گناه و ناچارلقدن صافلانورغه سبب بولووینی بیلر ایدی. نماز—بتون کائناتنی نظاملی ترتیبلی رهوشده یاراتقان و اداره ایته تورغان ذاتنی اولوغلامق و آنازغه روحانی یونهلمه کدن عبارت ایدی. ذاتا ایسکی وقتلرده یا کئی اسلامغه کرگان و عرب تلینی آکلانماغان خلقغه اوز تللرنده عبادت ایتمک درست ایدی. شلرعتک نمازدن مقصودی معلوم بولغانلغندن، مذهب باشچیوز امام اعظم حضرتلریده شول فکرده ایدی. آکلانماغان کشیگه اوز نلنک اوقورغه حریت بیوه ایدی. رسول نظرنده جمعه کونی حیانتک بتون اولقلریندن فوتولوب قوت یا کیرته طورغان، خدایغه عبادت ائناسنک مسلمانلرغه اوز کیرهکلرینی مذاکره ایته تورغان کون ایدی. خاتونلرغه، قزلرغهده حاضر بولورغه یاری ایدی. رسول مسلمانلرغه کیرهک مسئلهلرنی، دینی بولسون دنیای بولسون، سویلی ایدی. لکن آدمنڭ هر تورلی احتیاجی بولدیغندن، اسلام جمعه وقتندن باشقه وقتده ایش تاشلارغه مجبور ایتمه دی؛ نهایت قدرلهو، اولوغلاو ایله گنه امر ایتدی.

عید نمازی ده جمعه نمازی کبی احتیاجلرن مذاکره ایتوب، هر اشمن بوشانوب، خدایغه عبادت اینه و فقیرلرگه یاردمل شه طورغان کوندر. بو کوننک نمازنده رسولز دین و دنیاغه تعلقی، مسلمانلرغه کیره کلی نرسه لرنی کوبره ک سویلی، الهی حکملرنی نمازلرده حاضر بولغان ذاتلرغه بیان اینه در ایدی. خاتونلر صفینه کیلوب، وعظ، نصیحت ایتوب، آلارنک هیئت اجتماعه دن بولولرینی بلدره ایدی.

مذهب اماملرینک مصر - شهر - سلطان یا که آنک نائی بیولوینی شرط ایدولری ده عید ایله جمعه نک معناسنی آکلاولرندن ایدی؛ سلطان یا که نایب طرفندن مملکت اشلرینه و اهل اسلامنک احوالینه دایر سویلرنگان سوزلرنی ایشتمه ک و شوکفارغه کوره فکر یورتوب، خلقنی کیله چک و بولاچق اشلرگه حاضر له مک ایدی.

شارعنک جمعیت، اجتماع معناسینی آکلانه چق جمعه و جماعت اسملری ایله اسمله و نندنه مقصد نه اولدیقی آکلایشیلدر.

جماعت، محل خلقینک، جمعه و عید شیر و اطرافنک خلقنک جیولوی اوچون، حج بتون اسلام دنیا سبتنک هر طرفندن کیلگان مسلمانلرنک اجتماعی اوچون مشروع اولمشدر. خدایغه عبادت ائناسنده بتون اسلام احوالینی مذاکره ایدوب بلشمک تانشمق اوچوندر. هندیلر و ایسکی یونانلیلرده بوکبی عمومی جیولشدر بره فائده اوچون ایسکان، مدنیت دینی بولغان اسلام البته بوکبی عبادتلرنی زور مقصود اوچون فرض اینمشدر.

رسول، اوزی بار ماغانده، نایبلر ییدروب، فرمانلرینی اوقتوی، اوزی باروب، بتون اسلاملر ایله و داع ایدوب، ایکن زور معنالی خطبه لرنینی سویلهوی مقصود نه اولدیغنی بیان اینه در. یالکنز حج حقنده فرق قدر سبب بیان ایدولری شارعنک مقصودنی بیگراک آچق بلدره در. فقط حیات رسولدن اوزا فلاشدیقه کوزلریمرنی خرافات دولقلرنی و ایسکی مجوس عادتلری قاپلادی؛ نهایت کورماز بولدیق.

رسول تبلیغ ایله مأمور؛ موافق یوللر کورساتوب خلقنی ارشاد و هر بیوک اشلرده اییده شلری ایله مشورت ایدر؛ رسولنک صحابه لرن تعلیمی آز بر وقتده اهل شورادن، زمانه تعبیرچه پارلامینتو اعضالردن بولورغه استعداد کسب اینتردی. نهایت رسول آلا رغه مشورت ایتمک ایله خدای طرفندن مأمور بولدی. (۳ س: ۱۵۳ آیت) مسجد رسولده هر وقت مشورت اینتر بولدیلر. مسجد رسول عبادتخانه هم پارلامینتو مجلسی حالنه کردی. رسولنک خطبه دن مقصودی الهی حکملرنی و زمانه نلرگان رهوشده هیئت اجتماعیه کیره کلرن بیان ایتسکر. بو ایسه، طبیعی، آکلماق و آکلانماق نتیجه سنک گنه حاصل اولور، بناء علیه هر خلقفه خطبه او فوجی رسول نائبلری خطبه لرینی خلقفه آکلانماق ایله مأمورلردر. شریعت هر وقت خلق فایده سنی کوزتور؛ تکلیفی عقلقه غنه؛ عقل آکلارغه فورال، آکلاماغان کشی گه تکلیفی یوق؛ خلق آکلاماغان تله سویله مک حیوان و آغاچلرغه سویله و دن آیورماسزدر.

رسول بتون امتینی نهایت درجه ده سوهر؛ طاشلر و بالچقار اوستینه ثر غطلوب جبرله نگان، هر توری ناچار سوزلر و معاملهلر ایله خاطرینی چراحتلرگان و قتلرنده: «خدا ایم! بونلرغه حقیقت یوانی کورسه ت!» دیوب دعاء ایتهر ایدی. خلق ایله هر وقت فانتاشور؛ حاللرینی صوراهق او چون هر وقت خانه لرینه بارر؛ ذاتاً بوقدر زور مشقتلر، اذالر، جفالر کوروی همه سی امت و خلق او چون ایدی. آچه سز، فیمنسز هیچ بر نرسه نی قبول اینمه ز ایدی. بدوی عرب: «رسول دوه آچه سینی بیرمه دی» دیوب دعوی ایتکچ، رسول شاهد کورساتوب، بیروینی اثبات و بدوی گه هیچ برسوز سویله مه زدن عفو ایتیش ایدی.

خاتونلرغه، بالالرغه احترامی فوق العاده ایدی. انصارلر و مهاجرلرنک او یلرینه بارغاچ، بالالرینی اطرافینه او طر تور؛ سویله تور؛ خیر ایله دعا ایتهر ایدی مسجدده خاتونلرغه مخصوص وعظ، نصیحت ایتوب، الهی حکملرنی سویله ر؛ نمازده بالا یقلاغاننی ایشته سه، آناسینه زحمت بولماسون او چون

نمازنی قسقه اوقور ایدی. خاتونلرغه تقریباً ایرلر ایله تیگز حقوق بیروب، بتون آورقلرنی ایرلرگه یوکلته توی آنک خاتونلرغه ایڭ زور مرحمتدر. بالالرغه وکنیزه کلرگه: «خدای بله درکه، بن سزی آرتق درجه ده سوه من»، هر وقت خاتونلرغه وبالالرغه رعایه ایتوب: «هر توری یغشیلق، عدالت ایله امر ووصیت ایدوی» رسولنک بولطیف جنسکه، بالالرغه نه قدر مرحمتلی بولوینی بلورگه بته در؛ گویه شول ایکی جنس سایه سنک دنیاغه ایه بولورغه امتن دعوت ایتمشدر. رسول ایرلرگه بیعت ایتدرگانده خاتونلری ده بیعت ایتدروب، وهر توری حقوقلرغه آلارنی ایه ایدوب، بارچه بنی بشرگه خاتونلرنک هیئت اجتماعیه ده گی الوشرن ودرجه لرن اعلان ایتمشدر.

احکام نکاح وطلاق، ایر، خاتون و بالا چاغا حقوقلری، روزه، محاربه، اداره ملک و حکومت، چیت خلق و حکومتلر ایله معامله، اخوت، مساوات، املاک، بتییلر، ربا، نسیه، معاشرت، جزاء، اچملاک قانونلری کبی کوب شرعی قانونلر مدینه ده مشروع بولدی؛ و عملگه قویلدی. هر بر جزئی حادثه واقع بولدفچه کلی اصول شرعیه هر زمانقه تطبیق ایتلورلاک رهوشده اینمکده ایدی. بر ایکی جمله دن عبارت بولغان شرعی حکملر هر زمان واورنده قابل تطبیق بولوی ایله برابر یوزلرچه عصرلر ده پیدا بولاچق میلیونلرچه جزئی حادثه لرنی پیشلر اوچون دستوردر. «خذوا حذرکم»، «واعدوا لهم ما استطعتم»، «خلق لکم ما فی الارض جمیعاً»، «ولیس علیکم من سلطان»، «وما کنا مملکی القرى الا واهلها ظالمون، ان الله لا یظلم مثقال ذرة»، «فاما الزبد فینذهب جفاءً واما ما ینفع الناس فیمکث فی الارض»، «وخلق من کل شیء زوجین» کبی مکلرچه آیات قرآنیه مکیه ومدینه عالم ینه میلیونلرچه سنه لردخی یه شه سده ده همیسی معجز و دستور طوتلاچقلر. ولا رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین.

صوغشور.

مسلمانلر صوغشورغه مجبور ايديلر. قرآن نظرندە صوغش. صوغشده خاتونلر. بدر كبرى. احد. احزاب. بنو النضير. خيبر. بنى قريظه. ودان. بواط. العشيره. برنجى بدر. بنى قينقاع. سويق. غطفان. بحران. عمرا الاسد. ذات الرفاع. بدر آلاخره. دومة الجندل هم بنى المصطلق صوغشورلى. افك مسئلهسى.

رسول مدينه گه هجرت اينكاج، مسلمانلر ظلمدن واستبدادن قوتلديلر. اسلاميت حكملر بنى عملكه قويوب، حریت ايله الهى حكملر نى، عبادتلىر بنى ييرينه كيتورور بولديلر.

مدينه اطرافندە قبيلهلر نى ايمانغه دعوت ايتەر گه باشلاديلر. اسلاميتنى قبول ايدوچيلر كوبه يدى. لکن اسلاميت هنوز خطرده ايدى. مدينه ده گى يهودلر اسلاميت ضررينه يورور بولديلر. مکه ليلر ايله هر وقت اسلاميتنى ضعيفلاشدرمك و مسلمانلر نى بتورمك خصوصندە غبرلشورلر ايديلر.

مکه ليلر، اسلاميتنى گه يلوينى بلوب، عليهنك هر تورلى چاره لر عزله لر؛ رسولنى اوترمك اوچون نيچه مرتبه كشيلىر بالاب يهرديلر؛ فايده ايتمه دى. مکه اطرافندە قبيله لر گه اسلاميتنى حياتلى اوچون اياك دهشتلى دشمان كورساتوب، مسلمانلر ايله صوغشورغه دعوت ايتەرلر؛ مدينه دن سفر ايتكان مسلمانلر نى يوللرده طوطوب اوترلر؛ يهودلر، مکه گه مدينه ده نى بولسه، خبر ييرلر ايدى. اسلام قونله نسه، مکه ده گى پوتلر خراب ايتلوب، مکه نك نفوذى و قريش نك عربلر آراسنده غى امتيازلىر بته چك؛ شام ايله مکه آراسنده غى تجارت بوللر كيسله چك اعتقاندە بولدفارندن اسلاميت ضررنه، نيچوك بولسه ده، حركت ايتەرلر؛ اسلاميتنى بتورمك بر نچى مقصودلى ايدى. خلاصه اسلاميت بيك خطرده؛ مسلمانلر محصور حالنده تهلكه ده ايديلر.

دهى مسلمانلر نى ثبات و صبر ايتەر گه دعوت ايتوب اينما كده؛ رسول و مسلمانلرده ثبات و صبر ايله حركت ايتمكه ايديلر. هر حالده مسلمانلر

اوچون محاصره دن فورتملق لازم ایدی. فورقنچلی دشمانلر بوکون بولماسه ایرتن هجوم ایته چککر ایدی. دشمانلر بردن هجوم ایتسه لر، مسلمانلرنڭ عدلاری آز؛ بایلقلری یوق؛ مدینه ایچی دشمانلر ایله طولو؛ حاضرلکاری یوق ایدی. دشمانلرینه اوزلری باشلاب صوغش حالنده هجوم ممکن نوگل ایدی. لکن هر حالده محاصره دن فورتملق «اسلام» نڭ جه بلوی و مسلمانلرنڭ تهلکه دن فورتلوری اوچون لازم ایدی. یورطلرندن هر توری ظلم، جفا، عذاب ایله فووب چقارغان؛ یورطلرندن چقارغاچده بتون قبیله لری، فوتورتوب، تمام دشمان ایتکان؛ مدینه دن سفر ایتکان مسلمانلری اوترگان؛ هر نرسه دن قدرلی رسوللری اونررگه کشیلر یاللاغان؛ یورطلرنده جبری صورته قالدیرغان مسلمان و مسلمهلرگه ماڭ توری جفالر ایله عذابلاغان بر قوم ایله کیرهک وجدان، کیرهک شریعتلر هم بتون قانونلر قاشنده قوللرندن کیلسه مسلمانلرغه صوغش فرض؛ مسلمانلر صوغشورغه مجبور ایدیلر. لکن باشلاب، صوغش صورتنده اوز حقولرندن مدافعه ایتهرگه مسلمانلرده قوت یوق ایدی. بناً علیه بونلرغه آوچلیق ایدوب، دشمانلرنی قوتدن توشرمک لازم؛ بونارغه یول، آچقی دشمانلرینه ایڭ زور فایده و تجارت یولی بولغان شام یولنی کیسمهک ایدی. مسلمانلر هم شونارغه مجبور بولدیلر. دنیاده ایڭ تدبیرلی وایڭ عالم کشی بولسه ده شونی اشله به چک ایدی. ذاتا رسولدن زور تدبیرلی و عالم کشی دنیاده یوق. آنڭ فوق العاده لگن انکار ایتوچیلرگه فارشی سیرتی شاهد عادلر.

قرآن حکیمهک دینیگه کوچله درست نوگل؛ هر کم اوز دیننده حریتلی؛ (س ۲: ۲۵۷) رسول وحدانیت عقیده سینه خداینڭ کائنانده غی اثرلاری ایله برلگینی وبارلیغینی اثبات ایدوب، دعوت ایتهرگه کنه حقی؛ الهی حکملرنی خلققه آچق ایدوب آکلاتودن و حقیقت یولینی کورساتودن باشقه وظيفه سی یوق. (س ۳: ۹۱) احکام الهییه نی ایرشدودن باشقه خلققه هیچ نفوذی، استبدادی و سلطه سی ده یوق؛ (س ۸۸: ۲۲) دین حریتی، افکار حریتی و وجدان حریتی اسلامنڭ عالی حکملرندن؛ رسولنڭ الهی حکملرنی خلققه سوبلاو

و حقیقت بولینه ارشاد ایتودن باشقه وظیفه سی بولماوی قرآنده آچق کورسه نلگان. بناء علیه رسولنک صوغشی دینگه کوچلو اوچون توگل؛ مسلمانلرنک مصر، شام، اندلس و افریقیه کیبى ملکترلرگه ایله بولماچ، همه تبعه لرینی، دینلرنده تمام حر ایدوب، امتیازلی برملکت حکمنده قالدرواری بوکفارغه شاهددر.

قرآن حکمنک مسلمانلرغه ضرری نیکمه گان و مسالمت ایله یاشی طورغان خلق ایله صوغشوق هیچ جائز توگل؛ صوغشده دستور طونلغان آیت ۲ نچی سورده گی ۱۸۶ نچی آیتدر. مسلمانلرغه اعتداء و دشمنانلق ایتمه گان امت ایله صوغشوق اصلا درست توگل؛ «مشرک لرنی، خیانت اهلرینی قایدہ تابسه کزده اونورکز» مفیومنده گی آیتلر ضررلری نیگان یا که تییه چک، صوغش صفرلرنده حاضر بولغان دشمنانلر حقندهدر.

مسلمانلرغه دشمنان دشمنان قریش و مکهلیرگنه بولغان وقتده مکهلیرر ایله گنه صوغش مشروع ایدی. (۲ س: ۱۸۷) مکهلیردن باشقه مجوسلر ایله صوغشمالر ایدی. مکهلیر اغواسینه قاراب بتون عرب مشرک لری مسلمانلرغه دشمنانلق ایتکچ، بتون عرب مشرک لری ایله صوغش مشروع بولدی (۹ س: ۳۶).

بیودلر رسول ایله یاصغان معاهده لرینی بوزوب کیچه، و کوندر مسلمانلر علیهنده حرکت ایتکچ، بونلری ده دشمنان، مسلمانلر ایله صوغشچی اعتبار ایتلوب، اسلامیتنی قبول ایتمه سهر، یا که جن به بیرمه سهر، آلا ر ایله ده صوغش مشروع ایتلدی.

یوفارده فی جمله لردن آکلاشلغان روشده رسولنک دشمنانلری ایله صوغش لری شول قاعده لرگه بناء:

(۱) قریش خلقی مسلمانلرغه دشمنان، هر خصوصده مسلمانلرغه ظلم و جبر ایدوب، حتی اوترمک کیبى ادب سزاکلرگه قدر جسارت ایتدکلرندن، مسلمانلر ایله صوغشچی اعتبار ایدلدی.

(۲) يهودلر معاھكەنى بۇزۇپ مسلمانلر ضررنده حركتده بولندقلرندن، مسلمانلر نىڭ دشمانلرى بولغان مجوسلرغە ياردەم ايتدكلرندن، يەنە دشمان و صوغشچى خلق ديوب تاندىلر.

(۳) عربلردن ھەر قىبىلە، مسلمانلر نىڭ حقوqlر يەنە تىجاوز ايدوب، مسلمانلر ضررنده بولنسدە، صوغشچى سانالور.

(۴) اھل كىتابدىن ھەر امت، مسلمانلرغە دشمانلىق ايتە باشلاسدە، مسلمانلر نىڭ، معصوم حقوqlر يەنە اعتبار ايتمەسدە، يەنە صوغشچى تانبلور.

(۵) مسلمانلر نىڭ حقوqlر يەنە تىجاوز ايدوب، دشمانلىق ايتكان ھەر كىم مسلمان بولسدە، يا كە رسول حكومتينە اطاعت ايتسدە، جانى و مالى معصوم سانالور؛ مسلمانلرغە آنىڭ جاننى، مالنى و بالالرىنى، خلاصە بتون حقوqlنى سانلىق لازم بولور.

ھىجرتىن اۋل و ھىجرتنىڭ بىرىچى، ايكىنچى يىللرنىڭ مسلمانلرغە ايتىڭ دشمان بولغان ھەم مسلمانلرنى اوتىرگان، رسولنىڭ اوزىنى اوتىرگە قىرار بىرگان، ھەر نوع ادبىزلكلر ايلە قوطورغان، مسلمانلرنى محاصىرەدە قالدىرغان قىرىشىنى قوتدىن توشىرمك لازم؛ آنلىر قوت و اعتباردە اولدىندە اسلام و مسلمانلر تىلكەدە؛ بتون دىناغە حقىقى مەنىت تورى جەيمك اسلام حكومتىنى تاسىس قىلىق مەكىن توكل؛ قوتىدىن توشىرمك اوچون تىجارت و بايلىق بولى بولغان شام يولنى كىسودن باشقە چارە بوقى. بناء عليه رسول ۳۱۳ ايدەشى ايلە بىرلكدە ۲ آط، ۷۰ دۈە ايلە ھىجرتنىڭ ايكىنچى يىلندە ۳ چى رمضاندا مەكە ايلە مەدىنە آراسىندە شامدىن كىلەچك قافلەلەر لىنە طورغان بىر اسملى اورنغە چقدى. مەدىنەدە اوز اورىنىنە ھا كىم ايدوب «عبداللە ابن ام مەكئوم» نى قالدردى. قافلە رەئىسى «ابوسفىان» غە رسول چققان خەبرى ايشىلگىچ، مەكەگە خەبر چى بىباردى. مەكەدىن ۹۵۰ كىشى، ۱۰۰ آط ايلە چقدىلر. مسلمانلر قافلە اىنەچك «بىر» گە بىرلىشىدىلر. مەكە لىلر نىڭ عددىلىرى كىوب؛ مسلمانلرنى نىھائىت غەبلاغان «ابو جىھل بن ھىشام» كىبى مەكە نىڭ زور كىشىلر يەدە ھازىر؛ مسلمانلر، بو ھالىنى كورگىچ، قورقدىلر. رسول، بو واقىدە اسلامنىڭ ھىياتى يا كە قتلى مغلوبىتىنى بولاچىنى بلوب، جناب حققە

دعاء ايتدی. رسول «خداى مسلمانلرنڭ غالب بولماقلىرىنى وعده ايتدى»
 ديوب مسلمانلرغە سويلەگەچ، قريش عسكرى كوزلرينە آز كوردى؛ عبرت
 بهادرلىقلىرى قاينادى. نىھات مبارزە، دوپللو روشنە ايسكى عادتچە صوغش
 باشلاندى. عاقبت اهل اسلام غالب بولدى. آلتى مهاجر، سكر انصارى،
 مجموع ۱۴ كشى اهل - اسلامدن شهيد بولدى. مکه ليلردن ۷۰ كشى ئولدى.
 بونلر آراسنە هر بطننڭ - روغ - شريفلىرى بار ايدى. ۷۰ كشى اسپر
 آلدى. قالغانلىرى قانچىلىر. قاچقانلر اچنە، مسلمان بولماق، ايڭ زور قائىدلىر -
 عسكەر باشلىقلىرى - دن بولغان ابوسفیان بن حرب، عمرو بن العاصلر دە
 بار ايدى. كوپ ماللر غنيمت آلوب، بولونۇدە اختلاف ايتسەلدە، رسول
 ھەسینە تىگىز بولدى. اوزينە ھېچ نرسە آلمادى.

اسپرلردن مڭ درھمىن دورت مڭ درھمگە قدر مال آلوب واقچە ايلە
 اوزلرينى آزاد ايتەرگە قوتلىرى يتمەگان كشىلردن اونار بالاغە اوقو ويازو
 اوگرەندروب آزاد ايتدىلر. بو واقعدە ايڭ زور خدمت ايتكان كشىلر
 حمزە وعلى (رضى الله عنھما) لر ايدى.

بو واقعە اهل اسلامڭ بتون غلبەلرينڭ باشى، اسلامڭ قدرينى وشرفنى
 عربلر آراسندە آرتدوررغە سبب بولدىغىدن، حيات رسول، تاريخ اسلام
 زور اورن طوتمشدر. بو واقعدەن سوڭ اهل اسلامڭ شائى وشرفى آرتدى.
 كوپ كشىلر اسلامڭ حقلينە ايمان ايدوب، مسلمان بولا باشلادىلر.

رسول بو صوغشده خطبە سويلاب صوغشقه قز قدردە؛ صقلرنى تىگىزلى
 ايدى. حتى صفدن چقوبراق طورغان «سواد بن غزيبە»نى: «طوعلى طور»
 ديوب صوققان ايدى. اهل اسلام عسكرى غلبە نابوب، مدينە گە كرگانە
 خاتونلر، بالار ايڭ طائلى عرب آوازى ايلە مشهور:

اشرف البدر عليتنا* من ثنيات الوداع قصيد سنى اوقوب، ايسكى عرب موسيقە سنى
 اويناب فارشى آلدىلر. بتون اهل ايمانقە شادلىق كوتى بولدى.

مکه ليلر «بدر صوغشندە» مقلوب بولماق، غايت حسرتلندىلر. ابولھب
 زيادە حسرتندن وفات ايتدى. ادبى چمتدن ضرر كوردكلىرى ككې مادى

جهتندنه زور ضرر كوردیلر. بايلىق فايوسى بولغان شام يولى كيسلدى. دینی نفوذلى صناچق درجه گه كیلدى. عصینلری غایت فاینادی، شام فافلسندن ۵۰۰۰ آلطون قدر كورگان فاینلرنی ایهلری ابوسفیاندن آلمادیلر. مسلمانلر ایله صوغشیمق اوچون بیلگیله دیلر. اطرافغی خلقنی فوتورتوب. مسلمانلرنی جان دشمانی ایدوب، كورسه تدیلر، قریش كنانه، تیامه عربلرنده ده كوب كشی قوشوب، ۳،۰۰۰ قدر كشی ایله ایکنچی یلكه مدینه اوستوینه یؤرؤدی. «عباس بن عبدالمطلب» دن رسولقه کیلگان مکتوبدن مکه لیلر نك چققان خبرلری آكلاشلقان ایدی. رسول بویمان خبر ایشتلگكچ، مسلمانلرنی جیوب مشورت ایتدی؛ کیگهش مجلسی فورلدى. شورا مجلسنده حریت ایله هر كم اوز فكرینی سویله دی. رسول: مدینه طشنده طورغان دشماننك ضرر كیتوره آلمایاچغنی، مدینه اوستونه هجوم ایتسه لر، مدینه قلفه سی مانع بولوب، دشمانلرنی اوتره چكللرنی سویله ب مدینه اچنده فالوب مدافعه ایتونی معقول كوردی. انصار و مهاجرلردن قارت كشیلر رسول فكرنده ایدیلر. لکن بدر صوغشینه حاضر بولمازدن غنیمتدن محروم بولغان كشیلر، باشلر: فارشی چیقماو وقور قافلق دیوب مدینه دن چغو فكرنده بولدیلر. عاقبت كوب طاوش چققانی طرفنده بولدىغندن ایکنچی سنه هجریه ده اوننجی شوال تارىخند جبهه دن صوك چقدیلر. رسول جمعه خطبه سنك: ثبات وصبر ایتەر گه قزقردی غایت بلاغت ایله خطبه سویله دی.

احد طاغی ایله مدینه آراسنده غی «شوط» نام باغچه لى بیر گه يتككچ، «مناقضه فرقه سی» باشلقی عبدالله بن ابی اوچ یوز ایدیه شیله رسول «بالا لر سوزینه اطاعت ایتدی» دیوب مدینه گه قایتدی.

اهل اسلام عسكری ییدی یوز گنه قالدی. طاغ آرتندن دشمان چرماب آلماسون اوچون ایلیلى كشی صاچق قویدی. «بز غالب بولساقده، مغلوب بولساقده، اورنكزدن مینم امرمدن باشقه فوز غالماكز!» مآلنده فرماننی سویله دی. رسول عسكرینك صفلارینی تیگزله دی. «ئولم، انسان اوچون هر وقت حاضر، هر وقت انسان عدالت اوزره بولورغه تیوش، بر مسلماننك

ايکنچي مسلمانغه نسبتی باشنڭ تهنگه نسبتی کيديرکه: برسی آورسه ايکنچيسیك آورر وشکایت ايتەر» مآلنڭ سوز سويله ب صبر، ثبات ايتەرگه شوقلاندردی. عرب عادتنجه صوغش مبارزه ايله باشلاندى. صوغش فزغاج، خاتونلر بارابانلر فاغوب، شعرلر سويله ب مسلمانلردن انتقام آلورغه فزقدهلر ایدی. رسولنڭ اوز خاتونی عائشه حضرتلری هم ام سليم کبی صحابهلر صوغشچیلرغه صو کيتوروب صوغارالر، مجروحلرنی خاتونلر فاریلر ایدی. عاقبت مکه لیلر، مغلوب بولوب، قاچارغه طوندیلر. اهل اسلام غالب بولدی. لکن صاچقی عسکرلر رسول فرمانینی طونمادیلر. رسول امرندن باشقه «ايندی قورقو بتدی؛ غالب بولدی» دیوب ایرلر وخاتونلر غنیمت آلورغه آشقدیلر. قاچقان دشمان عسکری آرطلرندن کیلوب مسلمانلر ایکی دشمان آراسنده قالدیلر. اهل اسلام قاچا وتارالا باشلادی. فقط رسول بر نیچه صحابه ايله اورنندن فوزغالهادی. ۷۰ قدر صحابه شهید بولدی. شهیدلر ایچنده اسلام آرسلائی حضرت «همزه» ده بار ایدی (رضی الله عنه). رسول اوزی یا کأغندن مجروح بولدی؛ مبارک قشی صندی. مسلمان شهیدلرینی مکه مجوسلری غایت قدر سزله دیلر. ابوسفیان خاتونی هند «همزه» نڭ باورن، ایچه گلرن چهینه دی. بورنن وقولقلارن کيسدی.

اهل اسلام عسکری مدینه گه قایتقاچ، یهودلر، منافقلر مسخره ایتدیلر. ایچلرنده گی دشمانقلرینی تمام بلدردیلر. بو واقعه اهل اسلام ایچون بیوک درس بولدی. رسولگه اطاعت ایتمهو، طمع، شهوت جزاسینی طابوب عملی زور درس آلدیلر.

رسول اسلام آرسلائی «همزه» (رضی الله عنه) نڭ وفاتی اوچون غایت قایغوردی. شهیدلرنی همه سینی اوز کیوملرنه احد اطرافینه کومدی. بو کونده «همزه مسجدی» ايله معروف مسجد شول زور واقعه ده گی شهیدلرنڭ مبارک قبرلریدر. مسجد اطرافنده طاطلی صو، خرما باغچه لری احد طاغی بولوب، منظره سی غایت خوش؛ مسجد ایچنده بو زور واقعه نڭ خاطرهلری یازغان؛ انسانغه بو زور واقعه نی خاطرله توب، کوکلیگه زور نأثیر ایتوب، «احد صوغشی» نی تمثیل ایتهدر.

احد واقعه سندن سوڭ يهودلر، منافقلر قوتورديلر. معاهده نى بوزديلر. رسول، يهودى بنوالنضير قبيله سنده او طرر ايكان يوقارودن زور طاش ايله آتوب اوتوررگه قرار بيرديلر. رسول، بوفاجعه نى بلوب، ايبك شلر يله فایتوب كيتدى. «محمد بن مسلمه» نى بياروب: «مدینه اطرافندن كيتسونلر، يورطزدن چقسونلر» فرمانى نى بلردى. كينه رگه حاضر له ننگان يهودلر گه ايبده شلرى منافقلر: «چقما گز! سز چقسا گز، بزده چيفارمز. صوغش باشلانسه، ياردم ايتهرمز» مآلنده سوز بيرديلر؛ نهايت يهوديلر چقماز بولديلر. عاقبت رسول، اورينه «ابن ام مكتوم» نى مدینه ده قالدروب، دورتنچى هجر يده اوستلرينه يوردى. محكم قلعه لر ينه كر وب فاپلانديلر. مسلمانلر آلتى كون محاصره ايتكچ، خرما باقچه لر ينى كيسه باشلاديلر. نهايت يهودلر، غايت قورقوب، هجرت ايتهرگه مصالحه ايتديلر. حبير، اذرعاع طرفلرينه كوچديلر. يهودلر نڭ هجرتلى اهل اسلام اوچون بيوك فائده لر كيتورد گندن، قرآندن بر سوره شول معنائى بلدره چك «الحشر» اسميله منت مقامنده اسملندى.

(الحشر سوره سى: ۲ نچى آيت)

خياتنلرى و غايت بيوك ضرر لرى بولغان و بولاچق بنوالنضير قبيله سى مدینه اطرافندن سورلگه چ، باشلقلى، مكه گه باروب، قريش بيوكلر يله مدینه گه برابر هجوم ايتهرگه اتفاق ايتديلر. سوگره غطفان قبيله سینه كيلوب، قريش ايله آرالرنڭغى اتفاننى عرض ايتكچ، بونلرده غايت خوش كورديلر. نهايت بشنچى هجر يده، بتون عربلر نى اتفانقه كيتوروب، قريش، غطفان و باشقه عرب قبيله لرى، يهوديلردن بنوالنضير، بنو قريظ قبيله لرندن عبارت قبيله لر مدینه گه هجوم ايتوب، بتون مسلمانلر نى ورسولنى اونورمك قصديله مدینه اوستينه يورديلر. رسول عادتى اوزره ايبك شلر يله كيگه شمك اوچون شورا مجلسى باصادى. سلمان الفارسى مدینه اطرافينه خندق فاماق فكر ينى عرض ايتدى. رسول و مسلمانلر بو فكر نى موافق كوروب تيرهن فاناو - خندق - فازورغه طوتنديلر. مدینه نڭ شمال طرفلرنڭغى شرقى حره، غربى حره آرالرينه فازديلر. باشقه طرفلرى اؤيلر، خرما قلردن عبارت بولديغندن

صوغشەق مەكن توڭل ايدى، آزقلىرى، ماللىرى آز بولغان مسلمانلار غايت مشكلاك ايله فازدىلەر. رسول اوزى دە، غايت اجتهاد ايدوب، اشلى ايدى. اوچ مك قەر اهل اسلام عسكىرىنى حاضرلەپ قويدىلەر.

مدىنه گە طوغرى كره چك دشمانلار، خندقنى كور گاچ، حيرتدە، قالدىلەر. عربدە بولماغان بو حيله اهل شر كنى غايت قورقتى. خندقدن، آطلر يله سيكرتوب، چغا باشلاسلەر هلاك بولار. بو وقتلر مدىنه اطرافندەغى يهودلر معاهدلر ينى بوزغانلر ايدى. كافرلر گە قوشلسەلردە، آرارندە اختلاف چغوب آرارلى بوزلدى. اون بش كوندن آرتق محاصره ايتكچا، غايت فارانغو بر كيچەدە قوتلى جيللر ايسوب، دشمانلارنىڭ بتون چادرلرى يغلدى. غايت قورقشدىلەر. بنى قريظە ايله آرارلارنىڭ بوزلووى اهل شر كنى غايت خفلادى. بو واقعدە نعيم بن مسعود الاشجىنىڭ مسلمانلارغە زور فائىدەسى تىدى.

قريش ويهودلارنىڭ دوستى بولغان بو ذات رسول اللهغە كىلوب: «مىن مسلمانەن. بو صوغشەق سز گە ياردەم ايتىم» دىدى. رسول: «صوغش آلداشودن عبارت، بر نرسە اشل» دىدى. نعيم، بنى قريظە گە باروب: «قريش وعطافىقە قاراب، بوكشى (رسول) ايله صوغشما كز! آلاز كىتەرلر دە قوتلورلر، بز موندەغى كشىلر؛ بنى النضيرنىڭ حالى خاطر كزەدەر، سزنى طاشلاب كىتمەس اوچون آلار دن يتىشدن آرتق شريفلرن رهن صوراكز» دىدىدە اوزى قريش يانينە كىتدى؛ و دىدى: «بنى قريظە قىلغان اشلر ينە او كنگانلر. سزنىڭ آلارنى طاشلاب كىتەو كز دن قورقالر؛ منە آلاز سز گە كشى يبارلر؛ مىن ايتكاننى ايتمە كز!» دىدى. ابوسفیان، بنى قريظەغە كشىلر يباروب، صوغشەق حاضر بولولرنى اوتنسدە: «بز شنبە كوننى وسز بز گە بزنى طاشلاب كىتمەو كز اوچون كفالت بيرماسا كز صوغشەقە فاتناشمىز» جوابدە بولنغاچ، قريش غايت قورقتى. نهايت قورقشوب، مدىنەنى طاشلاب، كىتدىلەر. بو واقعه ايله احد صوغشندەغى خورلق مسلمانلار اوستىدن توشدى. اهل شر كدن كوب كشى اسلامنىڭ حقلغىنە ايمان ايتە باشلادىلەر. بتون عرب جزيرەسىنە اسلامنىڭ شانى وشر فى جەيلدى. كوب دشمانلر مسلمانلارنىڭ قوتىنى

واسلامنك علوتيني آكلاديلر . بو واقعه اسلام ومسلمانلرغه زور فائز ايتد گندن خدای منت اورنده قرآندن بر سوره نى بو واقعه اسميله «احزاب» ديوب اسمله دى . تاريخده بو واقعه «خندق» هم «احزاب» اسملريله يورتله در . بو واقعه لرده مسلمانلر ، نه قدر غالب بولسه لرده ، هنوز دشمانلر ايچنده اولوب دشمانلردن اياك فوراللى ومحكم قلعه لريله مشهور واياك باي «خيبر» يهودلرى ايدى . معاهده لريني بوزوب ، هرتورلى خيانتلر ايتكان ، احزاب واقعه سنده مسلمانلر نى بتونلر هلاك ايتمك قصديله مدينه اوستينه يورگان بو دشمانلر كويبدن زور دشمان ومسلمانلر ايله صوغشچى اعتبار ايتلگانلر ايدى . بونلر ايله صوغشور اوچون فرصتقه كوتله ايدى .

رسول ، هجرتنك ييدنجى يلك مجرمده خيبر صوغشينه حاضر لنورگه فوشدى . خيبر مدينه نك شمال غربيسنده ، اوچ زور قلعه لى غايت محكم شهر ايدى . «نظاة» اسمنده گى قلعه ده غى دشمان ايله صوغش باشلاندى . رسول آلارنى قورقماق اوچون خرما باقچه لر ينى كيسه رگه امر ايتدى . دورت يوز قدر خرما آغاچى ، كيسلگاج ، طوقنادى . سكر كون قدر محاربه ايتكاج ، مسلمانلرده غلبه اثرى كورندى . عاقبت «قله» ، «الشق» ، «ناعم» قلعه لر ينى فتح ايتوب ، تمام غالب بولديلر . مسلمانلردن ۱۵ كشى شهيد اولدى . يهودلردن ۹۳ كشى اوترلدى . مسلمانلر اوتبش كون قدر بولغان بو صوغشده كوب غنيمت آلوب ، «مسلمانلر تله گان وقتده شهر لر ينى طاشلاب كيته رگه وهر يل جزيه بپور رگه» معاهده باصاديلر .

بو واقعه دن صوگ مدينه اطرافنده غى قبيله لر ايمانقه كيله باشلاديلر . بعضلرى مسلمان بولسا لرده ، اسلام حكومتينه اطاعت ايتديلر .

حيات رسوله ذكر ايتگان صوغشلردن باشقه ، رسول اوزى حاضر بولماغان «سريه» اسمنده اوزى حاضر بولغان «غزوه» اسمنده كوب واقعه لر بار . بز بو اورنده الك غزوه لر نى وصوگندن سريه لر نى بازوب چيچاقموز : هجرتنك ۲ نچى سنه سى صفر ۱۲ سنده يوقاروده ذكر قيلنغان سبيلرگه كوره مجبورى رسول قريش تجارت قافلله سينه قارشى چقدى .

بوسفرنده اورنینه مدینه ده «سعد بن عباد» حضرتلری قالدردی. مکه ایله مدینه آراسندهغی «ودان» نام آولقه جیتکچ، قریش قافلہ سینک اوتوب کیتکانن بلوب، کبری فایتدی. بو واقعه «غزوة ودان» اسمیل یورتلدر. شول تاریخدن اوزاق وقت اوتمه سدن شامدن بیک زور قریش قافلہ سی فایتوی، بو قافلده امیه بن خلف ایله برلکده یوز مکه لی و ۵۰۰ ده وه بولنوی ایشتلدی. رسواگه بو خبر ایشتلگچ، هجرتنک ایکنچی یلی ربیع الاؤلده ۲۰۰ مهاجر ایله قارشى چقدی. ینبع یانندهغی «بواط» نام طاوغه کیلگچ، قافلہ اوتوب کیتوی ایشتلدی ده رسول مدینه گه فایتدی. مکه لیلر، غایت صافلانوب، یورگانلکلرندن، قافلہ طوغری کیلمه دی. بو واقعه اسلام تاریخنده «بواط غزوه سی» اسمنده ذکر ایتهلدر.

رسول بواط سفردن فایتقچ، مکه لی قریش ایر و خاتونلری بار ماللرن جیناب ابوسفیان ریاستنده شامغه مال آلمق قصدیله ۲۰ دن آرتق کشى ایله برلکده قافلہ بیهردیلر. رسول جمادی الاؤلده مدینه ده، اورنینه «ابوسلمه بن عبدالاسد» نی قالدروب، فارشی چقدی. ینبع یولنکغی «عشیره» اسملی بیرگه ایرشکچ، قافلہ کیچوب، کیتکانن بلگچ، «بنی مدلج» و آلارنک معاملدری ایله مصالحه ایتشکچ، قریش قافلہ سن فایتوشلی قارشىلامق قصدیله مدینه گه فایتدی. رسولنک بوسفری «العشیره غزوه سی» ایله اسملنه در.

رسول بوسفردن فایتقچ، «کرزبق جابر الفهری» مدینه یانندهغی مال طوارغه سو قصد ایتدی. اورننه «زیدبن حارثه الانصارى» نی قالدروب، بدر تیره سنکگی سفوان یلغه سینه قدر آنى فودی. بو واقعه «بدرنچی بدر صوغتشی» در یوقاروده مذکور «بدر کبری» واقعه سندن صوگ اهل شرک مسلمانلردن قورفا باشلاغانلر و مسلمانلرنک غیرت و بهادرقلری عرب جزیره سینه فاش بولغان ایدی. لکن عدالتلی قانونلرغه اُبه بولماغان مدینتسز ملتله عهد و امانت لرینه التفاتسزلر؛ خیانت و وفاسزلقنک نتیجه سن و آنک ضررلرن ئویولمازلر. مونه شول وفاسز ملتله جمله سندن یوقاروده ذکر ایتلگان بنی النضیرلرنک قرداشلری یهودن «بنی فینقاع» روغیدر. مسلمانلرنک بدر

واقعه سنك غالب بولولرن بله، طوروب، رسول ايله ياساغان معاهدلرن بوزديلر .
 اچلرنده گي دشمانلقلرن ميدانغه چغارديلر . مدينه گه دشمانلر طرفندن هجوملر
 بولا فالسه، دشمانلرغه باردم ايته چككرى معلوم بولدى . بولارنك قورقنچلى
 برملىت بولولرى و خيانتچى ملت ايله معاهدهنى دوام ايتدرك مسلمان هيئت
 اجتماعيه سى مصلحتنه موافق بولماوى جناب حق طرفندن تنبيهده ايتلدى .
 (س ۸ : ۵۷) رسول، باشلقلرن چافروب، عهدكه و فاسزلقنك نتيجه سى يمان
 بولا چاغن بيان ايتكانده مذكور رئيسلر : «أى محمد! سيني اوز قومك غلبه
 ايتووك غرورلاندر ماسون . آلا صوغش علمن بلييلر . صوغشك بزرگه يولقسا ك
 شونده بزنى طانورسك!» ديوب رسولنى تديد ايتمه كچي بولديلر . بولار
 حقنده آل عمران ۱۳-۱۴، مائده ۵۴ آيتلر ايندى . بنى قينقاع بتون دشمانلقلرن
 كورساتوب، صوغش قصدى ايله محكم قلعلرينه بيكله ننگاچ، رسول هجرتنك
 ايكنچي سنه سنده شوال آخرنده سفر ايتدى . صوغش بايراغن عرب قيرمانى
 حضرت حمزه گه طابشردى . مدينه ده اوز اورننه «انصارى ابولبابه» نى قالدردى .
 ۱۵ كون محاصره ايتكاچ، رسولدن محاصره نى بترون اوتنديلر . ماللرن مسلمانلرغه
 قالدروب كيتيك شرطى ايله محاصره نى بتردى . «اذرعاع» طرفنه كوچوب كيتديلر .
 مسلمانلرده خيانتچى دشمان وطنداشلىرنك شرنندن فوتلديلر . بو واقعه «بنى
 قنقاع غزوسى» در .

بدر صوغشنده حاضر بولماغان ابوسفيان مذكور واقعه ده قريشك
 مقلوبيتندن، اوغلى و قرداشلى اوترونندن غايت اثرلنگان؛ محمد ايله
 صوغش ماسدن، باشنه صوتيگرماسكه آند ايتكان ايدى . يمينن بيرينه بتكرر
 اوچون اوچبلىق ره ووشته ۲۰۰ ايده شى ايله مدينه گه كيلوب، مدينه ياننغى
 خرماقلرنى ياندر ا باشلادى . ويولده اوچراغان بر انصارى نى اوتردى . رسول،
 بو واقعه نى بلگاچ، ۲۰۰ صحابه ايله ذى الحجه بيشنده ابوسفيانغه فارشى چقدى .
 ابوسفيان و عسكرى شول قدر قورقوب قاچديلر كه : قاچارغه بيكل بولسون
 اوچون يوكلرن طاشلاب، طاشلاب كيتهلر ايدى . سويق (طالقان)
 تيهگان كون قاچقلرن يولدن مسلمانلر جيناب آلو مناسبتى ايله بو واقعه
 «سويق غزوسى» ديوب اسملندى .

رسولگه غطفان قبيله سندن بنى ثعلبه و محارب روغلىرىنىڭ دعئور اسملى رۇيسلىرى رياستنده مدينه گه هجوم ايتە چكلىرى ايشىلىگىچ، رسول دشمانلىرىنىڭ هجومىدىن صافلانور اوچون ۴۵۰ عسكىر ايله فارشى چقىدى. هجرتنىڭ ۳ نچى يىلىدە ربيع الاولنىڭ ۱۲ نده واقع بولغان بوسفرىدە مدينه دە اورننه «عثمان بن عفان» رضى الله عنه حضرتلرنى قالدردى. دشمانلر، رسولنىڭ سفرىن ايشىلىگىچ، طاو باشلىرىنى قاچدىلر. رسول عسكىرى «ذى امر» اسملى صوبانىدە كىلوب بىرلىشىدى. صحابه لار هر طرفقە طارالغىچ، رسول جىولغان ياغومور صوبى ايله كىوملرن چلاطوب، بر آغاچ توبىدە استراحت ايتىمىدە ايكان، طاو باشلىرىنى قاراب طورغان، دعئور قىلچن طونوب، رسول اللهنىڭ باشىدە كىزە نوب: «أى محمد! سىنى اوترودىن مېنى كىم طيبيا آلا؟» دىدى. رسول «الله» دىوب جواب بىرگىچ، دعئورنى دەشت استلاء ايتوب، قىلچى قولدىن توشكان ايدى. رسول، بىرگە توشكان قىلچىنى آلوب: «حاضر سىنى اوترودىن كىم طيبيا؟» دىگىچ دعئور: «هېچ كىم طيبيا آلمى» دىدى. رسول آنى عفو ايتدى. رسولنىڭ بو معاملەسى مسلمانلرنى هلاك ايتەرگە كىلگىن دعئورنىڭ كوكلن آلىشىدى. ايتىڭ زور دشمانلردىن بولغان دعئور رسولنىڭ ايتىڭ ياقىن دوستلردىن بولدى. اسلامىتنى قبول ايتوب، قبيلە سىن هم اسلامىنگە دعوت ايتدى. آنىڭ دعوتى ودالاتى ساپە سىنە كىوب كىشىلر اسلامىت ايله مشرفى بولدىلر. بو واقعه «غطفان غزوەسى» ايله اسملەندى. «بحران غزوەسى» رسولگە «بنى سليم مدينه گە هجوم ايتەرگە كىل» دىوب ايشىلىگىچ، اوچ يوز صحابه ايله فارشى چقىدى. مذكور سنە دە ۶ نچى جمادى الاولى دە بولغان بوسفرىدە بوزوغنىڭ «بحران» اسمىدىكى صولرى يانينە مسلمان عسكىرى كىلىگىچ، طارالدىلر. رسول صوغشمازدىن مدينه گە قايتدى.

«همراء الاسد صوغشى»: رسول، احد صوغشىدىن قايتقچ، قىشىلرنىڭ تىكرار مدينه گە هجوملردىن صافلانوب، آرطلردىن چىقارغە قرار بىردى. احد واقعه سىنە حاضر بولغان صحابه لارنى غنە حاضر بولاچقىلرن اعلان ايتدى. صحابه لارى ايله مدينه دن سىز مىل مقدارندەغى همراء الاسد نام اورننه قدر باردى.

وشول اورنغه ايرشكاج، مشركلرنك مدينه گه هجوم ايتن اوچون ايله نوب قايتورنغه قرار بېرولري، لکن آلازغه رسولنك آرطاندن قووب چغرى ايشتلگاج، قورقوب كيتولري بلندي. رسولنك بوسفرندن مقصودى آلازنى قورقوغنه بولدغندن مدينه گه قايتوب كيتدى.

«ذات الرفاع صوغشى»: «هجرتنك دورتنچى يلى ربيع الآخرده نجد طرفنكغى بنو محارب وبنو ثعلبه نام قبيللرنك رسول ايله صوغشقه حاضرانولري ايشتلگاج، ۷۰۰ عسكر ايله مدينه ده اورنبنه عثمان بن عفان حضرتلرن فالدروب، سفرگه چقدى. مذكور قبيللرنك بېرلرينه باروب يتكاج، خاتونلردن باشقه كشى كورنمهدى. رسول كېلگان خبرى ايرلرينه ايرشكاج اول مرتبه طاو باشلرينه فاجسه لرده، صوگندن صوغش قصدى ايله جيولديلر. دشمانلر هجومندن صافلانوب، رسول ايكندى نماز «صلاة خوف» رهوشنده او قودى. بولار، رسول وصحابه لرنك مهابتندن قورقوب، تسكرار طارالشدیلر. صوغش بولمادى. رسولده مدينه گه قايتوب كيتدى.

آخريغى بدر واقعهسى: دورتنچى يل هجرى شعبان باشنده رسول سفر ايتدى. بوسفرى احد صوغشندن صوگ ابوسفیانك: «كيلسى يل بدر— صوغش اورنى» ديوبنه جواب ايدى. بدرده هر يل سكر كون سودا گرلر سودا ايتلر ايدى. ابوسفیان اوزى وعده ايتكان وقت يتكاج، قريشقه يل ناچار كيلووى سببلى صوغش اورنبنه بارماسقه حيله وسياست ئزلى باشلادى. نعيم بن مسعود الاشجعى نى مدينه گه ياللاب بيه روب رسول، وصحابه لرنى قورقورعه تله دى. نعيم مدينه گه كېلوب، قريش عسكرينك قوت وكوبلگان سويلاپ مسلمانلرنى قورقوماقچى بولدى. لکن بوسياست عاليجناب مسلمانلرنك غيرتلرن گنه آرتدردى. نهايت رسول ۱,۵۰۰ عسكرى ايله ابوسفیان وعده ايتكان بدرگه كېلدى. بدرده دشماندن هيچ كمنى طاماديلر. چونكه ابوسفیان نعيمك سياستى تاثير ايتنر، مسلمانلر صوغشقه چماسلرده وعكسزلك مسلمانلر طرفنده فالور، ديوب هر ايكى كونلك بولدن عسكرن كېرى مكه گه آلوب قايتماق امله گه يواغه چققان ايدى. ابوسفیان عسكرى ايله

مر الظهران یانندهغی مجنه بازارینه یتکاج، عسکرینه: «بوسنه آچلق سنهسی، بزگه صوغشورغه موافق توگل» فکرن بیروب، کیری آلوب فایتدی. شرفسزلك وغیرتسزلك مشرکگر طرفنده قالدی،

دومه الجندل واقعهسی: «هجرتنگ بشنچی سنهسی ربیع الاولده دومه الجندل (دمشق شهرندن مدینه گه تابا بش کونک یولک) نام بیرده گی بدویلرنگ مسافرلرنی طالاولری وتیزدن مدینه اوستوینه یورویه چکری رسولغه ایشتلگاج، مک قدر صحابه ایله سفرگه چقدی. کیچه لاب یوروب، بیرلرینه صحابه لرنگ کیلولری خبری آلاغه ایرشکاج، قورقشوب طارالشدیلر. مسلمانلر هملکتلرینه هجوم ایتوب، ماللرن غنیمت آلدیلر. اوزلرن نيقدر ازلسلرده، هیچ کم قولغه توشیده. رسول بوسفرندن غنیمت مالی وفایتقان وقتده «عیینه بن حصن الفزاری» ایله مصالحه ایتوب مدینه گه فایتدی.

بنی المصطلق سفری: «شول سنه شعباننده احد صوغشنده قریشقه یاردم ایتکان «بنی المصطلق» روغی باشلی «الحارث بن ضرار» ننگ مسلمانلر ایله صوغشور اوچون عسکر جیوی رسولغه ایشتلگاج، کوب خالق ایله سفرگه چقدی. بوسفرنده خاتونلر نندن عائشه، ام سلمه (رضی الله عنهما) لر وکوب منافقلرده بار ایدی. باشلقلری الحارث گه رسولنگ کیلوی ورسولنگ آنانگ جاسوسن اوترو خبری ایرشکاج، غایت قورققلار، حتی بعض بر اییه رچنلری آنی طاشلابده کیتکانلر ایدی. مسلمانلر «المر یسبع» نام، بوقومنگ صولری بانینه کیلگاج، ایکی طرفده عسکری بروضعیت آلوب صوغش باشلانیدی. بر آز مدت ایکی طرفنده اوقلر آطلاغاج، مسلمانلر بردن دشمنلنغه هجوم ایتوب، هیچ برسن قاچر مادیلر. دشماندن اون کشی اوتروب، قالغانلردن اوزلرن وعائلهلرن اسیر آلدیلر. بوصولغشده ایکی مک ده وه، بیش مک قوی غنیمت آلتدی. عربلر اچنده شریف صانالغان بودشمان قومنی اوزلرن وعائلهلرن اسارنده قالدرونی اینگ مرحمتلی وانسانلرنگ اینگ بیوگی بولغان رسولنگ اخلاق عالیهسی کوتهرمه دی. برهر چاره وتدبیر یورتمه گانده اول عصرلرنگ سیاست وعادتنچه اسارنده فالدرمق لازم ایدی. بنی بشرنگ اینگ

تدبيرلىسى بولغان رسول بونكده چاره سن طابدى. شريفلىرىنىڭ خاتونى بولغان «بىرە بنت الحارث» نى نكاحلاندى. اسمن جويره قويدى. مسلمانلار رسول آلارنىڭ كىيىملىرى بولغان بوقوم حقنە بورەوشدە معاملە ايتونى ادبكە خلافى طابوب همەسن آزاد ايتدىلار. مونه سياست. مونه تدبير. رسولنىڭ باشقە خاتونلار يەنە اولە نوپىدە شوندى اجتماعى، علمى و سياسى تدبيرلر اوچون ايدى. بنى المصطلق سفيرندە ايكي تاسفلى واقعه حاصل بولدى. اكر رسولنىڭ تدبير و سياستى سايەسندە بىر يولقە قويلماسە، مسلمانلار آراسىن بوزارلىق حاللار پيدا بولور ايدى. برسى حضرت عمر حمايەسندە گى بىر كشى ايله خزر چلرنىڭ معاهدلىرى بولغان ايكنچى كشى آراسندە واقع بولغان حادثەدر: حضرت عمر حمايەسندە گى كشى خزر چلرنىڭ معاهدن صوقچاق، برسى: «أى خزر چلر ياردم ايتكز!» و ايكنچى «أى مهاجرلر مدد بىركز!» ديدى. ايكي طرفدە، آطلوب چقوب، صوغشورغە ياقنلاشدىلار. رسول شاولاشولر ن ايشتكچ: «نېندى جاهليت قچقرشى؟ بورەوشدە ايسلەنوب بتكان اونداشونى طاشلا كز!» ديوب و عظ ايتكچ، نزاع باصلغان ايدى. لىكن بو واقعه منافقلىر باشلىقى عبدالله بن ابى بكة ايرشكچ، يانندەغى خزر چلرگە ئىللە نېندى سوزلر سويلاب مسلمانلار آراسىنە قتنە سالورغە استەدى: «بوكونگى كىمى خورلىق عمرمدە كورمادم. بورطمىزغە كىلوب، بىرگە اظهار نقرت ايدوب، جفالادىلار. والله مديبە گە فايىتچاق، عزيز بولغان مديبەلى خور بولغان كىلمشەكلرنى مديبەدن چقارار» ديديدە يانندەغى كشىلرگە خطاب ايتوب: «مونه موندى خورلىق اوزكزدن؛ ملىكتكزگە شولارنى بىرلشدروب مىللر كزنى بولب بىردكز! سز آلارغە گوزل معاملەدە بولنماسەكز، باشقە بىرگە كىتەرلر ايدى؛ بو معاملەكز گنە بتمەگان كىك، محمد اوچون اوزكزنى ئولم هلاكتنە قدر آلوب باردكز! بالالركزنى يتيم قالدروب ئولكزده سانكز از ايدى؛ آلار كوبەيدىلار. آلارغە يىخشىلىق ايتمەكز! يانندن آبرلوب كىتەرلر» مآئندە دشمانلىق و تفرقە سالور اوچون غايىت قباحت سوزلر سويلەدى. بوسوزلرنى ابن ابى آوزندن ايشتكان زىد بن ارقم رسول اللهغە واقعهنى سويلەگچ، آنىڭ توسى ئوزگاردى. واقعه آچق معلوم

بولغاچ، حضرت عمر ابن ابی نى اوتتررگه وخصت صورادى. رسول الله آنى بواشندن شدتلى رهوشده طيدى. صحابهلارنى سفر ايله مشغول ايتوب تأسفلى بوو افعهنى خاطرلرندن چقارر اوچون وقتسز اسسى زمانده يولغه چقارغه امر ايتدى. كونك غايت اسسى سنده سفر ايله ايده شلرن آرتقاچ اينديك آرغان ايده شلرى اويقوغه ده طالدىلر. انصارلردن بايتاق صحابهلر ابن ابى گه، توبه، ايتوب رسول الله دن عفو صورارغه قوشسه لرده، تكبرلك كورسه تدى. وشول منافقلىر حقنede المنافقين سوره سى ايندى. عبدالله ابن ابى نك بالاسى عبداللهغه بوقاره واقعه ايشنلگچ، آتاسن اوتتررگه رسولدن رخصت صوراسه ده، رسول آتاسنه حرمت واحسان ايله امر ايتدى.

بو تأسفلى ايكى واقعه نك ايك فارسى اهل ايماننك معنوى آنالرى عقيفه حضرت عائشه گه اقترا وبهتان مسئله سيدر. بو حادثه نك خلاصه سى شول: عسكردى مدينه گه ياقنلاشقاچ، بر كيچعه ده رسول سفر ايله امر ايتدى. عائشه (رضى الله عنها) قضاء حاجت اوچون عسكردى يانندن ئوتوب كيتكان ايدى. حاجتن ئوتوب بترگچ، موينچاغى توشكانن سيزدى. اول موينچاغن ازليكانده آنك هود جن دوه گه آرتدیلر ده قافله سفر ايتدى، ايتسز و بينگل حضرت عائشه نك هود ج بيشگنده بولماغانى كوته روب قوبوچيلرغه بلنورلك توكل ايدى. موينچاغن تابوب، قاي توب، فارسه، قافله اورننده هيچ كم يوق؛ آتارغه جواب بيروچى طابلمادى، هودجده بولماغانمى بليگچ، قافله بولنغان اورنغه كيلوب، ميني تابارلر ديوب، ئويله ديدنه شول اورننده قالدى. عرب عادتته كوره قافله نك توشكان نرسه لرن بو قفله قافله آرطندن «صفوان بن المعطل» حضرتلرى يورى ايدى. قافله اورننده قاره كورلگچ، كيلوب فارسه، حضرت عائشه نى بوقفلا ياطقان حالده تابدى، حضرت عائشه حضرت صفوان نك «انا لله وانا اليه راجعون» ديگان سوزينه اوي تانوب كيندى. نهايت دوه سنه آطلاندروب قافله استراحتكه توشكان وقتده قافله آرطندن آلوب باروب يتكردى. عبدالله بن ابى كى منافقلىر بو مسئله نى قويرنديلر. اوشانه آلماعان بعض صحابهلرده بو فكرگه قوشلدىلر. حضرت

عائشه مدینه گه فایتقاچ، بر آی مقدار آوردی. اوزی حقدغی افترا لردن هیچ خبر آلامادی. رسول نك عائشه حقده معامله سی تمام باشقه لنگان ایدی. عائشه آورغانده کوننده بر مرتبه گنه ایشك آلدندن ئوتوب: «حالكتر: نیچوك؟» دیوبکنه کیچه در ایدی. سلامتنه باشلاغاچ، باشلاب ام مسطح دن اوزی خصوصنده خلق نرسه سویله گانن بلدی. آورو اوستینه آورو بولدی. رسول الله عادتی بوینچه آنك یانینه کیلگاچ، آناسی اویینه باروب یاطورغه رخصت آلدی. بوخصوصه آناسندنک معلومات آورغه تله دی. آناسی: «قزم! اوزکنی بورچیم! کونشلی بولوبن ایر فاشنک عرمتملی بولغان خاتون حقدن آندی مبالغه لر بولا» دیدی. آناسندنک بو سوزنی ایشتكیچ، حضرت عائشه طاكفه قدر یاشن طونطانا آلماسدان یغلا دی. رسول شول کونلرده عائشه مسئله سی حقدنه یافن کشیلری ایله مشورت ایته ایدی.

حضرت عائشه نك پا کنگن چنلاب بلگان اسامه بن زید حضرتلری : «اهلك! اهلك! آلا حقدنک خیردن باشقه نرسه بلیمیز» دیدی. علی رضی الله عنه حضرتلری : «سینکا الله طاراق فیغانی یوق. آناردن باشقه خاتونلرده کوب» جواینده بولنوب، عائشه نی طلاق ایتمک ایله مشورت ایتدی. بعض تاریخ یازوچی عالمر: «عائشه نك «جهل واقعه سی» نك باشلق ایتوبینه حضرت علی نك بو معامله سینك تأثیر بولدی» دیلر. شولای بولسه ده حضرت علی رسولگه عائشه اوزی آزاد ایندرگان جاریه سی «بریره» دن صوراشورغه مصلحت بیردی، جاریه: «سینی پیغمبر ایتمکان الله ایله یمین ایتوب ایتمنک، آنك هیچ برعبینی بلیم. فقط کیچه ده قامرنی قاراماسدن یوفلیده اوی حیوانی آشاب کینه در» دیدی. رسول، عائشه نك برائتی خصوصنده فناعت وجدانیه حاصل ایتکاچ، شول کوننی منبرگه چقدی.

جبولغان مسلمانلرعه خطاباً: «مینی عائلهم خصوصنده افترا و بیتانلر سویله ب اذالفان کشی حقدنه کم معذور کورر؟ عائلهم حقدن خیردن باشقه اش کورگانم یوق. آی شوندی معصوم کشی ایله بو یادیلرکه، مین آنارده ایندگولکدن باشقه نرسه بلیم؛ اهل و عیالهم یانینه اوزمدن باشقه کرمی»

دیدى. رسولنك خطابتى تمام بولغاچ، سعد بن معاذ حضرتلرى: «أى رسول! بز، سینی اول كشی حقننه شولای معذور بله مزگه: أوسدن بولسه، آنك موینى كیسلور. غزرجدن بولسه، امر ایته رسكده اشن كوررمز» دیدى. مونارغه فارشى «سعد بن عبادة الغزرجى» طوروب: «بالغان سویلسن! اوترماسسك، هم اوتره آلماسسك! سینك اوز قومكدن بولسه ده اوتولوى مطلوب توگل» دیدى. «أسید بن حذیر» ابن عباده گه قاراب: یالغانلیسك! بالله اوتررمز. سین منافقردن مدافعه ایدهسك! منافقسك! دیگچ، اوس و غزرجلر غایت قزشدیلر. اگر رسول، منبردن توشوب، اوزینه گنه مخصوص بولغان تدبیری ایله باصدرماسه ایدى، بوايكي قبيله آراسنك فتنه لر پیدا بولوب، یمان نتیجه لر طوغدورور ایدى.

حضرت عائشه بولسه ایكى كون طوطاش آغلادی؛ هم كوزینه یوقی کیلمه دی. اول آتا و آناسی ایله برابر او طرغانك، سلام، بیروب، رسول کیلوب كردي؛ وسوزگه باشلادی: «عائشه! سینك حقنك تولى سوزلر سویلنه؛ اگر پاك بولساك الله سینی پاكلا؛ اگر گناهی بولساك گناهكدن توبه واستغفار ایت! الله گناهكارلرنك توبه لر ن قبول ایته در» دیگچ، حضرت عائشه آنالرینه قاراب: «رسول اللهغه جواب بیركز!» دیدى. «آنالری نرسه ایتورگه ده بلمیز» دیگچ، حضرت عائشه: «والله بواقرالرنی سز ایشتكز و كوكلكز گه درست دیوب اورناشدركز! اگر مین بویالغانلردن پاكمن دیم، سز اوشانیسز! اگر مین بویالغان و افعدنی اعترافی ایتسام، الله بله دركه، مین بو بیتانلردن پاكمن سز و اوزم حقننه یوسف آناسكندن باشقه مثال قیابا آلیم.» اول: «الله كوركام صبر بیرسون. جناب حق و صلفغان نرسه حقنك یاردم استه لگان ذات عالیدر» دیگان ایدى. «دیوب سوزن بتردیك یوزن ایله ندروب توشه گنه باطدی. رسول آنك یانندن آیرلماسدن حضرت عائشه نك بو بیتانلردن پاك بولون بیان ایله جناب حق «نور» سورهنده گی آیتلرنی ایندردیكه، باشی: ان الذین جاؤا بالافك عصبه منكم لاتحسبوه شرا لکم بل هو خیر لکل امری منیم ما اکتسب من الاثم والذی تولى کبره منیم له عذاب عظیم—سزدن بالغان

سؤيله گان تعصبلى جماعتىك بھتانلرن یمان دیوب حسابلاماگز! بلکه اول مؤمنلر اوچون خیردر، بو واقعه ده هر کمنگ اوز کسبنه گنه کوره گناه وغایت قباحت بو گناهنى نصرى ایتکان کشىلرگه غایت الوغ عذاب بار» آیتیدر . شول مجلسده رسول الله آچق یوزى ايله حضرت عائشه گه بو افترا لردن پاك بولوى ايله سوينچ بېرگاچ، آناسى آنارغه: «أى قزم! رسول الله غنه تشکر ایت!» دیدى. حضرت عائشه: «مینی پا کلاغان الله غنه تشکر ایتهم» جوابنک بولنوب مظلومه اوزن رسولنک پا کلاوى مجبورى بولون بىلدردى. صوگره رسول بو افترا نى آچق سؤيله گان حمنه جعش قزى، مسطح بن اثاثه و حسان بن ثابت دن عبارت اوچ کشىگه سکسان فاطمى حدفنى اجراء ایتەرگه قوشدى. بو واقعه دن اثرلنگان ابوبکر رضی الله عنه اوز بىنک یافنى ابن مسطح قه ایته طورغان یاردمن ایتماس بولدى. نهایت حضرت ابوبکر نك بواشى، یاوزلقه فارشى یاوزلق ايله مقابله سى مناسب بولماوى نور سورهنده گى ۲۲ نچى آیت ايله جناب حق طرفندن بیان بیوردى. قرآن کریم حضرت عائشه نى بھتانلردن رسول لسانی ايله پا کلا دغندن، چن مؤمنلر اوچون بو واقعه هیچ بر شبيهه اورنى توگل. منافقر هر وقت بو کبى فتنه لرنى یوفدن بار ایتەر که فرصت کوز اتوب طور دفلرندن، قافلہ آرطندن توشکان و بوغالغان نرسه لر قالماسون دیوب مخصوص کشىلر یورتمه ک عر بلرده عادت، حضرت عائشه نك رسول وقتنک سیمز بولماوى و دوه لرگه هودج و باشقه نرسه لرنى آرطوچیلر عادتک باطریگنلر بولغانلغندن، هم هر عصرده خاتونلرنک زینت لرن سوبولرى و بوغالسسه، کوز له ولرى احوال روچه لرندن و قافلہ ریسى طرفندن امر بېرلگاچ، عر بلرنک تیزلکک آرطوب بترولرى عادت لرندن بولوى سببى اسلامیتک هر فارالقنى یا غارغه تله گان آدملر اوچون ده بو واقعه شبيهه اورنى توگلدر .

بنی قریظہ سفرى : هجرتنک بشنچى یلنده « خندق واقعه سى نندن فایتور فایتماسى رسول شول واقعه ده معاهده لرن بوزوب، قریش و اخزاب ايله برابر مسلمانلرنى هلاک ایتەرگه حاضر له نگان بنى قریظه ايله صوغشورغه مأمور اولدیکه، مسلمانلر ايك یاقن زهر لى دشمانلردن فوتلوب بیرده مدنیت

فاضلہ تائیس ایتسونلر . مونہ شول سبیلی رسول صحابہ لربنہ : " هر کم اپکندی نمازن بنی فریظه برنده گنه او قوسون " دیوب فرمان ایتدی . اورننه مدینه ده عبدالله ابن مکتومنی فالدروب اسلام قهرمانی حضرت علی نك قولنك صوغش بایراغی دوناغی حالده ۳۰۰۰ صحابه ایله بنی فریظه برینه کیلدی . آلا ر ، اسلام عسکرن کورگاچ ، قلعه لربنه بیکله ندیلر . ۳۵ کون محاصره اچنده فالدیلر . نهایت رسول ۱۵۰۰ قلعج ، ۳۰۰ تیر کیوم ، ۱۰،۰۰۰ سونگی ، ۵۰۰ فالقان ، او ادواتی ، دوهلر و قویلرن غنیمت آلوب حرمالقلری واسیرلری ایله بارچه سن صوغشچیلرغه بولدی . اسیر خاتونلرنی مجروحلرنی قار اوچی خاتونلرغه بیردی . بنی لحيان سفری : هجرتنك ۶ نجی یلنك ربع الاولك عاصم بن ثابت و آنك ایبده شلرن اونرگان بنی لحيان روغن تادیب ایتنه او چون رسول ایکی یوز صحابه سی ایله سفر ایتدی . بنی لحيان رسول کیلگانن ایشنکاچ ، هر بیرگه طارالدیلر . ملکترلرنده ایکی کون طوروب اوزلرن هر طرفدن ازله نسه ده طابدرآلمادی ؛ ومدینه گه سلامت فایتوب کیتدی .

الغابه سفری : رسولنك " الغابه " دیگان بیرده او طلی طورغان ۲۰ دوه سن عیینه بن حصن اوز اداره سنده گی فرق یگتی ایله ایداب کینکاچ ، رسول صحابه لربنه آرطلرنندن قوارغه امر ایتدی . عسکر قوا چقا نجه آطفج " سلمه بن الاكوع " آرطلرنندن ایرشوب ، آطارغه طوتندی ، دشمان ایله نوب قوا باشلاسه ، اول چیگنه ، دشمان طاو آرالربنه کرسه ، طاو باشندن آطا ایدی . سلمه دشماننك بعضیسن شول رشك مشغول ایتوب طورغانك ، " المقداد بن الاسود " و آنك آرطندن باشقه آطلیلار ایرشوب ، دوهلرنك کوبسن فایتاروب آلدیلر ۶۰ نجی سنه هجریه ده بولغان بو واقعه ده بر مسلمان شهید اولدی وایکی مشرك اوتردی . رسول هجری سیکز چی یلک جمادی الاولی آینك بصری امرینه بیارگان ایلچیسن (العارث بن عمیر) ، اونرگان خلقنی قورقماق و مسلمانلرنك غیرتلرن کورسه تمك او چون مؤته طرفنه ۳۰۰۰ عسکر بیاردی . " زید بن حارثه " نی باشلق ایتدی ، اول شهید بولسه " جعفر بن ابی طالب " ، اولك شهیدك شرفنه ایرشسه ، " عبدالله بن رواحه " امیرك ایدر ، دیدی . بو اوزاق سفرگه عسکرن

اُزرتانك شول روشك امر بيردى: «الله اسمى ايله صوغشكر: الله دشمانلرى وشامئغى دشمانلرگز ايله صوغشكر! سزگه مناستيرلرده عزلت ايتكان كشيلىر اوچرار، آلارغه تيمهگز! خانونلرنى بالالرنى وفارنلرنى اوترمهگز! آغاچلر كيسمهگز! بنالر ييمورماگز!»

الحارث بن عمير اوتزلگان مؤته گه ييتكاج، روملرئك نظاملى عسکرلرى ونصرايت قبول ايتكان عربلر بولارنى فارسيلاديلر. دهشتلى يوزايللى مك (۱۵۰،۰۰۰) عسکرگه فارسى صوغش باشلارغه ابدراب تورغانك، عبدالله بن رواحه حضرتلرى: «أى خلق! سز شول مكر وه كورگان نرسه كزنى ازلهب چقد كز! سز شانلى شهيدك شرفن استيسز توگلمى؟ بز كويك ياكه قوتمز گه اوشانوب صوغشميمز. الله بز گه آنى ييمهروب، محترم ايتكان دينئك فرمان عاليسن بيرينه ييتكرر اوچون صوغشامز. نتيجه سنك بزئك تلگان نرسه مز غلبه ياكه شهيدلكنن عبارت، ايكى كوركاملكئك برسى» ديگاج، عسکر ابن رواحه درست سويلى ديوب دشمانغه فارسى آرسلان كىي آطلدى. نظاملى يوزايللى مك عسکرگه، اوچ مك عسکر ايله فارسى بهادرانه صوغشوب، زيد بن حارثه شهيدك شرفنه ايرشدى. اميرك بايراغى «جعفر بن ابى طالب» فولئك دونى باشلادى. قوتلى دشمانغه آرسلان كىي، آطلوب صوغشقاچ، اولك شانلى شهيد بولدى. نهايت رسولئك فرمانى عاليسنه بناء بايرافنى عبدالله بن رواحه آلدى. اولده ايده شلرى كىي، قهر مانچه صوغش نتيجه سنك شهيد بولدى. عسکرلردن بعضيلرى آرتقه يونهله باشلاغاچ، «عقبه بن عامر» حضرتلرى، صوغشندن آرتقه تابا نارتوب، ئولگاچه دشمانغه مقابله ايتوب، «ئولك شانلىق» ديگاج، بارچهسى دشمانغه فارسى كوكره كلرن كيبيرديلر؛ اسلام ايرلردن بولغان الله آرسلانى «خالد بن الوليد»نى بالاتفاق امير ايتديلر. اولكى كونده فوق العاده غيرت ايله صوغشدى. ايكنچى كوننى عسكرئك تزيين آلشدردى؛ آرتقى پولك عسكرنى آلفه، آلفى پولكنى آرتقه، او كفى پولكنى صولغه، صولفى پولكنى او كفه قويوب، صوغشا باشلادى. دشمان مسلمانلرغه ياردم كيلگان ديوب فورقدى. خالد عسكرنى آفرينلاب مؤته گه

آلوب كيلوب، دشمانلرغه يیدی کون بهادرانه مقابلہ اینکچ، دشمانلر مسلمانلرغه یاردم کیلوب طوراً، وهلاکتلی صحرالرغه آلوب کررار دیوب گمان ایتدیلر، نهایت صوغش کیسلدی. رسول عسکردن خبر کیلمه سدن، الهی قوت و روحانی علویتي سایه سنده مسلمانلرغه واقعه دن خبر بیردی. مبارک کوزندن پاش طاچیلری آطغانی حالک، زید، جعفر و ابن رواحه لرنک شهیدک شرفنه، ایرشولرن، والهی فلچلردن بر فلچ (خالد بن الولید) صوغش بایراغن آلوب، دشمانلرغه مقابلہ ایتون بیان ایتدی. رسولنک ایلچیسن اونرتوب، اسلام حکومتن تحقیر ایتکان دشمانلرینه عبرت اسلامه لرن بلدروب، مسلمانلر مدینه گه فایتدیلر، «مؤنه سفری» شونندن عبارت.

تبوك سفری: تبوك سفری: هجرتنک طوقز چي بلنده شامدهفی روم حکومتی غایت کوب عسکر ایله مدینه گه مسلمانلر ایله صوغشور اوچون سفر ایتەر گه چیوندی خبری رسولگه ایرشکچ، رسول بو دشمانلرنی اوز مملکتلری یاندک فارسلاونی موافق کوردی. نهایت بو اوزاق مملکت و دنیا نک ایلک قوتلی عسکرینه فارسی سفر ایتک اوچون چیونه باشلادی. لکن بویل عربستانک حرارت شدتلی ویل آور بولغانلغندن، بو سفر بیک شدتلی سفر ایدی. رسول کوب سفرینه چقانده فای بیر گه سفر ایته چکن اعلان ایتمه سدن چقسده، مسلمانلر بو اوزاق سفر گه حاضرک ایله چقسونلر اوچون، مقصودن اعلان ایتدی. شول سببلی مکه و باشقه بیرلر گه صوغشقه حاضرلنمک و بایلرغه یاردم ایتک ایله فزقدرر اوچون کشی بیهردی. بو واقعه ده ایلک زور یاردم ایتوچیلردن حضرت عثمان ایدی. نیچه مک الطون، اوچ یوز دوه و ایللی آط هدیه ایتدی. حضرت ابوبکر دورت مک درهمدن عبارت بتون سرمایه سن، حضرت عمر یارطی مالن و خاتونلر اوزلرینک زینتلرن، عبدالرحمن بن عوف، عباس و طلعه کبی صحابه کرام بو سفر حاضرلگی اوچون زور یاردملرده بولندیلر. سفر حاضرلگی طابهاغان زور فقہیلردن ییدی صحابه، رسولگه کوزلرندن یاشلری اختیارسز آطغانی حالک، کیلوب بو مقدس سفردن محروم بولاچقلرن بیان ایتدیلر. نهایت بولارنک اوچیسنک سفر حاضرلگن

حضرت عثمان، ايکيسينکن حضرت عباس، فالغانلرينن يامين بن عمر ورضى الله عنه لر کورديلر. مسلمانلر سفر ايتەرگه فرار بيرگاچ، منافقلر هر تورلى سوزلر، يالغانلر سويلى باشلاديلر. بولارغه باشلق ايتکان عبدالله بن ابى كيبيلر: «محمد روملر ايله صوغشونى اويون صانى، صحابه لر ن گويا کوز آلدیمز ده باغلانغان حالده کوره مز» کبی مسلمانلر آراسنده فتنه صلاحق سوزلر سويله ديلر. ابن قيس کبی کوب كشيرلر: «ای رسول! بزنى آنده آلوب باروب فتنه گه سالما! بزنى روملرنڭ خاتونلرى مانورلقلرى ايله مفتون ايتهرلر» کبی معناسز سوزلر سويله ب، عذر بيان ايتوب فالورغه اذن صوراديلر. بدوى عربلردن عذر ايبه لرينه و منافقلردن کوب كشيرلرگه اوزلرنڭ صوراولرينه کوره اويلرنڭ فالورغه اذن بيردى. جناب حق رسولنى بو اذنى اوچون سورة توبه ده گى ۴۶ نچى آيت ايله شلته له دى. بولارنڭ اذنلرى ايمانسزلق نتيجه سى بولوون شولوق سورده ۴۷ و ۴۸ نچى آيتلر ده بيان بيوردى. هم شولوق سورده ۴۹ آيتده عذرلرن يالغانه چغاردى. كعب بن مالك، هلال بن اميه، مرارة بن الربيع کبی شكسز مؤمن بولغان ذانلردنده بعضلرى بو واقعه ده حاضر بولماديلر. حضرت على نى اوز اورننده مدینه ده فالدرغاچ، منافقلر آنڭ حقنده ده هر تورلى سوزلر سويلى باشلاديلر. اوزينڭ قزن آياب كيبه مون مدینه ده فالدر، کبی سويله نگان سوزلر معناسز بولسه ده، على طبيعتلى حضرت على كوتهره آلمادى. رسولگه كيلوب شكایت ايتدى. رسول: «مينم ايله مناسبتڭ موسى ايله هارون درجه سنڭ گى مناسبت بولوى سينى رضالندرميمى؟» دیدى. نهايت حضرت على، رضا بولوب، مدینه ده قالدى. ايڭ زور صوغش بايراغن ابوبكر رضى الله عنه حضرتلرينه تسليم ايتدى. جناب حق طرفندن قولغان ادبى فاعده لرگه اعتبار ايتمه ولرى سببلى منقرض بولغان ثمود قومينڭ يورطى «حجر» گه عسكرى ايرشكاج، آلا رغه دهشت بيروب، تر بيه ايتماک اوچون: «اوزلرينه ظلم ايتکان قومنڭ يورطينه يغلاماسدن كرمه كز!» دیدى. تبوك رسول وقتنده عمارتسز بر ير ايدى. رسول تبوك گه ايرشكاج، معاز بن جبل گه: «عمرڭ بولسه بو يرنى باقهلر

ایله طولقان حاله کور رساڭ! دیدی. هم حال رسول بیان ایتکاچه بولغان ایدی. رسول، اوزینه ایشنگان رهوشده «تبوك» ده روم عسکرن طابعاچ، نیچه کونلر طوروب، مدینه گه کمال عافیت ایله فایتدی. بو سفری سببلی مدینه و طرفنگی آدملر چنلاب طانلدی. عسکری بر حرکت یاصالدی. اول طرفلر نڭ حالن کوزی ایله کوردی. ککیلشمهك قوئلی دشماندن قوتلمق چاره لرینه کرشور گه سبب بولدی. رسولنڭ مکتوبلری قسمنه ذکر ایتله چاک رهوشه، ایله ملکی ایله صلح ایتدی. قولندن مکتوب یازدروب اذرح و جربام خلقینه امان کاغدی بیردی. میناء اهلی ایله، باچه لقلرینڭ دورتن بری بیت المالفه آلنمق شرطی ایله، صلح ایتدی. تبوکدن اوتوب شامغه بارو یا که بارماو خصوصنده مشورت ایتدی. باشلاب، حضرت عمر: «أی رسول! روم دولتی غایت قوئلی بر دولت، شام یورطنه اهل اسلامدن بره وده یوق. بزناڭ بزناڭ مونک قدر کیلوومزده آلارنی قورقتدی. بو سنه گه فایتساق کیله چکده بره مصلحتن کوررمز؛ یا که الله بو خصوصه بره نرسه ایله بیورر» دیدی. رسول وصجابه لر حضرت عمرنڭ بو فکرن قبول ایتدیلر ده مدینه بولینه روان بولدیلر.

مسالمت.

حدیبیه مصالحه سی. شرطلری. عمره القضاء. فتح مکه. رسولنڭ خطبه سی. معامله سی. حنین. طائف سفرلری. عمره الجعرانه.

رسولنڭ باشقه خلقلر ایله دوست یه شهرا گه تله وینی بلور او چون آنڭ سیرتینی وبتون خلق ایله معامله سیننی بلمک جیتهدر. اوزینه آغو، زهر بیرگان وقلچینی کونتهروب، اوتورور گه قصد ایتکان کشیلر گه هدایت ایله دعاء ایتکان رسول البته صلحنی سوهدر.

رسولنڭ هر اشی قرآن امریله، قرآن ایسه هر اسلام حکومتینه حیاتینی صاقلارغه امر ایتوب صلح ایله یه شه مک حقنک ایڭ بیوک دستور ایله کیلمشدر: (۱) مسلمانلرغه و حکومت اسلامیه گه دشمانلق کورسانکان صوغشچی خلق

ايله صوغشموق؛ ۲) مسلمانلارنىڭ حقوقلارغا قارىتا اعتبار ايتكان امتلار ايله دوست ياشامك؛ حقوقلارغا قارىتا اعتبار ايتك؛ ۳) هر دشمن بولغان امت صلح استهسه صلح ايتكدر. قرآن بودستورنى ايك بليغ صورتك (۲: ۱۸۶ - ۸: ۶۳) بيان ايتمشدر. اسلامك بو اصولى هيئت اجتباعيه ده گى حقوقلارغا اعتبار ايتمگان ادبسلرنى تربيە ايتد گى كىمى، دنيا ده گى حكومتلارنىڭ و امتلارنىڭ طنج ياشاولارنى ايك برنجى سببلر.

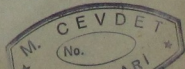
رسولنىڭ مسالمت اوزره ياشار گە و قان توكەمەز گە طرشووينى بلور گە خديبيه مصالحه سىنى بلەك يتەدر:

رسول هجرتنىڭ آلتنجى يلىدە مسجد حرامغا اوزىنىڭ و ايك شلارنىڭ كامل امانك كرولرىنى توشنىك كوردى. «مسلمانلارغا عمرە ايتك قىدبلە مكە گە سفر ايك چىگىنى بلردى. مدينە اطرافنىڭ بىر بولدىنى دعوت ايتسە دە، ماللارنىڭ و اهل عياللارنىڭ آيرىلۇپ بارا آلماي چاقىرىنى بلردىلر. نهايت رسول مكە دورت يوز صحابه ايله سفر ايتدى. عسقاغه عسكىرى ايرىشكچ، مسلمانلارنى حج ايتك اوچون مكە گە كرتمايه چىكارىنى، مسلمان بولماق، ايك مشهور عسكىر باشلارنىڭ بولغان «خالد بن الوليد» نى ايكى يوز اطل عسكىر ايله فارسى چىقارماقچىلىرىنى رسول ايتتى. بو خبر ايشلىگەچ، قىرىش كۆتمە گەن بىر دىن مكە گە آلب بارماق باشلىق بولدىنى سؤال ايتتى. نهايت قىرىش كۆتمە گەن، بولسز بىر دىن باروب مكەنىڭ اوستويىنە باروب چىقىلر كە: بو اورنىق اورناشمىق بىتون مكە گە ايه اولمىق كىمى ايدى. شول وقتك صوغش ايله قان توكەك استهسه، بىتون دشمنلارنى اوتىرك مەن ايدى. لىكن قىرىش كۆتمە گەن ياكى تارقاق اوچون بىتون اسلام دنيا سىدىن كىلە چىك مسلمانلارغا امىنلى حرم بولۇن بلدىرك و قان توكەماسون قىدبلە صوغشمايدى. بلكە خديبيه نىڭ ايك چىتينيە توشەر گە امر ايتتى. قىرىش نە اوچون كلوينى صورار اوچون «بىدىل بن ورقا» نى بىباردىلر. رسولنىڭ مقصودىنى قايتوب بيان ايتسە دە، بىدىل سوزىنە اوشانمايدىلر. تىكرار «الحلىس بن علقمە»، «عروە بن مسعود» نى بىباردىلر. قايتوب مسلمانلار ده گى بىرلىگىنى، قىرىش كۆتمە گەن، شوكتلارنى بيان ايتوب قىرىشنىڭ غلبە ايدە آلمايە چىقنى سويلەدىلر.

صوگره رسول، ایلچی ایدوب، مقصودینی فریشقه بیان ایتەر اوچون «عثمان بن عفان» (رضی الله عنه) حضرتلرینی یباردی. مکه ده ظلم ایچده قالغان مسلمانلرغه اسلامیت غلبه طاباچغنی وتیزدن مکه فتح ایتله چکنی خبر ربربرگه قوشدی. عثمان حضرتلری رسول مقصودینی بیان ایتدی. مکه گه بردن باصوب کررگه تلیدر دیوب قبول ایتمه دیلر؛ اوزینی حبس ایتدیلر. عثمان فایتماغاچ، قریش طرفندن اوتزلگان خبری مسلمانلر آراسیندا فاش بولدی. شول وقت رسول بریغاچ توبینه اوطوروب بتون مسلمانغه صوغش فرض بولوینی بیان ایتوب «ئولگانچه، بار قوتلرینی اسلام و مسلمانلردن مدافعه یولنده صرف ایتەرگه» عهد آلدی. بو بیعت «بیعت رضوان» اسمیله اسملهندی.

بو بیعت خبری قریشقه ایشتلگاچ، غایت قورقدیلر. «سهیل بن عمرو» فی صلح حقد ه سویله شور اوچون یباردیلر. سهیل: «بو حرکتیز عقل ایهلر یمننک فکرلری ایله بولمادی. عقلسزاریمز اشلهدی. اسیر آلغان اون ایکی کشیمزنی یهر» دیدی. رسول «بننک اونبر اسیرمزنه وقت یهرلسه، شول وقت سننک اسیرلر کزده یهرلورلر» بیوردی. شول سوزلردن صونک عثمان و آرفداش لرینی یهردیلر.

سهیل قریش ایشتنکان معاهده ننگ شرطلرینی رسولگه عرض ایتدی. هم شرطلری تمامیله قبول یدلدی. معاهده شول ماده لردن عبارت ایدی. (۱) مسلمانلر ایله قریش اون یل محاربه ایتماز؛ (۲) مسلمانلر، مکه دن مدینه گه قاچوب کیلسه لر، فایتار اورلر؛ مدینه دن مکه گه مسلمانلر قاچوب کیلسه لر، مکه لیلر آلارنی فایتاروب یهررگه مجبور توگلتلر؛ (۳) مسلمانلر بو سنه عمره حج ایتمازلر؛ ایکنچی یلده یالکنز فینلرده غنی قیلچلری ایله گنه کروپ اوچ کون اچنده مکه دن چقارلر؛ (۴) ایکی طرفده هر کم و هر تورلی فیله لر معاهده یاصارغه اختیارلی بولور. بو ماده لر مسلمانلر اوچون نه قدر آور بولسه ده، فان توگله مسون اوچون قبول ایتدیلر. قربانلرینی بوغازلاب فایتدیلر. ییدنچی یلکه عمره ایتک اوچون رسول و صحابه لر مکه گه کیلدیلر. اوچ کون مکه ده توروب عمره لرینی فضا ایتکاچ، مدینه گه سنر ایتدیلر. بو عمره عمره القضا در.

• بو معاهدەدن سوڭك مسلمانلاردن مدينه گە نېچە كشيلىر قاچوب كېلسەلر دە، رسول مدينه دە توتمادى. صحابەلر نە قدر يالونسلەردە آغلايه، آغلايه رسولنى ناشلاب كېتارگە مجبور بولالار ايدى. رسول ياساغان معاهدەسېنڭ مادەلر يە شول قدر اعتبار ورعايه ايتمشدر.

لكن قريش اوزى باشلاب بومعاهدەنى بوزدى: (۱) خزاعە قېيلەسى مسلمانلر ايله، بكر قېيلەسى قريش ايله معاهدە ياساغانلر ايدى. خزاعە ايله بكر قېيلەسى آراسندە اسلام كېلمازدن اول هر وقت بولنە تورغان نزاعېسى بار ايدى. بكر قېيلەسندن بركشى رسولنى حقارتلەب، خزاعە قېيلەسى كشيلى آلدنك شعر سويلەگاچ، خزاعى بكرىنى قېلچى ايله اوروب اونرگان ايدى. بكر قېيلەسى معاهدەنى قريشەن ياردم صوراعاچ، ياشرتون قورال وكشيلىر يېبەروب ياردم ايتدىلر. خزاعە قېيلەسندن كوب كشى اوترليگاچ: «عمر بن سالم» رياستنك كشيلىر يېبەروب، رسولغە حال عرض ايتلىدى. (۲) مكليلر ظلمەندن مدينه گە قاچوب رسول مدينه دە توتماغان مسلمانلر قريش نڭ شامەن كېلە تورغان قافلەلرى اوزا تورغان بولنە اورن تونمشلر ايدى. بدوى عربلرنى قوتورتوب، قافلەلر يەنە هجوم ايتە باشلاعاچ، قريش ايلچيلر يېبەروب رسولدن «معاهدەنى بوزوب قاچقان مسلمانلرنى مدينه دە طوطونى اوتنديلر» قريش نڭ اوتنوى ايل، بكر قېيلەسېنە قريش نڭ ياردملرى سېبلى معاهدە بوزلدى. اولىگى دشمانلق قايتدى. صوغشچى اعتبار ايتلىدى.

رسول، قريش اطاعت ايتمازدن باشقە عربلر نڭ اطاعت ايتماولر ينى، مكلە مسلمانلر ادارەسئە كرمازدن عرب جزيرەسېنڭ قولغە كرماوينى بېك يىخسى بلە ايدى. بناءعليه مكلەنى قولغە آلق، قريشنى اطاعت ايتدرك اسلام نڭ جەيلوى واهل اسلام نڭ قوت نابلورلى اوچون لازم ايدى. معاهدەنى قريش بوزغاچ، ۸ نچى يلك رمضان آيندە مدينه اطراف نڭغى بدويلرگە مكلە دە حاضر بولورغە قوشدى. اون مك عسكەر ايله مكلە گە سفر ايتدى. «مرالظهران» اسملى يېردە مسلمانلر نڭ اوطلر ينى كورگاچ، اهل مكلە حيران قالديلر. «خالد بن الوليد» ادارەسندە گى عسكەرگە مكلە نڭ يوغارلى طرفەندن كررگە امر

ابتدی. اوزی مکہ نٹ توبہ ن طرفندن کردی. «هر کم یورطنی بیکله ب اچینه کرسه، مسجد حرامغه یا که ابوسفیان یورطینه کرسه امیندر» دیه قحقرطدی. خالد بن الولید اداره سنلگی عسکر ایله فرپش آراسنده صوغش بولوب مکهلبردن ۲۴ آدم اوترلدی. اهل اسلامدن دورت کشی شهید ایدلدی. رسول یاننلغی عسکر که مکه که کرودن هیچ مانع بولمادی.

رسول اوز وطنی مکه که کرگانه فایفولی آدم کبی باشن توبه ن صالوب کردی. یولده کعبه که قدر «الفتح» سوره سینی او فودی رسول نٹ بوحرکنی مکه دن قولوب چفوبده نهایت مکه که آبه وایک زور دشمانلرینه غلبه مناسبتیله جناب خفقه تواضع ایدی. توغری کعبه که کیلوب ایکی رکعت نماز او قوب طواف ایتدی. کعبه اطرافنده غی ۳۶۰ پوتنی بار چهلدی. وثنیت اورنی ایکن وحدانیت اورنی وحقیقی عبادتخانه ایدلدی. مکه ده وثیب طامری کیسلدی. فریش خلقی، رسول بز که نیندای عذاب و جفا کورسانه، دیوب غایت فورقوب طورالر ایدی. عاقبت رسول: «أی فریش خلقی! بن سرگه نیشلر من دیوب گیان ایته سر؟» خطابنی سویله گاج، «ایک ایدگی فرداش وایک ایدگو فرداش اوغلی» دیوب مجبوری ره وشده حرمت واطاعت کورساتدیلر. لکن بو اطاعت همه سی ریادن عبارت ایدی. «همه کز آزاد!» خطابله خطاب ایتکاج، فوق العاده شادلاندیلر. سوکوره ایک بلیغ روشده خطبه سویله دی: احکام اسلامیه نی خطبه سنده بیان ایتدیگدن سوک «أی فریش خلقی! یو کون سزدن جناب حق جاهلی تکبر لک کرکزی و آنا، بابالر کز ایله مافطانشو کزنی بتوردی. همه کز آدم اوغلی؛ آدم ایسه نوفر اقدن یاز اقلان. بتا عملیه سر همه کز نیگزر سکر!» سوکوره شول معناده غی آیتنی او فودی: «أی آدملر! بز سزنی خاتون، ایر جنسی وکوب قبیللر ایتوب یساراطویبز طانشو کز او چوندر. خدای نظرنده ایک حرمتلو کز ضرری بولغان هونرسه دن صافلانوچی تقوالر کزدر. جناب حق سز نٹ هر حال کزنی نماماً بیلدر» عمرلری بوی عادتلی، نسلبری، بابالریله مافطانشقان خلقه خلقت آدمدن بیرلی عرب چیزه سنده برچی مرتبه سویله ننگان ایک عالی سوزلدر.

• سوگره فرېشيلر رسولفه بيعت ايتەرگه باشلاديلر. حضرت ابوبكر نك
آتاسى ابوقحافه، ابوسفيان، اوغلى معاويه، ابو جھل و ابولھبنك اوغلىرى
كېي قريش زورلرندن كوب كشيلىر مسلمان بولديلر. بر عرب رسولدن
قورقوب، تره ب كيلمه كده ايكان، رسول: «اوز كنى طوت! بن پادشاه دگلم؛
قريش قزندن طوغان عادى بر كشيمن» مآلنده بتون دنيافه، مسلمان
پادشاهلر ينه و روحانيلىر ينه دستور توتلاچق ايك قيمتلى سوز سويلدى.

شول كون حضرت بلال اذان اوقدى. اسلاميت شان و شرفى مكه گه اعلان
ايدلدى. ايرلر بيعت ايتوب بتورگاچ، خانونلر كيلوب بيعت ايتديلر.

انصار «رسول طوغان اوسكان يير ينه خواجه بولدى، مدينه گه قايتماز».
گمان ايتوب حسرتلر نه باشلاغانلر ينى بلگاچ، رسول «اي انصار: مين
سز نك ييركز گه هجرت ايتدم. معيشتم، وفاتم سز نك شهر كزده بولاچق» مآلنده
سوز سويله گاچ، غايت شادلانغانلر ايدى.

رسول نك شول ايك بيوك معنالى خطبه سى، ايك زور دشمانلرى ايله
معامله سى، قوتى ايرشه طوروب آور شرطرغره رضا بولوب معاهه سى، مسالمت
ايله باشه رگه نه قدر آرزو ايتديكىنى كورسه نه، خدای طرفندن رسول
بولوينى بلرور رگه يته در.

بو بيوك وعالى اساسقه بناء ايتلگان سوزلر و معامله لر آدم بالاسى
يبرده باشه گان مدتچه ايك عالي و مقدس بولوب فلاچقدر.

مكه فتح ايتلگان، مكه ده گى پوتلر نك پار چه لنوى هوزان و ثقيف كېي
قبيله لر گه بيك يمان تاثير ايتدى. جاهلى تكبرلكلرى قوزغالوب، شريفلىرى
ايله مشورت ايتديلر، «محمد بز نك ايله صوغشماز دن اول مسلمانلر غه هجوم ايتلم»
ديه قرار بېرديلر. يكر مى مك قدر عسكر جيديلر. بونى رسول ايشتكده
اون ايكي مك قدر عسكر ايله سفر ايتوب، حنين اسملى يبرده صوغش باشلاندى.
بو صوغشده هر تورلى خلق، ايمان كوكللر نده يرلشمه گان هر تورلى فرقه لر
بولنور ايدى؛ اهل اسلام عسكرى آراسنده تمام برك يوق؛ عدلرينك
كوبلگيده غرورلندره ايدى. دشمان نك باشرنوب طورغان عسكرى هجوم

ابتكاج، عسكر فاجارغه وتار الورغه باشلادی. رسول، آز عدد مهاجر وانصار ايله بيرندن قوزغالمادی. مسلمانلر تمام مغلوب بولدی. مکرهأ اسلامیت کورساتکان مکه خلقيک کوبسی شادلندی. رسولنک غيرتی وتکرار صوغشورغه دعوتی سایه سنده صوغش يکيدن باشلاندى؛ مسلمانلر تمام غالب بولديلر. دشمان بتون مال وبالا چاغالرينی طاشلاب کوبسی طائی شهرينه فاجديلر. رسول عسکری ايله طائف اوستوينه يوردی. نيچه کونلر محاصره ايتوب فان توگارگه نلهمه گانلگی سببلی جعرانه گه فاینوب کيتدی. مکه خلقي ایمان ايتکاج، طائف خلقي کبی خلقلرنک ایمانغه کيل چکری معلوم ایدی. رسولنک طائفگه اولگی کيلوی ايله حاضرگی کيلوی آراسنده زور آیورما بار ایدی؛ اولده ياردم استهب، حاضر غالب بولوب کلمش ایدی.

آلنغان غنیمت غایت کوب ایدی. ۲۴۰۰۰ دوه، ۲۰۰۰۰ قوی ۴۰۰۰ اوقیه کومش اندی.

مکه فتح ايتکاج، مسلمان بولغان مکه شريفلرينی رسول مؤلفه قلوب - کوکللری نابلقان - اسميله اسملادی. مؤلفه قلوب اوچ تورلی، ۱) صفوان بن امیه کبی مسلمان بولسونلر اوچون ۲) ابوسفیان کبی مسلمانقلرنده ثابت فالسونلر اوچون ۳) فرقه ناک کوکللرينی تابویاوزقلرندن قورتلمق اوچون ایدی. بونلرنک کوکللرينی طابو مال ايله ایدی. غنیمت ماللرندن بولارغه باشقه صحابه لردن آرتق بيره ایدی. طائف سفردن فایتقاج، حنین واقعه سنده غنیمت آلنوب، جعرانه ده فالدرلغان مالنی بولگانده مؤلفه قلوبدن باشلاب ابوسفیانغه، اوغلی معاویه، یزیدارگه یوزار دوه، اوچيسنه ۱۲۰ اوقیه (هر اوقیه قرق درهم) بيردی بولاردن باشقه الحارث بند هشام و صفوان بن امیه کبی مکه شريفلرينده شول روشده معامله ايتمش ایدی.

بو ايسه مکه خلقي ايله یاکی مسلمانلرغه قارشى ابک بيوک سياستدر؛ ايک زور تدبير وملايمتدر.

لکن بوروشده معامله اسلامیت نور کلری انصار ومهاجرلرگه غایت آور کيلدی. اوز آرارلرند، قريشقه بيره ده بزنی محروم ايتنه؛ آنلر هنوز

بۇنىڭ ايله صوغشەلر ايدى» مآلندە سوزلر سويلاديلر. رسولگە بوخبر ايشتلىگاج: «يىڭى مسلمان بولغان قريشقه كوڭللىرىنى نابوب، ايمان كوڭللىرىنى نغتو اوچون بېرەمن؛ آنلرغە ايپەروب باشقهلر يە مسلمان بولور. سزنىڭ كوڭللىرىڭز ايمان نورى ايله تولغان؛ سزنى تآليف ايتەرگە حاجت يوق. اى انصار! باشقهلرى دوهلر، قويلر آلوب قايتقاندە بېرگىزگە رسول ايله قايتورغە راضى اولميسىزمى؟» مآلندە انصار ومهاجرلرگە خطبە سويلادى. مەسى راضى بولدىلر. رسول كېچدە مكهگە باروب عمرە ايتدى. بو عمرە سى عمرە الجعرانە آطالادر. جعرانەدە مجموع ۱۳ كون طوروب انصار ومهاجرلر ايله مدينەگە قايتدى. بتون عرب جزيرەسى اسلاميت نورى ايله ئورلاندى بتون جزيرەدن مدينەگە رسول حضور يەنە كلوب ايمان ايتار اولدىلر. طوفز يېي سنە هجر يەدە ذى القعدە آخىرلندە حج ادا ايتدىمك اوچون ۳۰۰ عسكر ايله «ابوبكر» حضرتلرىنى مكهگە كوندردى. آرطندن «براءة» سوره سېنى اوقور اوچون حضرت «على» نى يباردى: عهدلرىنى بوزغان مشركلرگە ذورت اى مدت، عهدلرىنى بېرىنە كيتورگان ومسلمانلرغە ضرر ايتىگان مشركلر ايله معاھدەلر ايسكى روشندە قالا جغنى بيان ايتدى. بويلىن صوڭ بالانفاج، كشيگە ومشرگكە كعبەنى طواف ايتىمك ممنوع اولدىغنى خلققە آكلاندى.

رسول اوزى حاضر بولماغان سفىرلر.

رسول، اوزى حاضر بولماغان سفىرلرىنى، آنڭ سىرتىن يازوچىلر سىرىه آطادىلرندىن، بزده شول علمى اصطلاحقە كوره سىرىه ديه چكىز. رسول، مېم سفىرلەدە اوزى حاضر بولور؛ بىك مېم بولماسە ياكە سفىر مېم بولا توروبىك، رسول اوچون آندن مېم اشلەر بولسە رسول، اوزى سفىر ايتمەسدىن، صحابەلرندىن اداره وصوغش اشلرندە، مهارتلى بەرر صحابەسنە صوغش يراغن تسليم ايتوب، عسكرگە امېر ايتەر؛ وعسكر بولغان صحابەلردە رسول باشلىق ايتىكان ذاتقە اوزىنە اطاعت كىي اطاعت ايتەرلر ايدى.

(۱) هجرتكڻك برنجي پلنده، رمضان آينده، صوغش فصلنده ذڪر قيلنغان سبيلر گه بناء شامدن فایتوچي، قريش فافله سينكڻك يولن كيسر اوچون «همزه بن عبدالمطلب» نى اونوز صحابه سنه باش ايتوب يهردى. عسكرى ابوجهل اداره سنده گي اوچ يوز كشيلى، بو فافله ايله، شاب دبنگى ساغلنده گي «عيس» طرفنده اوچراشوب، صوغشورغه تورغانده «مجدى بن عمرو الجهنى» اورطاغه توشوب، صوغشنى توفطاندى. صوغشاسدن عسكردى مدينه گه فایتدى. مسلمانلر نكڻك عددلرى آز، مكه ليلر كوب بولو سبيلي صوغشدن مانع بولغان مجدى گه رسول تشكر ايتدى.

(۲) شول سنه شؤال آينده ينه سبب ومقصود ايله «عبیده بن الحارث» اداره سنده سيكسان كشيلىك سريه يهردى. رابع ياننك ايكى يوز كشيلىك قريش فافله سى ايله اوچراشوب، آتش باشلانچاق، مسلمانلر نكڻك ياشرنگان عسكزلرى باردر گمانى ايله فآچديلر. مسلمانلر آرطارانندن قووب بارماسدن مدينه گه فایتديلر. مكه ليلر آراسنده ئلسكدن اسلاميت قبول ايتكان «المقداد بن الاسود» ايله، عتبه بن غزوان فآچوب كيلوب، صحابه لرغه قوشلديلر.

(۳) رسول، هجرتكڻك ايكنجى يلى رجبده «عبدالله بن جحش» اداره سنده سيكز كشيلىك سريه يهردى. ايكى كون سفر ايتكاج، آچوب اوفورسز ديوب عبدالله نكڻك قولينه مهر له نگان مکتوب تاپشردى. بو، مدينه ده فاش بولوب، مناققلر واسطه سيل قريشقه ايشتمه سون اوچون اشله نگان بر تدبير ايدى. مکتوبنك: «مينم بو مکتوبمنى آچوب اوفوغاچ، خله گه قدر سفر ايت! قريش قبيله سن شونده كوزه توب توروب، بزگه خبر ايتهرسن!» ديوب يازلغان ايتدى. شول بيردن قافله ئوتوب بارغانده اتفاق ايله فافله گه هجوم ايتهرگه فرار بيرديلر. رجب نكڻك آخر كونده هجوم ايتوب «عمرو بن الحضرمى» نى اونرديلر. عثمان ايله حكمنى اسپر آلديلر. ماللرن غنيمت آلوب مدينه گه فایتديلر. بو، مسلمانلر نكڻك برنجى مرتبه آلفان غنيمتلرى ايدى. يهود وقريش مسلمانلر شهر حرامده صوغشوب، حرام آيلرده غنى قدسيتنى يهرديلر ديوب فاش ايتكاج، رسول: «مين آلارغه صوغشورغه فوشامدم» ديوب جواب بيردى. صوغشقان

مُسلمانلارده صوغشولربنه بيك اوكونديلر . هم جناب حق بو آيلرنك قدسيتين اسكيجه فالديروب سورة بقرهده گي ۲۱۱نجي آيتنى ايندردى .

(۴) قريش مدينه طرفندن شام يولينك بيكلهنگانن بلگاج، عراق يولندن شامغه تجارت فافلارن بورتورگه فرار بيرديلر . قريش اوچون حيات ياكه ئولم مسئلهسى حكمنده بولغان تجارت فافلار سن ابو سفيان بن حرب، صفوان بن اميه، حويطب بن عبدالعزيز كبي، باشقلىق اداره سنده سفرگه چقارديلر . هجرتك ايكنجى يلى، جمادى الاخره اينده رسول، بويولنى هم كيسمك اوچون، زيد بن عارثة اداره سنده يوز كشيلىك سريه يبهردى . «القرده» نام اورنده قريش فافلار سینه هجوم ايتوب، ماللارن غنيمت آلدیلر . فافله اهلى قاجوب قۇلدى . بو غنيمت مالندن، بيشدن برن رسول اوز اداره سينه آلدى . قالغان صوغشچيلارغه بولدى . رسول هر غنيمت مالندن، بيشدن برن آلوب، بيشكه بولوب صرف ايتير ايدى : (۱) اوزينه، اهل عيالن تربيه لرگه (۲) اوزينك ياقلارندن بنو هاشم، بنو عبدالمطلب، بنى منافقه (۳) محتاج يتيم ويتيمه لرگه بريتگز بولنور (۴) اوزلارن تربيه لرگه مال طاپماغان بيجاره لرگه، (۵) قوللارنده ماللرى بولماغان مسافرلرگه بولنور ايدى .

(۵) هجرتك دورتنجى يلى، صفر اينده قريشك حالن تفتيش ايتير اوچون، رسول عاصم بن ثابت الانصارى اداره سنده اون كشيلىك جاسوسى هيئتى كوندردى . كيچه يروب، كوندزلى ياشرنوب، مكه ايله عسفان آراسنده غي هديل قبيله سينك صوى «الرجيع» غه هيئت ايرشكاج، سفيان بن خالد ايلدى نك قومي آلارنك كيلگانلىكلارن سيزنديلر . بو قومنك سيزگانن بلگان هيئت ياقن بر طاوغه التجاء اينديلر . دشمانلر : «بولارغه سز طاودن اينگز ! سزنى اوترمه سكه عهد بيره مز» ديشكاج، اوچيسى اينگان ايدى . مشركلر عهدلارن بوزوب، اينگان اوچ صحابه نك برسن اوتروب، ايكي سن مكه ده مسلمانلر ايلهن، فان دعوالرى بولغان مشركلرگه صانديلر . ومكه ده شهيد ايدلديلر . فالقانلرى مشركلر ايله صوغشديلر .

۶) شولوق آیده رسول یانینه کیلگان ابو عامر بن مالک بنی، رسول اسلامینکه دعوت ایتدی. اول «بو اشکنی کورکام دیوب بلهم؛ اگر مینم ایله خج خلقن دعوت ایتەر اوچون، صحابه لرکنی بیه رسهك، آلا رفبول ایتەر دیوب امیدلنه م» دیدی. رسول: «مین آلا رغه خج اها لیسسی ضرر ایتووندن قورقام» دیگاج، ابو عامر اوز حمایه سنده آلوب باراچاغن بلدرگاج، رسول المنذر بن عامر اداره سنده، یتمش کشیلک فرالر هیئتیی بیهردی. بنی عامر بیرری ایله، بنی سلیم قبیله سینك حره سی آراسنده غی «بئر معونه» گه هیئت ایرشکاج، بنی عامر نك سیدی بولغان «عامر بن الطفیل» گه حرام بن ملحاننی قولینه مکتوب بیروب بیهردیلر. عامر مکتوبکه التفات ایتمه سدن حرامنی اوتردی. قالغان هیئتیی اوترر اوچون قبیله سی بنی عامردن یاردم سوراسه ده، آلا ر ابو عامر بن مالک نك حمایه سنده گی کشیلر گه ضرر ایته آلمایه چقلرن بلدریلر. نهایت عامر، بنی سلیم قبیله لرندن بولغان رعل، ذکوان وعصیه گه مراجعت ایتوب یاردم سورادی. مذکور قبیله لر عامر ایله بر گه فرالر هیئتین چرناب آلوب شهید ایتدیلر. هیئت نك صانی آز، دشمان غایت کوب بولدغندن «کعب بن زید» دن باشقه همه سی شهید ایدلدی. رسول گه فرالر خبری ایله الرجیع سربه سی خبری بر کونده ایشتلدی؛ وغایت کویندی؛ مبارک کوکلی رنجیده اولدی. شدتی تأثیرندن بو هدایتچی مرشدلر هیئتین اوترگان رعل، ذکوان، عصیه قبیله لرینه اسملری ایله آطاب، بر آی مقداری نمازده بددعاء ایتدی. رسول نك شدتلی بو تأثیریی عمرنده ایکی اوج رتبه دن آرطمادی. برسی بتون اسلامیت حرکنن توقطاتورغه، بار قوتلرن صرف ایتوب، مسلمانلرنی ورسولنی حددن طش جفالانغان فریش رئسلرینه بد دعاسی ایدی.

۷) هجرت نك آلطنچی، یلی اونچی محرمده مدینه دن ۶-۷ کونلک مسافه ده گی «ضریه» طرفنه اینگان بنی بکر روغن تأدیب ایتەر اوچون رسول «محمد بن مسلمه» اداره سنده اوتوز کشیلک بر هیئت بیهردی. هیئت بنی بکرنی تأدیب ایتدی. مقابله اینگان اونسی اوترلدی. قالغانلری قاچدی. حیواناتدن عبارت غنیمت مالی آلدی. هیئت فایتقاندن بنی حنیفه روغینك سیدی ثمامه

بن ائال گه اوچراب، طانماسدن دشمان گهانی ایله اسپر ایتوب، مدینه گه آلوب
 قایتدی. رسول آنارغه اوزینک معلوم، ایك عالی اخلاقی ایله گوزهل معامله سنه
 بولندی اسلامیتنی بیان ایتدی. اول وهله ده قبول ایتمه دی. رسول آنی آزاد
 ایتوب یبه رگاچ، بولدن فایتوب، رسول آلدنده اسلامیتنی قبول ایله مشرف
 بولدی؛ و دیدی: «أى محمد! پیر یوزنده میکا، سینک یوزکدن مکروه یوز
 یوق ایدی حاضر ایك سوکلو یوز سینک یوزک! سینک دینک پیر اوستوننگی
 دینلرنک، ایك مکروهی ایکن حاضر ایك محبتلی دین بولدی. ئلك بوشپردن
 آرتق میکا نفرنلی شهر یوق ایدی. حاضر میکا موندن آرتق سویهلی شهر
 یوق.» رسول بو ذات مسلمان بولغاچ غایت شادلاندى. قریش عادتلر نجه
 بویا کئی مسلماننده رختور گه تله سه لرده، لکن یمامه نك ایگونینه احتیاجلری
 قویما ایدی. ثمامه قریش اسلامیت قبول ایتمه گان تقدیرده یمامه دن ایگون
 یبه رسکه آنط ایتدی. ویبینن عملا اجراء ایتوب، قریشقه ایگون یبه رمه گاچ،
 قریش زور محتاجلق اچنده فالدی. نهایت رسولگه التجاء ایتوب، یمامه دن
 ایگون یبه رتوون استرحام ایتدی لر. آنک طبیعتنده گی شفقت و مرحمت
 دشمانلری قریش تله گنده قبول ایتدردی. رسولنک ثمامه گه اشاره سنه بنا
 قریش اوچون یمامه یولی آچلدى، ثمامه قومی مسلمان بولوب، هر وقت
 ایمانلرنده ثابت اولدی لر.

(۸) بنی اسد روغی اوتکان بارغان مسلمانلرغه هیچ طنچلق بیرمه گانلکلری
 سببلی، بولارنی نادیب ایتەر اوچون ۶ نجی سنه هجر یه ده رسول، «عکاشه بن
 محسن» اداره سنه فرق کشیلک هیئت نادیب یبه ردی. مسلمانلر کیلوون ایشتوب،
 فاچقانقلری سببلی، اوتروشو بولمادی. یوقلاب یاطقان بر کشی آلارنک حیوانلرن
 کورساتکاچ، مسلمانلر یوزده وه لرن غنیمت آلوب، سلامت مدینه گه قایتدی لر.
 (۹) مدینه دن ۲۴ میل مسافه ده گی «الربذه» یولنده گی ذی القصده
 توروچی خلق مسلمانلرنک «البهفاء» ده اوطلی تورغان حیوانلرینه سو قصد
 ایته در خبری ایشتلگاچ، اون کشیلک بر هیئت ایله «محمد بن مسلمه» نی
 یبه ردی. مسلمانلر بولارنک پیرینه یتکاچ، صاچیسز یوقلارغه یاطدی لر. مسلمانلر

کیلگان خبرن ایشتکان دشمانلر، غفلت وقتنده هجوم ایتوب، همه سن شهید ایتدیله. فقط دشمانلر طرفندن اوترلگان گمانی ایله محمد بن مسلمه سلامت فالدی. ۶ نچی ییل هجریده واقع بولغان بو حادثه نی محمد بن مسلمه، فایتوب، رسولگه خبر بیردی.

(۱۰) رسول در حال ابو عبید بن عامر اداره سنده ربیع الآخرده هیئت بیردی. رسولنک تکرار سریه بیهرگانن بلگان دشمانلر هیئت یورطلرینه ایرشکانده قاچقانلر ایدی. نهایت سریه، ماللرن غنیمت آلوب، مدینه گه سلامت فایتدی. (۱۱) خندق صوغشنده اعزاب ایله برلکده مدینه گه هجوم ایتکان بنی سلیم مسلمانلرنی بر وقتده طندرمیلر ایدی. (۶ هجری ربیع آخرده) رسول بولارغه فارشی زید بن حارثه اداره سنده تأدیب هیئی یباردی. «جوم» نام بیرلرینه هیئت ایرشکانده دشمانلر طارالغانلر ایدی. مزینه طائفه سندن بر خاتون بنی سلیمنک اولرن کورسه ندی. اولرینه هجوم ایتوب، ماللرن غنیمت، اولرن اسیر ایتوب، مدینه گه فایتدیله.

(۱۲) هجرتنک آلطنچی یلنده قریش قافلہ سی شامدن فایتوب کیله در، خبری رسول گه ایشنگاچ، زید بن حارثه اداره سنک ۱۷۰ کیشیک سریه فارشی چقاردی. بارچه ماللرن غنیمت و کشیلرن اسیر آلوب، مدینه گه فایتقاچ، اسیرلر جهل سندن بولغان رسولنک کیاوی خاتونی زینب حمایه سینه کرون اعلان ایتدی. زینبده حمایه سینه آغانن مسلمانلرغه بلدردی؛ وقریشقه اعلان ایتدی. رسول: «مسلمانلر برده ملر، آلارنک ایثک توبانلر بک اوز حمایه سینه آلا؛ سین حمایه گه آغان کشی بزنگده حمایه مزده» دیوب بوکی اجتماعی شیلرده خاتونلرنک حقولری بولون بیان بیوردی و مسلمانلر آراسنکغی نیگزلیکنی عملی صورتده اعلان ایتدی. نهایت ماللری فایتارلدی؛ واسیرلری آزاد ایتلدی. زید مسلمان بولوب مدینه گه کیلگاچ، رسول آکارغه خاتونن تابشردی.

(۱۳) (هجری ۶ سنه جهادی الاخری ده) محمد بن مسلمه نک ایبده شلرن اوترگان بنی ثعلبه روغنه رسول زید بن حارثه اداره سنک ۱۵ کیشیک سریه

ببهردى. مدينه دن ۳۶ ميل مسافه ده عراق يولنده «الطرف» صوى بوينده غى بودشانلر بيرينه هيئت ايرشكانده دشمانلر طارالغانلر ايدى. سريه دوه وقويلرن ايداب مدينه گه قايتدى.

(۱۴) (هجري ۶سنه رجب آينده) شامك تجارنده بولغان زيدنك اوزينه سو قصدايتوب، مالن طلاغان «بنى فزارة» روغنه فارشى زيد بن حارثه رياستنده سريه چقاردى. «وادى القرى» ياننده طورغان بودشانلر ايله محاربه نتيجه سنده كوب كشيلىرى اوتولوب ماللرى غنيمت آلدى.

(۱۵) (۶سنه هجريه شعبان آينده) مدينه دن اون بش كونك، شامدن بش كونك مسافه ده گي قلعه و اوللردن عبارت «دومة الجندل» نام بيرده گي بنى كلب نى تاديب ايتراوچون عبدالرحمن بن عوف اداره سنه ۷۰۰ كشيلىك سريه ببهردى؛ وسريه نى اوزاتقانده شول سوزلرنى سويلدهدى: «الله يولنده همه كز صوغشكز، اللهغه انكار ايتكان خلقى ايله صوغشقانده آلامه كز! اعضالرن يولقمه كز! بالا چاغالرن اوترمه كز! يوسزگه الله نك عهدى، ورسولينك يولى» ديدى. عسكر باروب يتكاج، فضائل اسلاميه نى بيان ايله رئيسلرى الاصغ بن عمر وخلقن ايمانغه دعوت ايتديلر. بارچه سى مؤمنلك شرفنه ايرشديلر. رسولنك امرينه بناء عبدالرحمن ارييسلرينك قزينه اولدى. بواز دواج ايله اول زمان سياست و نديبيرينه بناء اوزاق ملكنده گي مكلرچه خلقنى حكومت اسلاميه حمايه سنده قالدردى.

(۱۶) (۶هجري شعبان آينده) خيبرده گي يهودلرگه ياردم ايتهرگه وعه ايتوب مسمانلرغه سو قصدايتكان مدينه دن ۶ كونك مسافه ده گي «فدك» نام بيرده طور وچى «بنى سعد» روغن تاديب ايتمك اوچون حضرت على اداره سنه يوز كشيلىك برهيئت يولغه چقى. يولده يهودلر ايله بالذات معاهده ياصار اوچون سفرگه چققان دشماننك جاسوسى قولغه توشرديلر. دشماننك بيرن كورسه تكان تقديرده امين بولاچى سويله نكج، دشمانلرنك اورنن كورسه تدى. مسلمانلر دشمانلرنك ۵۰۰ دوه لرن، ۲،۰۰۰ قويلرن آلوب تاديب ايتوب مدينه گه قايتديلر. بوسايه ده يهودلر ايله برلكده اهل اسلامغه فارشى ضرر ايرشدره آلهاديلر.

(۱۷) (۶ سنه هجره) خيبر يهودلر يڭ رئيسى كعب اوترلگاج، آنڭ اورنینه «اسير بن رزام» نى قوبغانلر ايدى. رسول بويانكى باشلقنڭ فكرن آنڭلار اوچون كشيلىر بيهردى. آنڭ «مىندن اوّل هيچ كشي اشلهمه گان اشلرنى محمد حقنده اشلهمه چكمن، تيزدن غطفان قومنه باروب محمد ايله صوغشورغه عهد آلاچقمن» ديگانن وشونى اجراء ايتەرگه فرار بيهرگانن فايئوب سويلهديلر. رسول بونى اوز طرفنه آودارر اوچون «عبدالله بن رواحه» اداره سنده ۳۰ كشيدين عبارت سريه بيهردى. خيبرگه بارغاچ، «نيچون كيلگانمىنى عرض ايتكچه بزگه امان» ديديلر. امان بيهرگاج: «رسول يانينه باروب، قصداينكان صوغش ناشلاسه، رسول آنى قومنه رئيىس اينه چكن وحلقيده كامل راحت ايله باشهمه چكرن» سويلاديلر. رئيىس اوظز يهودى ايله رسول يانينه بارور اوچون سفرگه چقدى. يولده بارغانده بن رواحه گه ايده شلك اينكان يهودى آنڭ فلچن تارتوب آلوب اوترمك حيله سينه نوشكاج، عبدالله: «أى الله دشمانى! ئلى سين ميني حيله ايله اوترمه كچى بولاسكى» ديوب فلچى ايله ئوروب اوتردى. باشقه مسلمانلارده بوحالى كورگاج، يانلرندىغى يهودلرنى اوتروب خيانت نڭ چن جزاسن طاطنديلر.

(۱۸) (۶ سنه هجره ده) ابو سفيان بن حرب بركون قومينه: «محمدنى آكداب، كم باروب اوتره؟ اول بازارلرده يورى. آنى اوترمك يىكل، اول اوترلسه، راحتله نوب، باشهر ايدك» ديدى. قومندن بركشى اوتروى اوستينه آلفاچ، ابوسفيان يول كبره كرن قاراب سفرگه چقاردى. سفرينڭ آلطنچى كونى مدينه گه ايرشكاج، رسولنى صورادى. اول بنى عبد الاشهل مسجدنده اوطورغانده مذكور آدم كيلوب كردى. رسول آنى كورگاج، «بو يمان نيت ايله كيلگان» ديدى. رسول يانينه ياقنلاشقانده أسيد بن حضير آنڭ ازارندن تارتىپده حنجرى نوشدى. اوزينڭ بوناچاراشى اوچون او كندى. رسول آكفارغه امان بيهرگاج، يمان نيتن تامماً سويلاب بيهردى. رسول آنى آزاد ايتكچ: «مين هيچ بر ايردن قورقى ايدم. سيني كورگاج، عقلم كيتدى، فونم ضعيفلاندى. سين مينم يمان نيتنى بلگاج، سيڭا يمانلىق نيگز ومكن بولمانلقن وسين

حق یولده بولوب، ابوسفیان فرقه‌سی شیطان حزبی بولغانن بلم «دیدی هم مسلمان بولمق شرفنه ایرشدی. رسول ابوسفیانی اونرر اوچون عمر و بن الضمری ایله ایکنچی برکشی بیهردی. مکه‌گه کپلوب کعبه‌نی طوافی ایتکانه قریشدن برکشی عمر و نی طاندی هم بره‌ریمان نیت ایله کیلگانن استدلال ایتدی. نهایت عمر و ایله ایبداشی مکه‌دن قاچوب مدینه‌گه فایتورغه مجبور بولدیلر. ۱۹) مکه ایله صنعاء آراسنده غی «تربه» نام اورننده مسلمانلرغه سؤ قصد ایتمک اوچون هوازن قبیله‌سی جیولغانی رسولگه ایرشکاج، عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرتلری ریاستنده اوطن کشیک سربیه بیهردی. ۷نجی سنه هجری شعباننده واقع بولغان بوسفر مشرکرگه ایشنگاچ، طارالدیلر. حضرت عمر مدینه‌گه فایتدی. ۲۰) هم «فدک» یاننده غی بنی مره قبیله‌سن تأدیپ ایتمک اوچون «بشیر بن سعد الانصاری» نی بیهردی (۲۱) شول سنه رمضان آینه «میفعه» اهلنه تربیه بیرر اوچون «غالب بن عبیدالله» اداره‌سنه ۱۳ کشیدن عبارت سربیه بیهردی. فدک واقعه‌سنده رئیس بشیردن باشقه‌سی شهیدک شرفنه ایرشدی. ۲۲) شولوق یلی رمضان آینه رسول‌گه «عیینه بن حصن» غطفان قبیله‌سندن کوب عسکر حاضرله گان، مدینه‌گه هجوم ایتهرگه طورادر دیگان خبر ایرشکاج، ۳۰۰ صحابه‌سی ایله «بشیر بن سعد» نی بیهردی. سربیه بیرلرینه ایرشکاج، طارالدیلر. عسکر طاشلاب کیتکان ماللرن غنیمت آلوب، مدینه‌گه فایتدی.

۲۳) سکننجی هجری ده صفر آینه بنی الملوخ قومن تر بیهلر اوچون غالب بن عبد الله ریاستنده سربیه بیهردی. غسغان ایله قدید آراسنده غی «الکدید» نام اورنده طورغان بوقومنی تأدیپ اوچون بارغان هیئت، مسلمانلر دشمانی ابن البرصاء دیبکل معروف الحارث بن مالک‌گه یولغوب، آنی اسیر آلدیلر. الکدیدگه ایرشوب ماللرن غنیمت آلقاچ، دشماننک عددی غایت کوبه‌یدی. لکن قاطی آققان سیل مسلمانلر ایله دشمانلر آراسن آپوردی. ۲۴) غالب بن عبد الله، دشمنانه غلبه ایتوب، مدینه‌گه فایتقاچ، رسول آنی بشیر اداره‌سنده گئی سربیه‌نی اوترگان «فدک» ده‌گی بنی مره‌نی

تأدیب او چون یکی یوز عسکر ایله بیهردی. غالب دشمان یورطنه ایرشکاج، عسکرلرینه اوزینه اطاعت ایترگه شوقلاندروب غطبه سویلهدی. عسکرلرنی برن ایکنچیسنه فرداش ایندی، دشمانلرنی نارمار کیتروب، کوب غنیمت ایله مدینه گه فایتدی. ۲۵) شول سنه ربیع الاولنک شام یاننک «ذات اطلاق» گه کعب بن عمیر ادارهسنده بیهرلگان «سریه» دشماننی ایمانقه دعوت ایندی. اسلامیننی قبول ایتماسدن «شجاع بن وهب» دن باشقه همه سن شهید ایندی. ۲۶) سکز سنه هجری جمادی آلاخرده فضاغه قبیلہسی «وادى القرى» نام بیر اطرافنه مدینه گه هجوم قصدی ایله جبولادر خبری رسول گه ایرشکاج، «عمرو بن العاص» ادارهسنده اوچ یوز صحابه دن عبارت سریه بیهردی. دشماننک قوتی معلوم بولماق، «ابو عبیده بن الجراح» ریاستنده تکرار ایکی یوز کشیلک باردیم هیئت کونردی. صوگفی عسکر اول بیهرلگان هیئت گه دشمان یورطنه باروب یتمه سدن فوشلیدی. عسکر دن بعضیلری او طر یاغراغه تله سه ده، عمرو بن العاص طیبیدی. حضرت عمر رئیسنک بو اشته موافقت اینمه سدن: «یاقسونلر!» دیگاج، ابوبکر: «اول صوغش علمن بز دن آرتق بلگانلگندن رسول بز گه آتی باشلق ایندی. آکفارغه اطاعت ایت» دیدی. آز مدت صوغش نتیجه سنده دشمان صوغش صفندن قاچدی. مسلمانلر غنیمت ایله مدینه گه فایتدیلر. عمرونک اوت یاقدرماوی، رسول گه ابشتلگاج، رسول نیک یاقدرمادک؛ دیوب صورادی. اول: «مسلمانلر نیک آزلقن دشمان کورماسون اوچون یاقدرمادم» جوابنده بولنماق، رسول آکارغه تشکر ایندی.

۲۷) ۸ نجی هجری ربیع الاولنک ریاستنک جینه قبیلہ سینه فارشی ۳۰۰ آطلی سفر گه چقدی. دشماننی کوتوب پارطی آی طورغاچ، آزلقری بتدی. عسکر صوغه بیتوب آغاچ یافراقلری آشارق بر حالگه کیلگاج، قیس بن سعد اوچ دوه سن صویوب آشانندی. دورنچیسن صویارغه ایتسه ده رئیس صویدرمادی. دشمانقه یولقا آلمغاچ، سفردن فایتدیلر.

(۲۸) مذکور سنه و واقع بولغان حنین سفرنده مشرکتر اوچ یاقفه طارالدیلر. برفره سی طائفه، ایکنچسی غلده اوچنچسی اوسده برلشدی. طائفده گیلرگه فارسی رسول اوزی سفر ایتوی صوغشدر فصلنده کیچدی. اوچنچی فرقهغه فارسی ابو عامر الاشعری اداره سنه سربیه یبهردی. رئیس ابو عامر شهادت شرفنه ایرشکانه فردهشی ابوموسی نی رئیس ایتکان ایدی. ابوموسی آلنغان غنیمتدر ایله سلامت فایتدی.

(۲۹) رسول، طائفه سفرندن مدینه گه فایتقاچ، یمنده گی صداء قبیله سن اسلامینکه دعوت اوچون فیس بن سعد اداره سنده دورت یوز کشیک هیئت یبهردی. عسکر یولغه چقعاچ، مذکور قبیلهدن برکشی «مین اوز قبیله طرفندن یبهرلدم، عسکرکنی فایتار، قبیله منی اوزم دعوت ایتهر من» دیدی ورسولده عسکرن یولدن فایتاردی. مذکور کشی قومنه فایتوب قومندن اون بش کشیک هیئت ایله رسول گه کیلوب بیعت ایتدی. بو هیئت وطنلرینه فایتقاچ، صداء قبیله سی آراسنده اسلام طامر جه دیدی.

(۳۰) رسول سکر هجریده خزاعه قبیله سی بنی بشر روغینک الله فرض ایتکان ماللرنده گی صدقه لرنی جبار اوچون «بشر بن سفیان» نی یبهردی. کورشیلری بنو تیمم آلارنی صدقه لرنی بیروندن طیلوری رسول گه ایرشکاچ، عیینه بن حصن اداره سنده ایلی آطلی کوندردی. صوغشوب ۱۱ ایر، ۲۱ خاتون، ۳۰ بالالرن اسیر آلوب مدینه گه فایتقاچ، بنو تیمم رسول گه اوچ زور کشیلرن یبهردیله. اسیر وویکلر رسول گه اوزلرن، باپالرینه مافطاب مناسبتسزک کورسه تنکاچ، رسولنک یوزنده ئوزگه رو هم رضاسزلق علامتلی کوردی. نهایت بولار اختیار ایسلامیننی قبول ایتدیله؛ اسیرلری اوزلرینه فایتارلدی. دین وقرآن اوگرانوب مدینه ده برنیچه کون فالقاچ، یورطلرینه فایتوب کیتدیله. (۳۱) سکر هجریده حبشه لیلرنک کیمه لری ایله جده یانینه کیلوری وجده گه هجوم ایته چکلی رسول گه ایشتلگاچ، «علقه بن محرر» اداره سنده اوچ یوز کشیک سربیه یبهردی؛ جده یاننده غی بر جزیره گه اورنشقان حبشه لیلر عسکر کیلوون بلگاچ، کیمه لری ایله قاچدیله.

(۳۲) يمنك بخران قبيلەسن اسلامغە دعوت ايتەر اچون (۱۰) هجری ربيع الاولده) خالد بن الوليد اداره سنك سريه يبارلدى. هيئت ايرشوب، ايمانغە دعوت ايتكاج، مسلمانلق شرفنه ايرشديلر. خالد بو قومنك آراسنده احكام الپهني اوگره نور اوچون قالغانن رسولگه مکتوب ايله بلدرگاج، رسول هيئت صورتنده حضورينه كيلولرن تلە گانن بلدروب جواب بېردى. حضورينه وفد كيلگاج: رسول جاهليتك صوغشچى دشمانلر كزغە نيچك غلبه ايتە ايدكز؟! سؤالنده بولنغاج، جيولا ايدك؛ آيورلمى ايدك؛ هيچ كمگه باشلاب دشمانلق ايتمهس ايدك» ديديلر. رسول سوزلرن تصديق ايتدى، و «زيد بن حصين» نى امير ايتوب يباردى.

(۳۳) شول سنه رمضان آينده يمنك گى «مذحج» قبيلەسنه حضرت «على» رياستك سريه بېردى. رسول: بو قومنك يورطلرينه ايرشكاج، وحدانيت عقيدك سينه دعوت ايت! قبول ايتسلر نماز اوفورغە بېور! آلار دن باشقە نرسە استمه، سينك سببلى بر كشي نك هدايت طا بووى سېككا دنباده غى هر نرسە دن آرتق. اوزلرى صوغش باشلاماسالر، صوغشما!» ديدى. حضرت على باروب دعوت ايتكاج، مسلمانلرغە اوقلر آطا باشلاديلر. دشمانلر ينه غلبه ايتكاج صوغشكاج، ينه ايمانغە دعوت ايتديلر. اسلاميتنى قبول ورئيسلرى بيعت ايتوب اسلام فرض ايتكان ويرگولرن تاپشراچ، حضرت على مكه ده وداع حجى اثناسك رسولگه قايتوب يولقدى.

(۳۴) رسول، اون بر سنه هجریه صفر آخرازلرته «اسامه بن زيد» اداره سنك آناسى زيد بن حارثه اوتلرگان مؤنه ياننك غى «ابنى» نام بېرگه عسکر يباره چك بولدى. رسولنك ۱۷ ياشلرندن ئوتمه گان بر يكت اداره سنك ابو بكر، عمر، ابو عبيك كى الوغ صحابه بولنغان زور عسکر يبارون مناسب كورمه گان كشي لده طبيعى بولندى، رسولگه بو حقه غى سوزلر ايشنلگاج: «أى آدملر اسامه نى امير ايتومنى يار اطا وچى بعضيلر كز نك بو حقه غى سوزلرى ايشتلىدى. آنك امير بولوبنه طعن ايتكان كىبى آناسن امير ايتومده طعن ايتكان ايدكز! آناسى اميرك كه مستحق بولغان كىبى بوده اميرك گه مستحق.

اول ميكا ابانگ سوكلو كشييلردن ايدى. بولار ايكي سيك هر خير اميد ايتلنگان كشييلر. بونانگ عقنده خير ايله وصيت ايدشكز! چونكه اول ايند گولر كزردن» ديدى بو عسكر مدبنه دن چقماسدن رسول آورى باشلادى. نهايت رسول عياتنده بولغه چقىمى قالدى.

وفدلىر

اسلاميت قوياشى حجازنك هر طرفن ياقطر توب، بو دين الهينك قدسي تى طانلا باشلاغاچ، رسول حضورينه عربستاننك هر طرفندن وفدلىر كيله باشلادى. سريه لر فصلنك ذكر ايتلنگان صدام و تميم وفدلىرى رسول حضورينه كيلنگان وفدلىرنگ برنجييلردن ايدى. رسول طائف ده ثقيف، هوزان قبيله لر ن محاصره ايتوب، جهرانه گه فاي تقاچ، هوازن «زهير بن صرد» اداره سنده وفد يباردى. زهير حنين ده اسير ايتلنگان كشييلر آراسنك آنالر، عمه لر، خالهر بولغانلقن بيان ايله مرحتماً آزاد ايتولر ن اوتندى. واسترحام بولنك شول قصيدك سن اوفودى:

امنن علينا رسول الله فى كرم
 اذفوك مملؤة من مخضها الدرر.

رسول هر طرفن جييلقان ياكى مسلمانلرنگ بره ر تولى تدبير اينمه گانك مالسز قبول ايتمايه چكلرن آكلاب: «سز مين اويله نمازن اوفوغاچ، اسلاميتكزنى بيلدروب مسلمانلردن مرحمت تله كز!» ديدى. وفد، رسول قوشقان ره وشده دينى فرداشلكلرن بلدروب، مرحمت استه گاچ، رسول: «فرداشلر كز سز گه توبه ايتوب كيلگانلر. هر كم آلارنك اسيرلرن فاي تاروب، بيرونى موافق كورسه، فاي تارسون! بوره وشده فاي تاروب بيرونى موافق كورمه گان كشييلرنگ حصه لرن اولگى (بولغه توشه چك) غنيمت مالندن ئوته رمز» ديدى. مهاجر وانصارلر قبول ايتديلر. فقط اعراب دن الافرع بن حابس، عبينه بن حصن، العباس بن مرداس كى بر نيچه كشيگنه بدلسز فاي تارونى موافق كورمه دى. فقط مالك بن عوفنك عائله سن حبس ايتونى موافق كوردى. آلارنى آزاد

ایتونی نلگان وفد گه فارشی رسول: «مین آلا حقدہ ایند گولک تلیمین، مالک اوزی قایک؟» دید کنده وفد «اول ثقیف ایله قاچدی» جوابند بولغاچ، رسول: «اگر مینم یانیمه مسلمان بولوب کیلسه، عائله سن فایتار من و یوز دوه ایله بوله کلر من» دیدی. هوازن سیدی مالک بن عوف یانیمه کیلگاچ، وعکس ییرینه یتکردی؛ و مسلمان بولغان هرازن قبیله سینه آنی باشلق ایتدی. طوقز سنه هجره دن سوک رسول عربستانده مشهور صنملرنی ییمرته ویاندرتا باشلادی. ثقیف ناک طائفده گی «اللات» اسمی صنملرن ابوسفیان ایله المقیره بن شعبه نی بیهروب ییمرتدی. طبع قبیله سینک «الفلس» اسمی صنملرن حضرت علی اداره سنده گی آطلی ۵۰ صحابه یاندروب فایتقاند عبادہ سربہ ایله صوغشدی. دشمنانی مغلوب ایتوب حیوانلر و عائله لری اسپر آلتدی. بولار اچنده حاتم طبع قزی سفانده بار ایدی.

سربه مدینه گه ایرشکاک سفانه رسولدن اوزن بدلسز آزاد ایتوون استه دی. حرمتیلرنی حرمتله وچی رسول آنی آزاد ایتوب دعا ایتدی. بومعامله آنک قداشی عدی بن حاتم الطائی ناک اسلامنی قبول ایله مشرف بولوینه سبچی بولدی. اول اسلام عسکرینک بایراقلری مملکتی یاننده دوناغانتن کورگاچ شامغه قاچقان ایدی. سفانه شامغه باروب، رسولک گی مکارم اخلاقنی بیان ایتکاک، عدی مدینه گه کیلدی. عدی رسولگه یولغوب، آنی رسول اؤینه آلوب بارغانده بر فارچی اوز حاجتی خصوصنده رسولنی طوقناتوب، اوزاق وقت سویله شدی. اؤینه کورگاچ، عدی گه او طرور او چون ایچنه خرما موخچالاسی طوترغان کون طشلی منکر ن تقدیم ایتوب، اوستینه او طر دیدی. عدی اوزنی پادشاهلر یانند او طرغان شیکلی حس ایتوب، او طرغه نله مه سدن رسولنک اوزی او طروون اوتنسه ده، رسول بیرگه او طردی. عدی نصرانیت قبول ایتکان عربلردن ایدی. رسول آنی ایمانغه اوندگه قاچ، اول اوزینک دینلی بولوون بیان ایتدی. رسول: «سینک اسلامیتنی قبول ایتمه وک دینلی بولووکن توگل، بلکه اسلامنک اییه رچنلری قوتسز، فقیر بولولرن ملاحظه ایتوبدر. والله بوامت غایت بای به چق، حتی بیرلگان مالنی آلوچی طابله اس؛

اگر مسلمانلارنىڭ عدلىرى آز بولا طوروب دشمانلىرى كۈبلىكى سببى بۇ دىننى قىبول ايتى نۇرغان بولساڭ خىرەدن غاتولار يالڭىز، حىمايەسىز چىقۇب كەبەنى طۇواف ايتۇب قايتاچۇق درجەدە اسلام مەلىكىنىدە امنىت بۇلاچۇق. بلىكە سىلئنت و حكومت باشقەلىرى قۇلىندە بۇلۇى سىنى بۇ دىنگە كىرۇدن مانعدىر. باىل مەلىكىنىڭ گى آق سىراىلر مسلمانلر مەلىكە كىرەچىگىدن امىن بول» دىدى. عدى، مسلمان بۇلوب، بۇسوزلارنىڭ مۇدافىن كوزى اىلە كۇرۇب، وفات ايتىمۇدىر.

رسول تىوك سىفرىندن قايتىچاق، ئقىف قىبىلەسى عبدىاللىل بن عمر گە سىدلر ندىن بىش كىشى قوشۇب بىنەرگان اىدى. بۇلار مەدىنە گە رسول يانىنە كىلگىچاق، رسول آلاغە مۇصوص مەسجىد چىتىنە چاطر تىكەردىكە، مسلمانلارنىڭ اللەغە عبادتلرن كۇرسوللر. وفد هر كۇن اىرتەن رسول يانىنە بارۇب اۇطرشۇر، رسولدە گى علۇبىتنى كۇرر اىدى. اىنگان بىرلرندە وفد اعضالرىنىڭ اىڭ كچۇگى بولغان «عثمان بن ابى العاص» نى قالدۇب كىتەلر اىدى. وفد رسول ياندىن قايتىچاق، اول رسول يانىنە، اول بولماسە ابۇبىكر رضى اللەغە گە كىلۇب قرآن حفظ ايتەر اىدى. وفد اعضالرى بارچەسى اسلامىتكە مفتۇى بۇلوب مسلمان بۇلۇچاق، رسولدىن اوزلرىنە نىازدە امام بۇلۇر اۇچۇن بۇر كىشى بىلگىلەون اوتىدىلر. رسول عثمان بن ابى العاص نى تەبىن ايتدى. اىڭ تەصبلى ئقىف وفدلرن دىن اىلە مۇدىن بۇلوب فايتۇر اۇچۇن بىارمەسە لۇدە آلارنى رسول واىبەشلىرىندە گى جاذبە اخىتارسىز مۇمن اىتكان اىدى. بۇرطلرىنە قايتىچاق، بۇر آز مدت كۇكللرنىڭ گى اىمان نۇرن بىلدىرى طۇردىلر. رسولنى قاطى بۇرەكلى مۇرەمتسىز كىشى دىۇب صفانلاب ئقىفىنى قۇرۇتۇب بۇمۇشاتقاچقەنە اظھار ايتىدىلر.

ھىجرتنىڭ اۇنچى يىلىدە رسول حۇزۇرىنە كىلۇچى وفدلر كۇبە اىدى. اسلامنىڭ شان وشۇكتى بىتون بۇر جىزىرەسىنە تاثير ايتدى. رسولنى كۇرۇب، اسلام حكملرن اۇگرە نۇر ياكە مۇسالخە ايتۇب، اسلام حكومىتىنە اطاعت كۇرسە نۇر اۇچۇن كۇب قىبىلەلر وفدلر بىارە باشلادىلر. بۇ وفدلر جەلەسندىن

نصرانی نجران وفدی ایدی. تمام سلطنت ایله مدینه گه کیلدیلر. اوزلرینڭ دینلرن کورسه تور اوچون بیت المقدس که قاراب مسجدده آپنلرن اجراء ایتدیلر. رسول الهی حکملرنی بولارغه ایرشدرسهده، قبول ایتمه دیلر. صفر آینده مک ورجب آینده مک حله وهر حله ایله برلکک بر اوقیه (قرق درهم) آلطون بیرمک شرطی ایله مصالحه ایتوب قایتوب کیتدیلر. اوزلری ایله بر امین ذاتنی بیروون اوتندیلر. رسول ابو عبیده الجراحنی بیهردی. وشول مناسبت ایله ابو عبیده بوامتنڭ امینی آطالیدی.

اعرابدن ضام بن ثعلبه مسجد که کیلوب ابوطالب اوغلی فایسیگن؟ دیوب صورغاچ، رسولنی کورساتدیلر. اول رسولدن بره ملب بناء اسلامڭ الله طرفندن امر ایتلوب ایتلمهون تأکیدلهب صورادی. رسول الله طرفندن ایندرلوون تأکیدلهب سویله گاج، مین ایمان ایتدم، اوشاندم، دیدی. قایتوب خلقن ایمانغه دعوت ایتدی. همهسی قبول ایتدیلر.

رسول صحابهاری یاننده اوطورغانک منه بویاقدن وفد کیلهچک، بو وفد مشرق خلقینڭ ایڭ ایندگوسی، آلا اسلامیتنی اختیارلری ایله قبول ایتوب حیوانلر آرتوب کیلهلر، عبدالقوس روغن الله مغفرت ایتسون دیدی.

وفد رسول حضورینه کیلگاج، آلا رغه احکام الهیعی تبلیغ ایتدی. رسول هر وقت کیلگان وفدلر که بناء اسلامنی سویلدیر ایدی. بولارغهده باشلاب شونی بیان ایله برابر غنیمت آلفان مالدن بشدن بری اهلنه تاپشرمق اوچون اوزینه بیرلور که تیوشلی بولوون، مسکراتنڭ حرمتن بیان ایتدی. رسولگه کیلگان وفدلردن بنی حنیفه (بۇلار ایله برلکده مسیلمه الکذابده کیلگان ایدی. رسولگه آنڭ مینی اوزندن صوڭ رسول یا که خلیفه یاصاسه، محمد که اییهرمن دیگان سوزی ایشتلگان ایدی. رسول آنارغه فولندهغی خرما بوطاغن کورساتوب: «سیکاشونیده بیرمام» دیدی. رسول مسیلمه ایله طلیحه نڭ یالغان دعوتده بولنه چقلری ایله برتوشن تعبیر اینکان ایدی)، طبع، کنده، ازدشنوة، ملوک حمیر، همدان، تجیب، ثعلبه، بنی سعد، بنی فزارة، بنی اسد، بنی عنذرة، بنی محارب هم غسان وفدلری

ایدی. بولارنڭ همه سنه رسول غایت جاذبه لی رهوشه احکام اسلامیه نی بیان ایدوب،
اوزنده گی علویت ایله بارچه سن مفتون اینتر ایدی. همه سی رسوله گی
علویتکه حیران بولوب کیتلر ایدی.

رسولنڭ مکتوبلری

هر فل، کسری، الحارث بن ابی شمر، المقوقس، المنذر بن ساوی،
آنڭ جوابی، جیفر ایله عبد، هوذه بن علی، آنڭ جوابی، امان کافداری.
حدیبه مصالحه سی صوکنده هر طرف یوللری مسلمانلر اوچون امین
اولدی. ۶ نچی سنه آخرلرنه بیرده گی پادشاهلرغه اوزینڭ رسوللگنی، اساسنی،
اسلامنی بلدروب مکتوبلر یازاچق بولدی. «محمد رسول الله» مبارک سوزی
ایله زینتلنگان مهر فازدردی. «بصری» امیری واسطه سیله روم پادشاهی
قیصرغه طابشرتاق اوچون «دحیه الکلبی» نی بیهردی. مکتوب شول مفهومه
ایدی: «خداینڭ رسولی محمد بن عبدالله دن روم بیوگی هر قلغه! خداینڭ
ائیتانلرغه مرعمتا کوندرگان قانونلرینه اییهروب حقیقت یولینی طابقان
بنلرلرینه سلام. بعک: مین سزنی اسلامنڭ اساسندن بولغان وحدانیتکه دعوت
ایتمن. ایمان ایدوب اسلام حکملرینی قبول ایت! سلامت، عیسی ومیگا ایمان
ایتدکڭ اوچون ایکی مرتبه اجرلی اولورسون! احکام الهیه دن اعراض
ایتسهکڭ، قول آستوگده غی تبعهکڭ عوام خلقیکڭ گناهیک سیگا بولور. ای کتاب
ایهلری! آرامدو مشیرک بولغان خدایغه غنه عبادت قیلورغه وآنارغه هیچ کمنی
شریک ایتمه زگه، اوز جنسمزدن بولغان هیچ کمنی خدایلق مرتبه سنه مندرمه زگه
سزنی دعوت ایده من» مآلک ایدی. بومکتوب هر اقلغه ایرشکچ، اول وقتد
اسلامیتنڭ ایڭ بیوک بولغان دشمانی ابو سفیاندن رسولنڭ ترجمه حالنی
صورادی؛ ابوسفیانک طوغری جواب بیروب رسولنڭ فضائلن صاناغان ایدی.
هر قلده رسوللگینه اوشانهش ایدی.

«عبدالله بن حذافه» حضرتلری واسطه سیله فارس پادشاهی «کسری» غه
مکتوب بیهردی؛ مکتوب شول مآلک ایدی: «بسم الله الرحمن الرحیم خداینڭ

رسولی محمد بن عبدالله دن فارس مملکتی باشلی کسریغه! خداينك آدملرنی حقیقت یولینه کوندر او چون بیهرگان فانولرینه ایهرگان، خدايغه ورسولینه ایمان ایتوب خداينك هیچ شریکسز برلگینه، محمد خداينك قلی ورسولی بولوینه شهادت ایتکان آدملرگه سلام! مین سینی خدایینی برلمک عقیده سینه دعوت ایتمن. مین بتون انسانلرنی حقیقت یولینه دعوت ایتار او چون خدای طرفندن بیهرلگان رسولمن؛ ضالانده قالغان هر جان ایه سینی فورقطامن؛ خداينك قدرتیله ضالانده قالغان وحقیقتنی انکار ایتوی خلیقنك منقرض بولاچقنی بلدره من. احکام الهیه گه ایمان ایت! سلامت بولورسن! انکار ایتسهك، تبعهك بولغان مجوسلرنك گناهلریده سبکا بولور».

کسری رسول مکتوبنی یرتوب تاشلامشدر. رسولغه بوخبر ایشنگاچ، مملکتی یرتلاچقندن خبر یرمش ایدی. فی الحقیقه حضرت عمر خلافتی زماننه مملکتی مسلمانلر قولینه کردی. حمشه پادشاهی نجاشیغهده هر قلفه یازغان مکتوبی مفهومنده عمرو بن امیه واسطه سیله مکتوب بیهرمش ایدی. نجاشی رسول اللهغه اسلامیت اظهار ایتوب مکتوب یازغان ایدی. رسول الله آنارغه جنازه اوقودی وقرداش دیوب ایتوی تاریخا مثبتدر.

«شجاع بن وهب» ایله هر قل طرفندن «دمشق» شهرینه امیر ایتلگان «الحارث بن ابی شمر» گه شول مآلده مکتوب بیهردی؛ بسم الله الرحمن الرحیم خداينك رسولی محمددن الحارث بن ابی شمرگه! حقیقت یولینی کورسه تکان خداينك فانولرینه ایمان ایدوب خدای برکنه عقیده سنك بولغانلره سلام. سزنی خدايغه شریک اثبات ایتمه زدن ویدائیت عقیده سنده بولورغه دعوتی ایتمن. ایمان ایتسهك مکلنك باقی قالور».

هر قلفه خبرلشمازدن اوّل مسلمانلر ایله محاربه ایتەرگه فرار ایتکان، رسولنك مکتوبنی حقارتلگان بولسهده، هر قلدن جواب آلاچ، شجاع بن وهب حضرتلرینی حرمتلهب اوزاتمیش ایدی.

رسول «حاطب بن بلتعنه» آرفلی مصر امیری «الموقس» گه بعینه هر قلفه یازغان مفهومده مکتوب بیهردی. مکتوبنی آلاچ، رسولگه شول مفهومدهغی مکتوبنی ییاردی:

مصر امیری المقوقس بن محمد بن عبدالله غه سلام. بعده: مکتوبکنی
 اوقوب نرسه لرگه دعوت اینکانکنی آکلادم. خدای طرفندن بر رسول
 بهرله چکنی بله ایدم. فقط شامده دعوتی ظاهر بولور گماننکه ایدم. ایلچکنی
 احترام ایتدم. قبط آراسنده ایڭ مشهور ایکی جاریه، کیوم وبر قاچر
 هدیه بیهردم. بوسولنڭ اوغلی ابراهیم آناسی ماریه القبطیه ایدی.

«العلاء بن الحضرمی» ایله بحرین امیری «المنذر بن ساوی» غه
 اسلامغه دعوت ایدوب، مکتوب بیهردی. امیر جوابنڭ «شول مکتوبنی بحرین
 اهالیسینه اوقودم. غایت سوگان کیشیلر بولنغان کبی غایت مکروه کورگانلرده
 بولدی. مینم بیرمده مجوس، پیود خلقلری بار. بونلر ایله نیچک معامله ایتمک
 تیوش؟ شول حقه فکرکنی بکلهرم» رسول بونارغه جوابن مفهومک یازردی؛
 «بسم الله الرحمن الرحيم الله نڭ رسولی محمد بن المنذر بن ساویغه سلام

..... مینم ایلچیلرم سزنی مدح ایدوب سویله دیلر. مین قومکنز گه سزنی
 باش ایتدم، مسلمانلر نرسه گه ایمان ایتسه لر، شونڭ حکمی ایله نکلیف
 اولنورلر. اسلامیتکه ایمان ایتمه گان گناهکارلرنی عفو ایتدم. سزده آنلردن
 عفو ایدکن! ایند گو حرکتک بولدیغکن مدت مملکت اداره کزده قالور. مسلمان
 بولمازدن پیود، مجوس دینلرنده قالغان تبعه کزدن جزیه آلنور».

رسول، عمرو بن العاص ایله عمان پادشاهلری جیفر، عبد جلدنی
 اوغللرینه کسری گه یازغان مکتوبی مآلک مکتوب بیاردی. رسولنڭ نیندای
 حکملر گه، قانونارغه ایهررگه دعوت ایدوبنی صوراشدیقلرندن صوڭ
 ایکیسیده ایمان ایتدیلر.

«سلیط بن عمرو العامری» نی رسول بهامه پادشاهی «هوذ بن علی» گه
 شول مفهومده گی مکتوبی ایله بیاردی.

بسم الله الرحمن الرحيم خداينڭ رسولی محمد بن هوذ بن علیگه! حقیقت
 بولینه ارشاد اینکان والله نڭ قانونلرینه ایهرگان بنه لرینه سلام. بهن: مینم
 دینم حیوان آباق باصه طورغان بیرلرگه قدر ظاهر بولاچق؛ اسلامیتنی قبول
 ایتسه ک، سلامت بولورسن! مملکتک فولکن قالور». مکتوبنی آفاج رسولگه

شول مآده مکتوب یازدی، «..... مین قوم ایچنده غطیب شاعرمن. عربلر مینم درجه مدن فالتراب تورالر. مینی بعض نرسه لرده شریک ایتسه ک، قبول ایتهرمن» مآلنده مکتوب یازوب نبوت، خلافت کبی نرسه لرده شرنک بولونی ایسته مشدر.

یمنده گی بنی نپدکه همدانلرغه، قطن بن عارث، وائل بن هجرگه یازغان مکتوبلری هم شول مکتوبلر مفیومنده ایدی.

تبوك سفرنگ صلح ایتکان «ایله» خلقینه: «دینگرده، هم قاره ده یورینگان ماللرینه و جانلرینه تیمه و، تعرض ایتمه و» حقنده، اذرح، چرباء اهلینه هر رجب آینده بوز آلطون جزیه برابرینه صلح ایدوب امان کاغدی بیردی.

اهیات مؤمنین

هر امتنک اوزینه مخصوص قانون و نظاملری بار. امت اعضالری ورئیساری شول قانونلرغه ایهررگه مجبوردرلر. همده یا کما بر حکومت یا که بر انقلاب میدانغه چفاررغه تله وچیلر ملتنگ روعی حاللرینه متناسب قاعده و تدبیرلر میدانغه کینوررگه مجبور بولالرو بولا کبلمشدر. عربلرده کیاولک، فدالیق مسئله سی قوت کسب ایتنک و تدبیر مملکت اوچون ایسکیدنیرلی برچی تدبیرلردندر. بو لطیف جنس ایندگو ویمان هر توری اجتماعی تدبیرلرگه من القدیم وسیله ایتلمشدر. رسولنک کوب خاتون آلونک اساس مونه شول نقطه در. موندن باشقه رسولنک شفقتی، هر بیچاره گاننی عادتدن طش آباوی، بولطیبی و ملایم طبیعتلی جنس واسطه سیله الهی تعلیمی جدیه رگه تله وی کوب خاتونلر آلورغه آتی مجبور ایتمشدر. ۵۰ گه قدر اوزندن ۲۵ باش قدرلی قارت بر فار تچق ایله (باش قزلر ایله اولنمکنن هیچ بر مانع بولماغانی حالده) معیشتی شهوتی، لذتی اوچونکنه کوب خاتون آلماون، بلکه باشقه توری اجتماعی سبیلنک مجبوریتی آستونده آلون آچق کورسه نه در؛ از دواج حقه بو کونگی مدنی قانونلردن عالی بر قانون

میدانغه کیتورگان ذاتنک اجتماعی و علمی بر تأثیر سز کَشیدن فالغان خاتونلری جیماوی بدیهی بر مسئله در. بیچاره آدم الهی بر ذات بولوب، پاشاونی، شهوت ولذتنه قربان بولغانلغندن، نله می؛ وشهوئی سائقه سی ایله حیوانیتدن اوزن طبعان پیغمبر وفیلسوفلرغه طعن ایتهرگه طوطنادار. مرشد اعظم رسولگه مسکین آدمنک طعنیک شول حیوانلق تأثیری سببلی در. رسولنک کوب خاتون آلووی مونه توبه نده ذکر اینلگان اجتماعی و علمی شول سببیلر اوچون ایدی: ۱) فرداشلر کوبایتوب قوّت واقندار کسب ایتمک، ۲) تعلیم محمدی تأثیری آستونده فالغان خاتونلر واسطه سیله هیئب اجتماعیه وانقلاب نیگزی بولغان بو جنس لطیفنی تربیه لامک (۳) مسالمت و آدمنک حریت شخصیه سنه ازدواجنی وسیله ایثوب مکلرچه آدملرنی حریتکه چغارمق، ۴) فدائی و محترم صحابه لرینک حامیسز فالغان خاتونلرن اوز حمایه سنه آلمق، ۵) عرب عادتیه ایبه رمک، ۶) عرب زورلرینک کولکلرن طابلق و باشقه بو کمی اول وقتک تدبیر مملکت اوچون لازم بولغان اجتماعی سببیلر اوچون ایدی. حکومت اسلامیه قوّتلی، بر حالگه ایرشوب بوندی تدبیرلرگه احتیاج فالماغاج، احزاب سوره سنکگی «ولا یحلیک النساء من بعد...» فرمانی موندن آرتق خاتونلر آلمق درست بولماوینه تنبیه ایتملشد.

(۱) رسول باشلگندن عربلر آراسنک اخلاق و فضیلتی ایله مشهور ایدی. عرب آراسنک فکر و تدبیری ایله آطاققه چققان، ایك زور تجارت ایهلرندن حدیجه بنت خویلد آنی شامغه بیهروب صنابده آلفغان ایدی. شام سفری تجارتندن رسول عادتیه گیدن کوب فایده کیتورگان، اوزنده گی عالیجنابلق ایله حدیجه نك فلی میسرهنیده طالع فالدرغان ایدی. حدیجه نیقدر عرب سیدلری صوراسده، اول بایلقغه ایسی کیتیاسدن رسولگگی فضیلت اوچون رسولنی اختیار ایندی. اوله ننگه نك رسول ۲۵ یاشلرنک، حدیجه ۴۰ یاشدن اوزغان ایدی. حدیجه ابو مال هند و عتیق بن عائد نام ذاتلردن طول فالمش ایدی. ۶۵ یاشنده مکده جعون اسملی اوزنده دفن ایتلدی. رسول آنک ایله ۲۵ سنه عمر ایندی. هیچ بر خاتون آلمادی. رسول، آنی آخر عمرینه

قدر صاغنه، قوی فلان بوغازلاسه، آنك آلوشن چفارا، خدیجه نك دوستلاری
 کیلسه، فوق العاده احترام ایته در ایدی. رسولنك ابراهیم نام اوغلندن باشقه
 بالالری حضرت عائشه دن طوغمشدر. حضرت خدیجه فوق العاده تدبیرلی،
 رسولگه ایمان ایتمکان خاتونلرنك بر نچیسى، ورسولگه زور یاردمچی ایدی.
 ۲) حضرت خدیجه وفاتندن بر آز وقت اوتکاکچ، زمعه قزی حضرت
 «سوده» نى نکاحلندی. اول، مکهلیرنك ظلمنه تحمل ایته آلماسدن ایری
 ایله برگه حبشه گه هجرت ایتوب، ایری وفات بولغاچ، تر بیه سز قالغان ایدی.
 فرداشلری اسلام دینینه غایت دشمن بولغانلقدن حالی قویون بر درجه گه
 ایله کیلگان ایدی.

۳) صوگره داهیه لك علامتى سیماسنده پارلغان حضرت ابو بکر قزی
 عائشه حضرتلرنى طوقز یاشنده ایکن اولندی. بو اولنوی - حضرت ابوبکر نك
 قزن امهات مؤمنین قطارنده کورمك شرفن تلوینه کوره بولدی.

۴) حضرت عمر قزی «حفصه» نى دغى عمر نك تلوی بوینچه اولندی.
 حفصه نك ایری غنیس ابن خذافه بدر صوغشنده شهید بولوب طول قالغان
 ایدی. «حفصه» نى آناسى حضرت عمر ابو بکر و عثمان حضرتلرینه عرضه
 ایتمسه ده قبول ایتمه دیلر. نهایت امهات مؤمنین دن بولمق شرفینه ایرشدی.
 حفصه باطر، کیسکون سوزلی، اوتکون طبیعتلی بر ذات ایدی.

۵) بشنچی خاتونی ام سلمه هند بنت ابی امیه در. اولگی ایری ابو
 سلمه بن عبد الاسد ایله حبشه هجرت ایتمکان، وآنندن قایتقاندله ایری وفات
 بولوب طول قالغان ایدی. بالاسى کوب، کوچی واری طبیعتلی بر ذات ایدی.

۶) امهات مؤمنین دن ام حبیبه بنت ابو سفیاندر. بورنقى ایری عبدالله
 بن جعش ایله برابر حبشه گه هجرت ایتمگنده ایری نصرانیت قبول ایتمدی.
 ام حبیبه اسلامیت نده ثبات اوزرنده آیرلوب قالدی. ام حبیبه حبش یورطنه
 غربتده حمایه سز قالغانلقدن حبشه ده ایکن رسولگه نکاح اولندی. آناسى
 ابو سفیان اول وقت اسلام نك ایك آلوغ دشمنلرندن، اسلام و مسلمانلرنى
 برر اوچون هر فرصتی غنیمت بلوچیلردن ایدی.

(۷) زینب بنت جحش سیدہ لردن و پیغمبرنک عمہ سی امیمہ قزیدر. بو قز رسولنک یاردمی ایله فل بولغان و رسول تَبَنی (اوغل) اینکان زیدکه نکاحلندی. لکن زید ایله آرالرنده الفت، محبت پیدا بولمادی. زید زینب بنی طلاق ایتمک خصوصندہ رسولگه کیلوب کیکاشسده رسول: «بخشی تور و کز! حقوقن رعایه ایت!» مفہومندہ نصیحت ایتہر ایدی. زاده گاندن بولغان بو خاتونی ایله زید کیلشه آلمادی. نہایت طلاق ایتہر گه مجبور بولدی. بو ازدواجفہ سببھی رسول اوزی، ألوع سیدہ گه ایرسز او طور مق عارلک بولغانلقدن و جاهیلینده گی «اوغللقغہ قبول ایلگان کشینک مطلقہ سن آلمق درست تو گل» قانونن ابطال ایتمک اوچون رسول بوسیدہ ایله ازدواج ایتدی. عربلرده بو قانونغہ احترام فوق العاده ایدی. رسول بو خاتوننی آلورغہ نلہمہ دی. الله طرفندن مأمور بولدغندن قانون الهیه گه اطاعتا گنہ نکاحلندی. رسولنک بوقانوننی ابطالی تعصیلی هر قومک بولغان کبی عربلرده ده زور شاور - شورلغہ سبب بولاچغندن سورہ احزابک بو واقعه اجماعی سببلیری ایله بیان بیورلدی.

(۸) زینب بنت خزیمہنک اولگی ایری عبدالله بن جحش «احد» محاربہ سنده شهید بولغاچ، رسول آنک ایله اولندی. بو ذات صو ک درجه ده زاهده بولوب ام المساکین لقبی ایله مشهوردر.

(۹) میمونہ بنت الحارث رسول طرفندن ای ک صو ک نکاح اینلگان خاتوندر. بو ذات رسولگه اولنگانده فارحق و غایت فقیرہ ایدی.

(۱۰) جویره بنت الحارث. بو ناک اصل اسمی برہ اولوب، بنو مصطلق شیخی الحارث قزیدر. محاربہ سی فصلنده رسولنک ازدواجی ذکر اینلگانلگندن تکرار بیان ایتہر حاجت یوق.

(۱۱) صفیہ بنت حبیب بنو نضیر قبیلہ سی شیخینک قزیدر. ایری خیبر صوغشندہ ئوترولوب اوزی اسیرہ اینلمش ایدی. رسول قبیلہ سی آراسنده نفوذلی کشینک قزن اسیرہ لکن فوتقاروب اوزینه رفیقہ اینمشدر. رسول، بولارنک همه سنہ بر تیگزم معاملہ ده بولنوب، ایرلک حقوقن تہاما یرینه یتگروب، بارچہ سی رسولگه منتدار ایدیلر.

صفيه يهوديه، خديجه، سوده، عائشه، حفصه، ام سلمه، ام حبيبہ قریش قبیلہ سندن، فالغانلری باشقه عرب نسلندن ایدیلر. حضرت خدیجه ایله عزیزه رسولدن ئلك وفات بولوب، فالغانلری رسول وفاتنك سلامت وحضرت عائشه دن دن باشقه سی طول حالده رسول ایله نکاحلہ نگان ایدیلر.
 (۱۲) ماریه فبطیه مصر امیری مقوقس طرفندن هدیہ ایتلگان جاریه وحضرت ابراهیم نك آناسیدر.

رسول - قۇلر

كتاب زور ایماسون اوچون باشقه فصللر کبی بو فصلنی ده قسقه جهغه یازونی مناسب کوردم: قۇللق قرون اولی ده میدانغه چققان بر مسئله در. آثوریلر، فینیقه لیلر، مصر لیلر ویهودلرده قۇللق واسارت بار ایدی. ایسکی شریعتلرده ده قۇللق مباح بر نوسه در. (تورات تثنیه سفری ۱۰-۱۵ صئویل سفری: ۶) پولیس نك نیماوغه یازغان آلطنچی صحاح ده: ۲-۲؛ ۲؛ ۲؛ ۲؛ صحاح: ۹) رسول اوزینك تعلیمنده قۇلر ایله حرارنی نیگز وقرداش ایتوب، عملی صورتده کورساتمشدر. رسولنك بو خصوصه غنی تعلیمی شوندن عبارت: (۱) هر قدرتی یتکان کشیگه قۇلر آزاد ایتمك زور ثواب؛ قۇلر خصوصده حدیث ده کوب فرمانلر وقرآنده کوب آیتلر بار (محمد، بلد، نور، احزاب، نساء، معارج، نخل، روم سوره لرینه مراجعت) (۴) کفارۀ بیین، (۳) کفارۀ قتل، (۴) کفارۀ رمضان، (۵) کفارۀ ظهار اوچون قۇلر آزاد ایتك؛ (۶) مکانبه، (۷) مدبرك، (۸) وصیه بالعتق، (۹) نذر بالعتق، (۱۰) وظیفه برابرنك آزاد ایتمك. (۱۱) ام ولدك، (۱۲) صانوب آلتغان فلنك قراداشلکی سببلی و (۱۳) زکات مالندن صانوب آزاد ایتك (۴۱) قۇلنی اذا و صوغونك کفارتی عتق در.

تعلیم محمدی شول ذکر قیلنغان سببلر ایله بر جهتن قۇللرنی آزاد ایتەرگه دعوت ایتوب، ایکنچیدن آزاد ایتلمی فالغان قۇللرغه آلارنی جن معناسیله حر ایته تورغان حقوقلر بیلگوله دی. قۇلر خصوصنك عدالت ایله معامله هم خواجه لری

ایله کیوم، آشاو، اوچوده تیگزک و قوئلرندن طش اش قوشماسلق ایله امر ایتدی. رسولنک ایك صوئفی وصیتی شول ایدی: «اتقوا الله فیما ملکتم ایمانکم، اطعموهم ما نأکلون، واکسوهم ما تلبسون، ولا تکلفوهم من العمل ما لا یطیقون». «قو المرغه قوئم کنیزه گم دیوب خطاب اینمه گز! بلکه یگنم، قزم دیوگز»، «هرکم کنیزه گن تربیه لب، گوزهل ادب بیروب، آزاد ایتکاندن صوئ اولنسه، ایکی مرتبه اجرلی بولور»، «کی حدیثلر بو کتاب بیتلرینه گنه صیارلق توگل. شول تعلیم محمدی سایه سنک مالی بولغان هر صحابه و صحابه قوئل آزاد اینتر ایدی. رسول بو مظلوم جنسنی شول قدر احترام ایتمشدرکه، زیدنی اوزی ایتکاندن صوئ عمه سی قزی قریش سیدلرندن بولغان زینب ایله ازیله ندرمشدر. قوئلر خصوصنک غی تعلیم محمدیک بولغان فرمانلر و مکتلر چه حدیثلرده گی تشویقلر ملاحظه ایتلگانک شبهه سز شول نتیجه چقاچقدر: محمد علیه السلام بیرده قوئلنی مسئله سن بترونی قصد ایتمشدر.

حجة الوداع

وداع خطبه سی. رسول گه کیلگان و فدلر. وفاتی.

رسول ۱۰ نچی سنه ده حج ایله چه گینی بر نیچه کون مقدم اعلان ایتدی. ذوالقعدة ۲۵ نده جمعه خطبه سنده حج ادبلرینی تعلیم ایتدی. ذوالقعدة بکرمی آلطیسنده اویله دن صوئ مدینه دن چغوب ذی الحلیفه ده فوندی. بکشنه کون ایکی رکعت اویله نمازنی اوقوب سفر ایتدی. یدی کون سفر ایدوب ذی طویغه ایرشدی. برتون فونوب ذی الحجه دورننده ایرتهن مکه گه کردی.

مکده دورت کون طور غاچ، ذی الحجہ سکزنده مناغہ سفر ابتدی. منادہ بر کیچہ اسراحت ایدوب، قویاش چقچاق عرفہ بولینه چقدی. نمرہ اسملی قریبده ننگلگان چادرغہ ایندی. زوال سوکونده قصوا اسمیلہ دوهسینه بنوب وادی عرفکه کیلدی. دوهسی اوستونده شول مفهومده گی خطبه سینی اوفودی:

بارجه حمد کائناتی نظام اوزره یاراتقان خدایفه غنهدر. خدایدن یاردم استهب مفقرت تلیمز؛ بتون ناچارلقلمزدن فایتامز؛ کوکلمزده گی ناچارلقلردن وناچار اشلمزدن خدایفه صفنامز؛ خداینگ قانونلرینه اییهروب هدایت بولینه کرگان کشلرنی آزدروچی یوقدر. احکام الهیهدن آیورلقان آدملرگه حقیقت بولی فاپالیدر. الله شریکسز بر، محمد الله ننگ قلی ورسولی بولوینه شهادت ایدهمن. الله ننگ بنده لری! هر نوع ضررلردن صافلانوب تقوالق و خدایفه اطاعت ایترگه دعوت ایدوب وصیت ایدهمن. بعده: «ای آدملر! سز لرگه بعض نرسه لر بیان ایده چکمن؛ یغشی طکلا کز! شاید بو یلدن صوگ مینی بو اورنده کوره آلماز سز!

ای آدملر! بوکوننگ بو آینده، بوشهر کزده حرام بولووی کبی خدایفه بولوفینچه ماللر کز و قانلر کزده حرامدر. سزگه تبلیغ ایتدی می؟ خدای شهادت اینرکه، تبلیغ ایتدم. هر کمده قویلقان امانت بولاسه ایه سینه طابشرسون! جاهلیتده گی ربا بوکوندن صوگ کیسلدی. برنجی آتام برله برطوغاننگ اوغلی عباسنگ ربا سیله باشلیمن. جاهلیتده گی قان دعوالری بوکوندن صوگ بیه فویلدی. برنجی اوله رق عامر بن ربیعہ بن الخارث ننگ قانیله باشلیمن؛ جاهلیتده آرتقلق سانالغان نرسه لردن کعبه صافلاو و حاجیلر صوغارودن باشقه سی همه سی بوکوندن اعتبارا بتورلدی. قصددن کشی اوترگان کشیدن قصاص آلنور. نایاق و طاش ایله اوترمک شبه عمد (قصددن اوتروگه اوخشاش) سانالوب یوزدوه آلنور. یوزدن آرتق آلمق و بیرمک جاهلی عادتلردن سانالور. ای آدملر! شیطان بو بیر کزده معبود بولودن امیدنی اوزدی. لکن اعتبار سز اشلرگان کچوک اشلر کزده اوزینه اطاعت ایدو کزگه راضی بولدی.

• اى آدملا! آيلرنى وقتىدىن كىچىكتىروب حسابلامق (نسى) (۱) احكام الپهينى رعايه ايتمەزىدىن، خىداى حرام ايتىكان مدتى بىرل حلال ايكىچى بىل حرام ايتىوب، كىرلىكار آرتىرورغە سىبب بولدى. حاضر ايسە زمان خىداى بىر و كۆكلرنى ياراتقان وقتەغى حالينە، حالت طىبىيەسىنە فايىدى، اول وقتەدە آيلر اون ايكى، ذوالقەدە، ذوالجەجە، محرم آيلرى طوتاش، جىمادى الاخير ايله شىعبان آراسىغى رجب آيى يالىز اوزىگنە حرام ايدى. سزگە تىلىغ ايتىدىمى؟ خىداى شىهادت ايتەر، كە ايرشىدىم.

اى آدملا! خانونلر كۆزىڭ سز دە و سزنىڭ آلا ر اوستون دە حقوقلر كۆز باردى؛ فراشكۆزنى اوز كۆزىدىن باشقە سەنە ئايتانماسونلر. اذىكۆزىدىن باشقە سز مكر وه كورگان آدملرنى كرتىماسونلر. زىنا كى ادىبىزلىكلر دە بولنماسونلر. اكر بو كى ادىبىزلىكلر دە بولنسىلر، منع ايتىوب اولرندە جىس و جزالرغە

(۱) عربلر اولدە حاضرگى اهل اسلام كىبى آينى آي كورمك ايله حسابلازلار؛ ۱۰ نچى ذى الحجەدە حج ايتەرلرى ايدى. بو اصول تىجارىلر نە موافق كىلمەدىگىدىن يهودلردىن كىيسە عملىنى اوگرانوب نىسى دىە اسىلەدىلر. ابراهيم عليه السلام دىن بىرلى عربلر مصلحتنە موافق ذوالقەدە، ذوالجەجە، محرم رجب آيلردىن عبارت دورى آي حرام اعتبار ايتلور؛ هىچ صوغشوق درىست كورلمەس ايدى. صوغشوق طىبىعت حكمنده بولغان عربلرگە اوچ آي طوتاش صوغش ناشلامق موافق بولمادى. بىنا ئىليه محرم آينىڭ حراملىغىنى صفرگە كىچىكنوروب اوچ اورىنە ايكى حرام ايتەر بولدىلر. بو اصول ايله ۱۹ يىلدە بىر كىيسە اولمق لازم ايسە دە، عربلر ۲۴ يىلدە بىر مرتبە كىيسە ايتەرلر ايدى. نىسى اصولنى يورتور اوچون مخصوص بىر كىشى، مالك بنى كنانە اوغللردىن قلمسنى بىلگىلادىلر. رسول كىلگىچە بو نىڭ نىسلىندە قالدى. قلامسە دىمكلە معروف بولدىلر.

بو خصوصە تىفصىلى معلومات آلوب نىسى نىڭ حرمىنىڭ حكمت و فىلسفەسىنە اطلاع ايتمك اسىتەگانلر «محمود پاشا» الفلكى نىڭ «نتائج الافهام» نام كىتابىنە مىراجعت ايتسونلر.

خداى سزگه رخصت ايتدى. ادبسىزلىكلارنىڭدىن تېلۇب اطاعت ايتسەلەر و قوتىڭىزگە كۆرە كېيىم و نىققەلرى سىزنىڭ اوستوڭىزىدە. خاتونلىرىڭىزنىڭ حقوقلارنى يېرىمە كېتىرىڭىز دە تقوالق ايدوب خىدايدىن صافلاڭىز! خاتونلار قىندە خىر ايله وصيت ايدىڭىز!

اى آدملىر! مۇمىنلار قىداشلىرىدۇر. ھېچ كەسگە قىداشىڭىزنىڭ مالدىن خوش كۆرۈپ بېرىڭىز باشقىسىنىڭ ھىلال توڭلىرى. مېنىڭدىن سوڭ بىر بىرگىزنى اوتىرىشۇپ كىرلىككە قايتىمەڭىز! بىن سىزگە ئەمەل ايتكىن. و قىتىڭىز دە سىزنى حىقىقت يولدىن آيورمى طورغان خىداى كىتابىنى قالدردىم. قىراندىن آيورماڭىز!

اى آدملىر! خىدايىڭىز بىر؛ آناڭىز بىر. آناڭىز آدم طوراقىدىن بارانلىدى. خىداى فاشىدە ھىرمتلوڭىز ھىر تورلى ضررلردىن صافلانوب تقوالق ايتكىنلىرىدۇر. ھىر قايۇڭىزنىڭ دىر جەھارى تېگىز؛ ھىر بىنىڭ غەمبىگە تقوالقدىن باشقى سەبب ايله ھېچ آرتقىلىق بوق.

اى آدملىر! جناب حق وارثلىرىگە اوزلىرىڭىزنىڭ خىسەلرىنى بېلىگىلادى. وارثكە وصيت درست اولمادىقى كېيى وارثدىن باشقى سەنەدە مالنىڭ اوچىدىن بىرىدىن آرتق وصيت درست توڭلىرى. بالا توشاك آناسىنە نىسبەت ايتلور. زىندان طوغان بالا دە آناسىڭىزنىڭ حق بوقىدۇر؛ ھىر كىم آناسىدىن باشقى سەنەدە نىسبەت بولونى دعوا ايتسە، ھىر كىم اوزىڭىزنىڭ مولاسىدىن باشقى سەنەدە نىسبەت ايتسە، آڭىزغە آدم و فرشتەلرنىڭ لىغىنى بولسۇن. بونداى كىشىلردىن بوڭناھلىرى مۇقابىلە توبە ھېچ نىسە قىبول ايدىلماز. السلام عليكىم ورحمە الله خىداى شىھادت ايتىر، كە بىن سىزگە الھى ھىكملىرىنى ايرىشدىم. (سوزىنى اوچ كۆرە تىكرار ايدوب) خىداىلارڭىزنىڭ خىداى بولمىغانلىرىغە ايرىشدىسۇن! شىداىدە خىداى بولمىغان خىداىلار چىدە سىزدىن ھىفلىلاراق، ايشىتە طورغان خىداىلار دە بار دىر» دىيۈپ احكام الھىينى ايرىشدىمكى ايله امر ايتدى. خىطبە تىھام بولغاچ، خىداىدىن بلال اذان وقامت او قودى. رسول ايكى ركعت نماز اداء ايتدى. اويلەدىن سوڭ ايكىدى نمازنى او قودى. عرفاننىڭى وقفە اورىنىنە كىلدى. آقىشامغە قىدر وقفە دە طوروب، آقىشامدىن سوڭ مىزدىلغەگە ايتدى. كېچە مىزدىلغە دە قالدى. طاك آطقاچ، نماز

اوقوب مشعر حرام ياننك ذكر و فكر ايله شمعول بولدى. صوكره مناده احكام
 حجنى اداء ايتكاج، اوچ كون طوروب اوليله دن محصب قه ايندى. شول كيچمه ده
 طواف وداع اوچون مكه گه كېتىدى. ايرته نمازن اوقودى. ذوالحجه اون
 دورنده سفر قيلول ذوالحجه يكرمى برنده مدينه گه ايرشدى.
 رسول رسالت وظيفه سن تماماً تبليغ ايتدىك دن صوگ ۱۱ نچى سنه ده
 صفر اينده خسته له ندى. باشى آورى باشلادى. ربيع الاول باشنده آروى
 فوتلدى. خسته لگى ائناسنك هر خاتونينك بولمه سنه بولنور ايكان خسته لگى
 زبادلشه باشلاغاچ، عائشه حضرتلى بولمه سنه ياتارغه اذن صورادى. هر
 قايوسى رخصت ايندى. خسته لگى غايت قوتلنگاچ، يكلابوب خلق آراسينه
 چغوب آخرگى وصيتلر بى سويله مك اوچون اوستينه صو قويارغه امر ايندى.
 فابك ايمه دى. نمازغه چقا آلمازلق بولغاچ ابوبكر حضرتلر بى امام بولوب
 نماز اوقتورغه قوشدى. خلق، رسولنك خسته لگينك قوتلى بولوينى بلگاچ،
 غايت حسرتله نوب، رسولنى كورمك استه ديلر. حضرت عباس رسول گه
 خلقنك شوقنى بلدرگاچ، على و عباس حضرتلى قولطقلاب، منبرينك ايك
 توبه نكى باصقچينه اوطرنديلر. كوكلرده منگو فالاق سوزلر بى سويلادى.
 دنياده هر جان ايه سى فاني بولور؛ دنياعه هر رسول كېلدى؛ وفات ايندى.
 اوزى وصحابه لر همه سى وفات ايك چكلر بى سويلاب آرالرنكغى مهاجرلر گه
 خصوصاً اولك هجرت ايتكان مهاجرلر گه خير ايله وصيت ايتوب العصر
 سوره سيني اوقودى. بوسورهنى اوقوق ايله بتون انسانلرغه منگولك قانون
 بولغان مدينت نبگزلرن بيان ايندى. جناب حقفه ايمان، هر وقت حقيقدن
 آيورلماو ايله، هر اشده صبرلق، ثبات و متانتدن باشقه نرسه لرنك شقوتلى
 انسان اوچون فايده ايه به چگنى ايضاح ايندى. هر اشك تدبير ايله هر كندن
 باشقه هيچ نرسه نك تاثيرى بولماوينى، بيرده هر وقت اصلاحنى استه مك
 و فرداشلكنى رعايه ايتمك لازم بولديغنى آكلاندى. اسلاميتنك شانى و شرفى
 بولنده هجرت ايتكان رسول و صحابه لر بى جانلرن فدا ايدوب اعانت و ياردم
 ايتكان انصارغه خير ايله وصيت ايندى. وفاتندن اوّل اهل اسلامغه وصيت

يازدرمق استه مش ايسه ده، غايت خسته وقتى بولدغندن عمر رضى الله عنه
 حضرتلى كى بعضلى يازدرمق استه مه ديلر. نهايت اخلاف چغوب يازملى
 قالدى. ابن عباس حضرتلى بوخصوصه تأسف ايتسه ده، حضرت عمر هيج
 تأسف ايتمه دى. قرآن يالكزى مسلمانلرغه يتهدر، فكرنك بولدى. جمهور
 نظرندە رسول دوشنبه كون ۱۲ ربيع الاوّلده دنيانى ترك ايدوب منگولك
 دنياغە تشرىف ايتدى. اهل حساب نظرندە ۱۱ نچى يك دوشنبه كون ۱۲
 ربيع الاوّل گە طوغرى كيلمه دگندن ۱۳ نك ياكە يكشنبه كون وفات بولوب
 دوشنبه كون دفن اولدى ديورلر (۱). رسول الله نك وفاتى مسلمانلرغه غايت
 آور طبولدى. زياده محبتندن دنيانك ايك عقللى كشىلردن سانالغان عمر
 حضرتلى اوشانمادى. نهايت حضرت ابوبكر: «هر كم محمدك عبادت ايتسه،
 بوكون محمد وفات بولدى. اللهغه عبادت ايتسه، خداى هر وقت تركدر؛
 هيج بروقت وفات اينماز» مآلنده سوز سويله گاج، صحابه لر نك عقللى
 باشلرينه كيلدى. حضرت ابوبكرنى اتفاق ايله خليفه ايدوب صايلاديلر.
 رسولنى حضرت عائشه حجره سينه دفن ايتديلر.

انا لله وانا اليه راجعون

(۱) نتایج الافهامك بوخصوصه غايت مهم معلوماتلر بار.

فوق العاده لگي .

مسلمانلر وچيت خلق ايله معامله سي، يهودى جنازه سيني
كورگاچ، طوروى، نجاشيغه جنازه اوفووى، ماريه القبطيه . .

رسول الله ده غى فوق العاده لىكنك اناردن باشقه سنده بولنماوينى بلمك
اوچون انارغه خدای طرفندن ايندرلىگان قرآنى اوفوق بينه در . رسولنك
سیرنى آنك فوق العاده لگینی اوزيگنه بلدره در . طبعی بولغان مانورلى، عقلينك
وفهمينك كمالى، حواس، اعضالرينك قوتى، فصاحتى و بلاغتى، اشلرگه
اشلرينك بيوكلكگى، عالی خلقلرى و آدابى، صبرى و ثباتى، عدالتى و تواضعى،
مرحمتى همه سى فوق العاده ابدى .

كچوك وقتنده آنى كورگان بارچه كشيپلرنك آنى ياراتوب محبت
ايتولرى، زورايچاق، مشكل اشلرنك و نزالعلرنده حكم ايتولرى، عبدالمطلب
و ابو طالبلرنك آنى بالالرنندن آرتق حرمتلرولرى نه قدر سوملى و طوغرى
بولووينى كورسته ابدى . آنك سويله گه ن سوزلرى مدنيت علوم و ترقى
ايتكان شول صوك عصراريمزده غنه سويله نه باشلاوى فصاحت، بلاغت
و عقلينى اولچهرگه بينه در .

بتون دنيا و ثنيت فارانقولغنه بولغان هم يغاچلر، حيوانلر، كاهنلرگه خدایلق
درجه سى بيرلىگان و قتلرده كائنات نظامى و ترتيبى ايله شول مدنيت عصرنه
بيوك الهى فيلسوفلر فكرينه كېلمه گان روشك، خلقى آكلارلق ايتوب،
و حدانيت عقيدك سيني ميدانغه قوبووى؛ قوتلى بولغان آدملر دنياده ايكچي
خدای درجه سنك ايكن آدم بالالرى همه سى نيگىز، فضيلت و كمالدن باشقه
آرالرنك آبورما يوقدر، طاوشنى دنياده برنجى مرتبه قچقروب، ميدانغه قوبووى،
اوزى و ايبك شلرى آنى عملى روشك كورسه تولرى فوق العاده لگينه دليلدر .
علم اجتماعيه نك ترقيسى ساپه سنده شول صوك عصرمزه غنه ميدانغه قوبولغان
پارلامنتو، شورى اصوللرى، فرداشلك اساسلرىنى اوگراتوب عملگه قوبووى
فوق العاده لك توكلده؟ نه در؟

آدمڻڱ استعدادى نپايتسز؛ بتون دنيا آدملر فايڱلنمق اوچون بارانلمش؛
 دنيادهغى هر نرسى تر قينى قابل؛ عقل حكمندن باشقه هيچ نرسه نى قبول ايتماو؛
 حریت دين كى اياڱ عالى قانونلرنى، بتون دنيا اوهام، خيال خرافات بغاولرى
 آستنده ايكن، عرض ايتوب، ميدانقه چفارودن زور فوق العاده لك بولنماز.
 مدنيت، علوم، تراجم احوال انبيا و حكما، تاريخ امم، حقوق بشر،
 اخلاق و ادب، معاشرت، انسانيت و مرحمت حقنك سويلگان سوزلرى نينداى
 ذات عالى بولوينى بلورگه ييتهدر.

اوزينى اوتررگه قصد قيلغان، اياڱ زور عذاب و جفالر ايله يورطندن
 فووب چفارغان خلققه فارشى، دنياده اياڱ زور پادشاه حكمنده ملكتلر ينى
 فتح، ايتكلاچ حریت و انسانيت معنالرى آڱلاتوب «سز آزادسر» مصانسنده
 خطبه سويلوى اوزيگنه فوق العاده لسگينى بلدرهدر.

بدوى عرب، جبه سيني نارتوب جرطوب مال صوراچاچ، بر دوه آربا، بر دوه
 خرما بيروب، ييبه روى معامل سيني بلورگه ييتهدر. اياڱ زور پادشا حكمنك ايك
 مجلسرگه بارغانك فايڱ اورن فالسه، شونك اولتروى، عاڱى بر كشى حكمنك بتون
 خلق، خاتونلر، بالالر ايله بر تيگز معامل سى تواضع لگنى بلورگه ييتهدر.
 تواضعك كورسه توب، فالتراب، آلدينه كيلگان عربكه: «اوز كنى طوت بن
 قريش قزندن طوغان عاڱى بر كشمين؛ بادشاه تو گلمن» جوابنك بولتمش ايدى،
 يهودى جنازه سى اوزغان وقتك، آدم بالاسيني حرمتلر، آياق اوستوبنه
 طؤرووى، حبشه بادشاهى نجاشى اولوينى ايتده شلر يته خبر بيروب، جنازه
 اوفووى، چيئدن كيلگان كشميلرگه اوزى خدمت ايدوب يورووى، چيئ
 خلق ايله معامل سيني بلورگه ييتهدر. ايشته شول قرآن، حديثدن چوبلر
 بازلفان آزغنه سوزلر فوق العاده لسگينى بلورگه ييتشه كبرهك؛ و شارع
 عليه السلامنى هر تورلى خسته لكارگه مبتلا ايدى، ديوب چرانتورغه و بو
 دعوى ايله دنيانى يافترتقان اسلام قوياشن سوندررگه طرشو چيلرنك سوزلرى
 نى درجه بولوون اولچهرگه ده مدار بولسه كبرهك.

حيات محمد عليه السلام نتيجه سى :

دينلرنىڭ اصلى براولوب، آنى شھوتلى آدم اوزى اوزگەرتە. انسانىت ديننىڭ مۇسسسى منگولك ديانت. نيزلكك انتشارى. قطايك هم فرانسه تيره سنده اسلام. حاضرده مسلمانلر .

رسولدن اول ايسكى مؤرخ وفيلسوفلرنىڭ عرب جزيره سى حقننده معلومانلرى آرز؛ مدنيت عالمى اچننده اسمى بيله نللرده يورمى ايدى . رسول، دنياعه حقيقى مدنيت ايله كىلگىچ، آزر وقتده بتون دنياعه مشهور اولدى . نللرده «عربلر» سوزى كويابوب بتون دنياعه زوراشلرى ايله نمونه اولدىلر .

رسولنىڭ ايڭ زوراشى - شھوتلى آدمنى وئىتت درياسندن چغاروب، وحدانيت عقيدەسىنى جەبوب، مدنيت، علوم نورلرىنى قاپلانغان اوھام وخرافات بۇلۇطلرىنى تاماميله قووب، فضيلت وكمالات اوگراتوب، انسانلرغە مساوات وحرىت يولىنى عملى صورتنە كورسانوى ايدى. چونكە بوفضيلتلرگە عادتلەنگان خلق اوچون استىقبال قاپولرى هر حالده آچق بولنور .

ايڭشلر بىڭ وصحابەلر بىڭ اولئولگىچ وترك وقتنەك فوق العادە سومكلرى بو عصرمىزغە قدر بتون دىئانى عجبەلەندىرگان نرسەلر چەلەسندىلر .

رسولمىز كىترگان تعاليم، فسقە چە تعبير ايتكانەك، دىنى واجتماعى مخصوص قاعدەلردن عبارتدۇر . رسول، آدم اوچون ايڭ ضررلى وحياتىنە ئىخار تائىرلى وئىتت خرافاتلرىنى بتوروب، وحدانيت عقيدەسىنى ميدانقە قويوب، آدمنى منگولك حرىتكە ايه ايتدى . مستبدلر، كاهنلر استبداندىن منگولك قونقاردى . اول وقت دنيادە مسئلە اجتماعىە غايەت ئىخار بر حالەك؛ مدنيت وعلوم نورلرىنىڭ اثرىك كورنىمى؛ باي بولغان آدم ومال- ايسكىچى خدای؛ فقيرلر، خانونلر ، بالالر حقوقسىز اولوب، اسارت بغاولرىلە بغاولتمىشلر ايدى .

رسول بو قاپونى غايەت شدتلى صورتنە فائىدى . اجتماعى حاللرنى اصلاح ايتەك حقنەك مۇكدن آرتق آيت ويوزلرچە حدىتلر سويلاپ، ھەمە سىڭك حقوقنى

تعلیم ایتدی. انسان هر وقت و هر عصرده نیندای علوم و معارف که محتاج بولسه، همه سینی فرض ایتدی.

آلتی ماڭ ایکیبوزدن آرتق آیت قرآنیه نڭ مکن آرتقی وحدانیت عقیده سی حقنده اولوب، باقیسی علوم اجتماعیه گه داخلدر. ذاناً اسلام نظرده وحدانیت ایڭ زور مسئله اجتماعیه در. وحدانیت عقیده سی برده جه یلمگان وقت اجتماعی مسئلرنی اصلاح ممکن نوگل.

بناء علیه رسول—انسانیت دیانتینی مؤسسدر. ارسطو علوم طبیعیه، سقراط فلسفه فنی تأسیس ایتدی کبی، تکرار ایته من، رسول انسانیت دیانتینی تأسیس ایتدی. درست ارسطو تأسیس اینکان علوم طبیعیه سقراط تأسیس اینکان فلسفه ترقی ایتدی. کوب نرسه لر آرتدرلدی. ارسطو و سقراط تأسیس اینکان اساس ضایع ایدلمه دی. رسولدن اولده کوب رسوللر دیانت تأسیس ایتدی لر. لکن شهونلی انسان آنلرنڭ اساسلرینی بوزدی. دینلرن اوزگارتدی. فقط رسول کینورگان دیانتنی شهونلی آدم بوزا آلهادی. اولده قرآندر. زبور، تورات و باشقه خلقلرغه یبه لرگان کتابلر، بتون اهل علمنڭ اعترافیه ثابتدر که اوزگارتدی؛ قرآن بیانیه بوزولدی. قرآن بتون اهل علمنڭ اعترافیه، خدای طرفندن فی روشده ایندرلدی، ایسه شول روشده بافی قالدی.

بناء علیه ایڭ زور شرف رسولکه عائد، رسولک بتون دنیاغه منگولک رحمتدر. درست ارسطو یا که سقراط سویله گان سوزلر علمی کتابرده بولنه بلور. فقط شرف هنوز آنلرغه عائددر.

رسول سویله گان سوزلرنڭ کوبسی اندلس واسطه سیله ییا که قرآندن کوچرلوب، آوروپا کبی بیرلرده عملگه قویلدی ایسه، شرف آنلرغه نوگل رسول و اسلامتکه در. دنیاده نه قدر عقاید، افکار اوزگارسه ده قرآن، رسول سوزلرندن اوستون بولا آلهاز. بناء علیه قرآن منگولک دیانتدر که، عقل، فکرلر زور ابوب، مدنیت بیوکله شد که عملگه قویلا بار اچقدر.

دیانت انسان اوچون طبیعی و اوز دینلری علوم و مدنیت ایله تارتشدغندن نه قدر دیانت تأسیس ایتسه لرده، اسلام قویاشی نوری ایله سترایه چکر.

مدنیت ایله علوم زور ایدقجه اسلام ینه زور مدنیتکه شیوتلی آدمنی سوق ایتدکندن اسلام منگولک دیانت بولوب بیر سلامت طور دقجه فالاقدر .

اسلامیتنی قبول ایتکان هر کشینک اسلامیتنی ورسولنی عادتدن طش سووی شول عالی قاعده لر هم رسوله کورلگان فوق العاده لکلر اوچون ایدی . درست بونلر آراسنده بلکه بعضیلری رسولنک اوزنده گی جاذبه اوچونده سوگانلدر . رسول وعلیفه لری وقتنده غی ثبات ، غیرت ، ایمان ، زور اشلر اوزلریگنه رسولده گی جاذبه لک واسلامیتده گی بیوککنی بلورگه ینه در .

شولای ، منگولک دینگه هر که نک میل ایتوی بودیننک هر کینک طبیعتینه موافق بولوب قرآن فطرت دینی تعبیر ایتکان طبیعت دینی بولوینی بلدره در . اختیاری اولارق ، کوچلاوسز -- اکراهسز -- بودیننک آز بر زمانده هندستانده غی کنج نهرندن فرانسه غه قدری ، هند دینگزندن قظایرغه چه جهیلوی بونارغه شاهد در . حاضرگی مدنیتلی آروپا هم مسلمانلر بارغان باشقه بیرلر اول وقتلرده وحشی دیورلک بر حالدلر ایدی . اهل اسلامنک بیرلرینه بارولری ایله جنت اولدیلر . اندلس کتبخانه و عالی مدرسهلر ایله تولدی . اول پاپاسلر ظلمندن فاققان مظلوملرگه مرحتبخانه و آروپا طلبه لرینه تربیه خانه ایدی .

بغداد هم قرطبه شیرلری دنیانک بوکونگی لوندنی ، پار یژی اولدیلر . نهایت سه رفندلر رشد خانه و مدرسهلری کتبخانه لر یله دنیاغه مشهور اولدیلر . آفریقا و هندستانده مدنیت نشر ایتدیلر . نهایت ، وحشی آروپاده علوم اسلامیه دن حصه آلدی . اندلسده او قوغان شاکردلر واسطه سیله مدنیت نشر ایدلدی . بونلر همه سی حیات محمد علیه السلام نتیجه سنک حاصل اولدی . همه سی حیات محمد علیه السلام نورلرندن بر نور ایدی .

لکن شهوتلی ، استبدادچی انساننک بو فضیلت و بومدنی قاعده لر شهوتینه طمعینه ، موافق کیلمه دی . شهوتینه غلبه ایته آلمادی . مشورت اصولینه ، اتفاق ایله خلیفه صایلاماق قاعده لرینه مخالفت ایتدی . خلاقلر ائناسنک هر توری مذهب لر میدانقه چقدی . مسلمانلر قرآندن ، احکامندن و روحندن اوزاقلاشا باشلادیلر . مدنیت ، عاوم ، فضیلت فالمادی .

هر طرفه چه يلگان مسلمانلر ديننى اوز شهوتلر ينه قر بان اينوب، موافق احكام الهيهنى تاويل ايتهر بولديلر، يوزلر چه منهبيلر وفرقهلر ظهور ايندى. عاقبت قرآن تمام عملدن چقارلدى. خدای سوزى اورننه بر طاقم كشيپلر نك ۱۷۶ قدر آيتلر گه روحسز يازغان كتابلرى، زور شرحلرى، كلام عقايد اسمنگى يونان سفسطهلر ينى جيفغان يازولرى، ارسطو فلسفهسى ايله صوغشقان اسكولاستيك فنلرى اسلاميت اساسى كىي اعتقاد اينلدى.

عاقبت مسلمانلر بوكونگى كىي هيچ نرسه آكلامز، حقيقت هم روح قرآن ايله تارتشوجى خلق بولديلر.

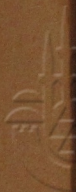
عادتلرى و بابالر يندن فالغان خرافاتلرى، كيوملرى، خلاصه هر بر ايسكى وايشدن چققان نرسه مسلمانلرغه ديانت اولدى. عادتلرينه مخالفت ايتكان كشيپلر تكفير ايديلور اولديلر.

قرآنى اوز گه تور گه دست قدرت مانع اولد بقدن، قرآن اوز گه تلمه زدن، خدای طرفندن نيچك ايندر لسه، شول روشده قالدى.

زمان و حال تاثيرى ايله مسلمانلر شبيهه سز مرشد اعظم بولغان قرآندن فائده نه چككلر؛ مونه شول وقت حيات محمد عليه السلام كوز آللرنده تمئل ايتوب، چن دنيت فاضله نورلرى ايله نورلنوب، بقون عالمگه رهبر و نمونه بولاچقلر؛ بنى بشر، هدايت نورين آلاردن اقباس ايتوب، بتون بير كره سنده حيات محمد عليه السلام نورى بالقاققدر. مونه شول وقت "كنتم خير امة اخرجت للناس" فرمان الهيسى آكلاناچقدر.

صۇك.

İSTANBUL
BÜYÜK
BELEDİYESİ
ATATÜRK